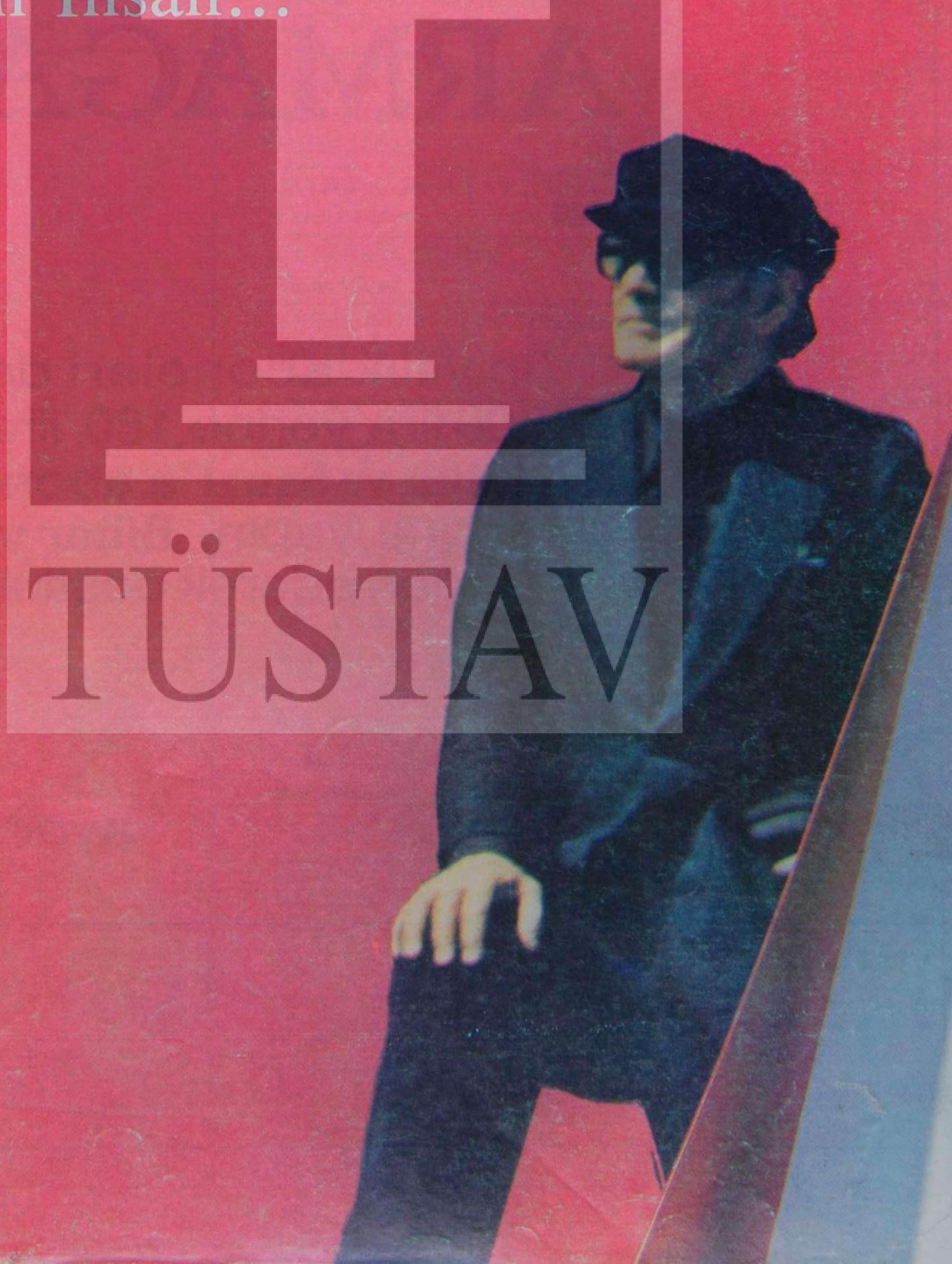

Türkülerimizin Koca Bey'i : Ruhi Su
İnönü: Öğretmenlere Örgütlenme Hakkı
Ekonomi: Büyüyen Çarıklıklık...
Tükenen İnsan...

TÜSTAV

EN GÜZEL DOSTLUK ARMAĞANI

BİLİM ve SANAT, in yıllık aboneleri dergilerini 300 lira yerine 180 liraya ediniyorlar. **Bilim ve Sanat**'a abone olun, dostlarınızı abone yapın. **Bilim ve Sanat** aboneliği armağan ederek dostlukları pekiştirin.

5. yılında **BİLİM ve SANAT** aydınlığımız

Bilim ve Sanat'ın 3. ve 4. ciltleri 3000'er liradan satılmaktadır.

- Abone: Yıllık 2200, altı aylık 1200 liradır. Yurtdışı yıllık 40 DM
- Adres: Sümer sok. 36/1-A Kızılay-Ankara Posta Çekî No: 12526-1

BİLİM ve SANAT

Sahibi:
ALİ NAKİ ÖNER

Genel Yayın Yönetmeni:
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı:
GÜNEY GÖNENÇ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
İRFAН AYDIN

TÜSTAV

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA,
Tel: 30 11 66 • Posta Çekî No: 125261 • İstanbul Temsilcisi: **Dikm S.ERDEN** • İzmir Temsilcisi: **Taner ÜNLÜ**
Tibaş İhâni: 5/506 Konak, Tel: 14 86 08 • İşveç Temsilcisi: **Gürhan UÇKAN**, Box 38 045, 10064 Stockholm •
F. Almanyâ Temsilcisi: **Duran TAŞTAN**, Alemannen
Str.1 4040 Neuss • Dizgi: **DEMA**, Telefon: 30 06 44
• Film: **DENK** Tel: 29 84 30 • Bası: **SANEM Matbaacılık A.Ş.** • Dağıtım: **ETKİN**, Tel: 527 60 11 (ist.) •
Abone: Yıllık 2200, Altı Aylık 1200 TL / Avrupa Yıllık 40 DM, ABD (Ucakla) 30 Dolar, Avustralya 35 Avust. Doları

BROYYYI..	
Varlık Özmenek	4
ÖLÜM ÖZGÜRLÜK MÜ?	
Mümtaz İdil	6
RUHÎ SU İÇİN...	
Erendiz Atası	7
PASTEUR'UN ZAFERİ BİLİMIN ZAFERİDİR	
Server Tanilli	8
EKONOMİK ALTERNATİF VE DEMOKRATİKLEŞME	
Galip Tekin	10
EKONOMİ YÜRÜYOR AMA NASIL VE NEREYE?	
Sadun Aren	12
ENFLASYON DÜŞECEK Mİ?	
Türker Alkan	15
DIŞ BORÇ TUZAĞI	
Yakup Kepenek	16
İLAÇ FİATLARINDA SERBESTLİK NEYİ	
UCUZLATIYOR, YAŞAMI MI?	
Tufan Aydin	18
DIŞ BORÇ, BÜTÇE VE İSTİKRAR POLİTİKASI	
Sinan Sönmez	20
24 OCAK'IN EĞİTİMİ	
İlhan Alkan	23
ERDAL İNÖNÜ: "ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTLEMESİ SAVUNUYORUZ"	
Söyleşi: Sezai Kaynak	26
REAGONOMİ YA DA ABD EKONOMİSİNİN LATİNLEŞMESİ	
Reşit Ergener	29
"SUDAN PARA KAZANMAK"	
M. Kemal Göze	32
ÖLÜM CEZALARI, SUÇLARI ÖNLEMİYOR	
Erşen Sansal	35
DİZGİ YANLIŞLARININ "SEVİMLİLİĞİ" ÖZERİNE	
Muzaffer İlhan Erdost	36
HİTLER TİBBİ TESLİM ALINCA...	
Selçuk Alsan	37
RASİH NURİ'NİN AÇIKLAMALARI	
Remzi İnanç	41
FRANSIZ USULÜ DEVLET TERÖRÜ	
Gürhan Uçkan	44
YAĞMUR ATSIZ: "FİSİLTİNİN ÇİĞLİKTAN DAHA İYİ DUYULACAĞI KANISINDAYIM"	
Afşar Timuçin	46
HER YAPIT BİR FİKRİN AÇILIMI OLMALIDIR	
5. YIL KUTLU OLSUN	
Mustafa Okan (Söyleşi: İbrahim Sayar)	50
KARIKATÜRLER	
Ferruh Doğan, Nezih Danyal, Hatay Dumluşinar, Terry Wilkins	

Broyyy !..

"Dert bizde, derman ellerimizdedir..."

(Semah'ından)

“ -Döndüğünde belki de, Ruhi Baba artık aramızda olmayacak!..”
İsveç Radyo Televizyon Kurumu'nun çağrıları olarak, Eylül ortasında Stockholm'e hareket etmeden önce Ankara'da sevgili dostum Erşen Sansal, vedalaşmamızın son bölümünü böyle noktalamıştı.

Aksamdı.

Eve dönerken, biraz da kasten yolu uzatırken, karanlık gökyüzüne gözgezdirdim.
(Kendi doğallığı içinde gelişen bu durumun açıklamasını yapacağım.)

Başkentin tozlu, eksoz dumanlı, gürültülü akşamını pırınc gibi ayıplayarak, çocukluğunun bir bozkır gecesine döndüm. Gökyüzünün yıldızlı karanlığı en çok bozkır gecelerinde duygusal, hüzün ve direnç yüklü gibi gelir bana. Anımsayabildiğim en körpe çocuksu izlenimlerimden bazıları orada saklıdır.

Orta Toros'ların gölgeli eteklerinde uzanan kırda bir yaz vakti, bir gece, babamla elele yürüyoruz. Gece berrak bir su, bozkır alabildiğine kulak...

40 yaş büyüğüm babamla birbirine çıkırtılı seslerle karışan adımlarımız arkadaş. Babam dokunaklı bir sesle, kısa bir geçmişe dair iç geçiriyor.

“- Ya evlat, senin doğduğun köy de böyle bir kır köyüydü. Enstitü ile arası 11 kilometreydi. Çifteler kirinda tek başıma yürürdüm sabah-akşam.”

“- Kış'ında mı yürürdün baba?” diye soruyorum.

“- Evet oğul, yaz ve kış. Evde sizler, okulda 800 çocuğu...”

Babam bir kez daha gözümde büyüyor. Bu yollarda ve tek başına! Korkuyu konduruyorum tabii babama; soruyorum:

“- Peki, soğukta-karda nasıl yürürdün, üzümez miydin?”

Çocukluk ne güzel, anımsamak ne güzel...

Babamın birdenbire bir duyu yalısına sarmalandığını hâlâ duyumsarırm. Avucunda tuttuğu elimi oyun oynar gibi havaya kaldırıp, salladı. Belleğimin dağlarında yankılanan ve her anımsadığım ve şu anda yazarken de yüreğimi kabartan yanıtı şöyle oldu:

“- RUHİ SU'nun SESİYLE YÜRÜRDÜM EVLÂDIM!..”

Ve sonra da şu türküyü söylemeye başladı:

Ah, senin o tekdirin bize abestir.

Bu yiğitlik sana kimden mirastır.

Eğer ki, kulluğa verirsem destur,

İnan üçten beşten senden geride kalan değişem,

Broyyy!..

Karşıda, ta uzaklarda, oldum olası bağdaş kurmuş gibi oturan Toros'ların heybetli gölgesi kımıldadı, yer göğe erdi, yıldızlar toprağa indi gibi geldi bana... Bu kez ben salladım elini babamın. Güldü, bahtiyar ve daha yüksek bir sesle devam etti: Kavga görmeyince açılmaz aynım. Benimle beraber Mustafa kayním.

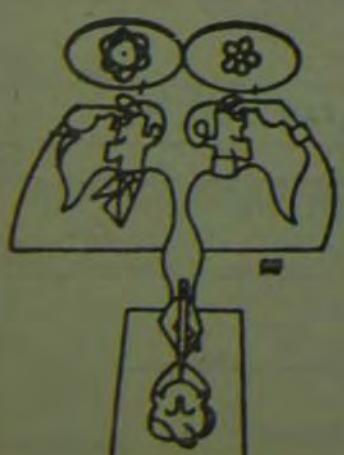
Eğer ki, kavgada kızarsa beynim,

İnan üçten beşten senden geride kalan değişem,

Broyyy!..

“.....
Ruhi Su'nun sesiyle yürümek, böyle oluyordu demek...
***

Ayırdına várlan kimi duyguların, kimi coşkuların, doğum tarihleri, günleri, cem-

JUSTAV

Varlık Özmenek

releri, saatleri, anaları, babaları, ebeleri ve beşikleri de olmalıdır. İşte oralarda, yıldızlı ve yaşına yakın dünkü bir yerde, bir Kocabey Ruhi Su, bir Broyyy Baba vardı...

Yıllar sonra, salonlarda ve meydanlarda O'nu izler, O'nu dinlerken ben hep o bende saklı coşkumun doğum gününü de kutladım.

Ve şimdi, döndüğümde belki de, Ruhi Su aramızda olmayacağı!
Broyyy!..

20 Eylül Cuma.

***

İsveç Radyosu Türkçe Yayınlar Servisi "Merhaba" dayım.

Can Saydam, ANKA Ajansı geçtiği haber okuyor!

“- Ruhi Su öldü.”

Servisteki dostlar, Gönenç, Gürseren, Arslan'ın acılı yüzleri. Hemen bir Ruhi Su programının yapımı için harekete geçiyorlar. Can bana soruyor:

“- İlk olarak hangi türküsunü çalalım?”

Hic düşünmeksizin, dudaklarımdan "Kocabey" dökülüyorum:
Kocabeyem çok diyarlar gezmişem
Nice nice alaylar bozmuşam

Broyyy!..

Sevgilerle, çiçeklerle, güzel eller üstünde, son yolculuğunda bulunamıyorum. Hançeresi yedi iklim dört buçağı saran Broyyy Baba'yı dostlarla ve Gürhan Uçkan'la uzaklardan "el kapıları"ndan öksüzce selâmlıyorum...
***

Döndüğümde Ruhi Su yok artık.

Güzel şeyler söyledi yazıldı. Ama payımcı, kendimce bir giz kaldı. O giz'in çözümünde de, varolsun Zeynep Oral'ın emeği. 1 Mayıs 1984 günü O'nunla konuşurken, Ruhi Su anlatıyor anlatıyor ve sonunda söyle diyor:

“...kimselere anlatmadım. Öksüz olduğumu çok kimseye söyleyemedim...”

Zeynep Oral o söyleşisinde ve Milliyet Sanat'ın 1 Ekim tarihli sayısında "Ah'lar İçin Zaman Çok Geç... Evet. Ruhi Su Öldü" başlıklı dokunaklı ve çiçekli yazısında Ruhi Su'nun kaynağını bulmuştur:

"1912'de Van'da doğdu. Birinci Dünya Savaşı'nın ortada buraktığı çocukların biri. Anasız, babasız... Van'dan Adana'ya yollandığında yanına yerleştirildiği yoksul ailenin kendi ailesi olmadığını 'amca' diye bellediğinin amcası olmadığını sonrasında öğrenecekti; Adana İngiliz ve Fransız işgalindeyken ve o 'amca'yla birlikte Toros'lara kaçıp, Toros'lara sığındığında...”

15 yıl önce kaybettigim babamın, Ruhi Su ile tanışıklıktan öte türkülerin iletişimiyle paylaştığı giz bu olsa gerekti. 1,5 yaşında iken anasını, doğarken ölen kardeşle birlikte lohusa yatağında kaybeden babam, üç yaşında Yemen'e gidip de geleneyen babasının acısını Ruhi Su'nun sesiyle "Yemen Türküsü" ile emzirip "Kocabey"yle yiğitlendirirdi zahir.

Anamız, analarımız. Babamız, babalarımız. Öksüzlüğümüz...
***

Ruhi Su sesin Kocabey'i, ama o nerelerden geliyor? Bu aydın ses, bu aydın yüz, bu heybet, hangi tarihsel, toplumsal, kültürel kaynaktan akiyor... Bir tutum, bir bilinc, bir berrak su Ruhi Su.

Bilim ve Sanat'ın 9. sayısındaki "Savaşı Yargılamak" başlıklı yazısında, "savaşsız geçen yarınları aşkın bir süreye karışın, bugün orta kuşak açısından dedesiz, babaları babasız bir toplum sayılırız biz" demiştim.

Haksız savaşlarla kırılan, kırılan bir halkın çocukları bu kuşak. Bu kuşağın bir kanadı öksüzlükle kırık, bir kanadı haklı savaşla Ulusal Kurtuluş'la çarptı.

Şiirin Kocabey'i ile türkülerin Kocabey'i ve kulluğa destur vermeyen bağımsızlık ateşi.

Dağlarda tek
tek
ateşler yanıyor.

Ve yıldızlar öyle işitledi, öyle ferahtiler ki...

Sonra iktisadî, siyasi ablukalarla yandılar. Türkiye'nin aydınlatık geleneğinin damarları iyice seçilmelidir artık.

Ah'a, Vah'a vakıt yok; dünü, bugünü ve koskoca yarını olan evrensel bir bilinc bu. Ruhi su oradadır; Ruhi Su ile orada buluşulacaktır.

Sözümüzün Kocabey'i "memleketim", sesimizin Kocabey'i "TÜRKÜLERİM" dederler ye kulluğa destur vermediler. Yarılara koşturulacak olan budur.

Üçten beşten geride kalmayacak Türkiye aydınlığının, Türkiye emeğinin başı sağolsun.

Broyyy!..

Ölüm Özgürlük mü ?

Mümtaz İDİL

Bir sanatçı için özgürlüğün anlamı sanatını dilediğince yapabilmektir. Ancak, yaşanan toplumda egemen olan ideolojinin de, sanatçının özgürlüğünü yönlendirme hakkı olduğunu da unutmamak gereklidir. Bu hak, sanatçının özgürlüğünü kullanımında iki farklı yoldan birini seçmesinde zorlayıcı etkendir. Sanatçı ya bir birey olarak düşündürlerini aktaracaktır ya da toplumun bir temsilcisidir olarak sanatını bir araç olarak kullanacaktır. Basit anlamda bu aktarım biçimlerini birbirinden ayırmak pek olağan yaktır. Yani sanatçı, toplum tarafından belli oranda destek görüyorsa, kendisini toplumun sesi olarak görme eğilimindedir zaten. Dahası, sanatçı salt kendi için sanat yapmayı hiç bir zaman göze alamaz, çünkü kitlelere herhangi bir biçimde ulaşmak sanatın yapısı gerecidir. Ancak son çözümlemede sanatçının kendi izleyenini, dinleyenini, okuyanını yaratmadı toplumdaki niceliksel artışı ölçüt olarak alması, sanatçının hangi özgürlük yolunu seçtiği konusunda önemli bir ipucudur. Kendisine egemen ideoloji tarafından özgürlük tanınmış demektir. Bu anlamda yaygınlaşmak, varolan düzen içerisinde sanatçuya çizilmiş özgürlük sınırlarını çığnemeden "isim" olmaktadır.

Ruhi Su'nun ölümünden sonra, daha önceki gibi, basın üzerinde düşen görevi yerine getirdi. Ruhi Su'nun Türk Halk Müziği'ne olan katkılarından, yetişirdiği müzik uğraşlarına kadar her yönü saygıyla anıldı. Özellikle, yaşadığı sürece karşılaştığı güçlükler, çektiği sıkıntılardır. Tutarlı bir insan olmak bireysel bir çaba gerektirir, sanatçı olmak ise toplumsal bir çaba. Bu ikisinin yerini hiç bir zaman değiştirmemiş bir kişilikdir Ruhi Su.

ilke, sanatın bireysel bir çaba ile kitleleri egemenliği altına alacağına peşinen kabul edilmesi ve bu anlamda da en geniş özgürlüklerin kendilerine tanınmasıdır.

Öte yandan, kendisini toplumsal bir ürün olarak gören ve dolayısıyla da sanatını niteliksiz bir artısta araç olarak ortaya koymayı söyle abilen sanatçı için özgürlük farklı bir boyut kazanmaktadır. Eğer sanatçının yaşadığı toplum, anamalı sistemi ne bahasında olursa olsun korumayı göze almışsa, sanatçının toplumsal ürün olarak devlet desteği ile ortaya çıkması mümkün değildir. Kuşkusuz böyle sanatçılardan ortaya çıkışını tümde engellemek de aynı şekilde mümkün değildir. Tek çözüm, iki tip sanatçı arasında özgürlük farkı yaratmakta bulunmuştur. Toplumsal bir ürün olarak ortaya çıkan bir sanatçının, egemen ideolojiyi y普ratacak özgürlükler sisteminin istemesi mantıksal bir gelişmeyi barındırmaktadır. Salt buneden bile, sanatçılardan ölümünden sonra kendisine yapılan haksızlıkların tekrar tekrar anlatılmasının, dahası bu haksızlıkların yinelenmemesi taleplerinde bulunulmasının anlamı yoktur.

Ruhi Su'nun ölümünden sonra, daha önceki gibi, basın üzerinde düşen görevi yerine getirdi. Ruhi Su'nun Türk Halk Müziği'ne olan katkılarından, yetişirdiği müzik uğraşlarına kadar her yönü saygıyla anıldı. Özellikle, yaşadığı sürece karşılaştığı güçlükler, çektiği sıkıntılardır. Tutarlı bir insan olmak bireysel bir çaba gerektirir, sanatçı olmak ise toplumsal bir çaba. Bu ikisinin yerini hiç bir zaman değiştirmemiş bir kişilikdir Ruhi Su.

Ruhi Su'yı dakurtarmadığı gibi bir sonraki için de bir yanında bulunabilecek yakınmalar değil. Çünkü sorunun temeli "pasaport" değildir. Sorunun temeli, egemen ideolojinin "insafa" gelerek özgürlük cemberinde gedikler vermesini beklemek değil, sanatçılıarı yaşadıkları süre içerisinde yalnız bırakmamaktır. Tek tek yanın ateşler, kolay söndürülebilir, kontrol altına alınabilir, yönlendirilebilir tehlikelerdir. Sönen bir ateş artık, ona karşı olanlardan, ona hayran olanlara kadar herkes için yasallaşmıştır. Bir başka deyişle, özgürdür artık.

Ama Ruhi Su'yu böylesine ulusal ve evrensel boyutlara çıkarın yanızda sanatçılığı değildir. Salt yetenekler açısından bir karşılaşırma yapıldığında Ruhi Su'nun, herhangi bir sanatçının yeteneklerinden aşağıda veya yukarıda olduğu tartışılabilir. Ama böyle bir tartışma, içinde hangi niyeti barındırırsa barındırsın, öznellik olarak kalmaya mahkumdur. Oysa Ruhi Su için bir başka sanatçı ile karşılaşırılmak korkusu ya da kaygusu söz konusu olmamıştır. Kendisinde var olan ve kazanılabilirin tüm yeteneklerini çevresiyle paylaşmayı vekendisini de aşacak insanlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Ruhi Su için "tek isim" olmak yolunda önüne çıkan tüm fırsatlar korkutucu birer tuzak olmuştur. Çünkü o, bu yolla ulaşacağı "sırça köşkü" mutlak yalnızlık olduğunu biliyor.

Sanat toplumsal bir ürünse,

sanatçı da bu ürünün bir parçasıdır.

Böyle bir sanatçı olabilmek ise, gelecekteki tüm tehlke ve sıkıntıları gözüsləməyi göze almanın yanında, dehsetli bir iç tutarlılık gerektirir. İnançlar, öznellikleri sürekli değişimle niteliktedirler. Ancak kişinin kendi dışında bir kişiliyi varlığına inanması ve bu kişiliğin her parçasında kendi varlığını duyabilmesi değişmesi güç izler bırakır.

Ruhi Su'nun tutarlılığı inancından, sanatçılığı da tutarlılığından geldiği için, yaşamı boyunca kazandığı değişmez ilkeler, ödünlernesini de engellemiştir. Bir sanatçı için ödünlü vermek, diğeri hiç bir tıraş takımı ödünlü vermeye benzemez. Sanatçı için daima kaçabilecegi, kendini savunabilecegi dayanak noktası vardır. Dahası, sanatçı verdiği ödünlere bile toplum adına yaptığı iddia edebilir. Ama toplumsal bir hareket içinde, sanatçılığı da bir kenara koyarak, ödünlere vermeden yaşamak, ne olursa olsun sonuna kadar tutarlılığı koruyabilmek, herşeyin üzerinde bir erdemdir. Zaten sanatçılığının temelinde bu erdem yattığı için Ruhi Su, "tek isim" olmayan bir ismidir. Ruhi Su herşeyden önce bir bütünü simgesidir, halkın kendisidir ve buna ek olarak da örnek bir sanatçıdır. Tutarlı bir insan olmak bireysel bir çaba gerektirir, sanatçı olmak ise toplumsal bir çaba. Bu ikisinin yerini hiç bir zaman değiştirmemiş bir kişilikdir Ruhi Su.

Ruhi Su için...

Erendiz Atasü

Büyük sanatçı Ruhi Su öldü. Edremit Körfezinde yaz tıllarımde, Ören'den geçerken, bilirim ki Ruhi Su oralarda bir yeryerdedir. Şimdi düşünüyorum da, keşke daha az çekingen bir kareketim olsayıdı, sorsayıdım soruştursaydım, adresini öğrenseydim, gidip kapısını çalsaydım, tanıssaydım, söyleşseydim diyorum.. Onu, insanı ürperten o tok sesini, içe işleyen söyleyişini ve o vakur, o sağlam duruşunu konserlerinden biliyorum. Ama keşke yüz yüze de konuşabilseydik.. Artık imkansız olan bu şeyle, içimde bir acıyla düşünüyorum. İnsan ruhuna ulaşmasını bilen sanatçılardan, her zaman yüzlerini bile görmedikleri dostları olmuştur.

Ruhi Su'nun çileli yaşamını, sanatçılığını onu yakından tanıyanlar ve müzikçiler, doğal ki, benden çok daha iyi dile getireceklerdir. Benim söylemek istedığım tek bir şey var.. Ruhi Su Türkiye'de "aydının" oluşmasına büyük katkısı olmuş bir sanatçısıydı. Sanırım, Tanzimat'tan beri aydınlarının kaderi kendi ülkesinde bir "yari yabancı" gibi yaşamak, köklerinden kopmuş bir bitki gibi bir yalnızlıktan öbürune savrulmak olmuştur. Ülkesinden, halkın dan kopan aydın, onlara ulaşabilemek için yapay yollara baş vurmış; bu çıkmazlarda heften bunalıp kalmıştır. Ruhi Su, bugün artık orta yaş yorgunluklarına dayanmış bir zamanların genç kuşaklarının handiyese başarıda "halkla

bütünleşmenin" harcını karandandı. O bizlere, bu toprağın çocuğu, bu tarihin mirası olduğumuza öğretenerlerden; şovenlikten, militarisinden arınmış gerçek bir ulusalçılık bilinci kazandıranlardandır. Ruhi Su bunu, müziğin, kişinin belki de bilincaltına dek ulaşabilen gücüyle başardı. Onun sesinde Karacaoğlan'ın sevdası, Pir Sultan'ın direnişi ezgilendirken, aydınların tepeden bakan gözlerinde "yığınlar" biçimlendirilecek bir element gibi değil, yaşayan, seven, savaşım veren, ezen ve bugünkü kuşakları doğuran "insanlar" olarak belirir. Onun sevindinden "Yemen Türküsü" nü dinlerken tarihimizle bağlantımızı taa ilkerimizde duyarız, istesek de istemez.. Geçmişimizde sahip çıkma-

mış gereken değerler ve oglular vardır, hiç kuşkusuz. Ama "anlı şanlı" Osmanlı'nın debdebesine övgüler dizen içi boş cafcaflı sözler değildir bunlar. Sahip çıkmamız gereken olgulardan birisi teokratik bir bataklığa saplanmış, değişen dünyaya ayak uyduramamış türlü emperyalist çıkarlar arasına sıkışıp şaşkına dönmiş bir Osmanlı'nın güvensizlik, hasret, ve ölümle yüz yüze yaşamaya terkettiği, cephe'den cepheye, seferberlikten seferberliğe yollaşıp eritip yokettiği kuşakların, bu toprağın insanların, dedelerimin, ninenimizin, bizi yaratanların acısıdır. Ruhi Su'nun sesi "Yemen Türküsü"nde bunu söyler.. Onu dinleyip de bu ülkenin halkını sevmemek olası mıdır?..

Ruhi Su'nun müziği böylesi "çözülmeli", "sanatsız" bir müziğin tam karşıtı birleştirici, kaynaştırıcı bir unsurdu. İnsanı insana, insanı toprağına, tarihine, bugününe ve yılınına bağlayan bir güçü. Ve O böyle bir müzik geleneğinin kurucusuydu.

Ruhi Su'nun etten, kemikten varlığını yitirdik ama onun yaratıcılığı bizimledir. Onun sesi, müziği, kurdugu geleneğin izleyecileri aramızdadır.

Sevgilerle Çeşkilerle uğurladık (Foto: Ahmet Özlu)

Pasteur'un Zaferi Bilimin Zaferidir

Server Tanilli

1885 yılı, bilimin doğaya karşı kazandığı büyük zaferlerden birinin tarihidir. Gerçekten o yıl, büyük bilgin Louis Pasteur (1822-1895), kuduza karşı aşısı bularak, insanoğlunu binlerce yıl süren bir korkudan kurtarıyordu. İçinde bulunduğu yıldır, bu mutlu olayın 100. yıldönümü.

Pasteur'u anmadan edebilir miyiz?

BİYOLOJİNİN BÜYÜK ADLARINDAN BİRİ

XIX. yüzyılda, biyolojinin bütün büyük adları arasında, Louis Pasteur'ün kişiliğinin apayrı bir yeri vardır. Yöntemlerindeki özgünlük, buluşlarının önemi ile doğrudukları sonuçlardan ileri gelir bu. Gerçekten Pasteur, biyolojinin o zamana dekin bilinmeyen bir yanını, mikroplar dünyasını araştırp açığa çıkardı; haleflerinin üzerine yürüdü ve bilim alanında olduğu kadar, insanlığın yaşamında da önemli olan yeni teknikler yaratı.

Tıbbi değiştirdi.

Ne var ki, yetişmesi bakımından, ne biyolojistti ne de hekim. Eserindeki yenilik o denli idi ki, kimi zaman XVII. yüzyılda William Harvey'in ve XIX. yüzyılda Charles Darwin'ın karşılaşıklarına benzer muhalefetlerle karşılaştı.

Ama sonunda ağır basan gerçekin kendisi oldu.

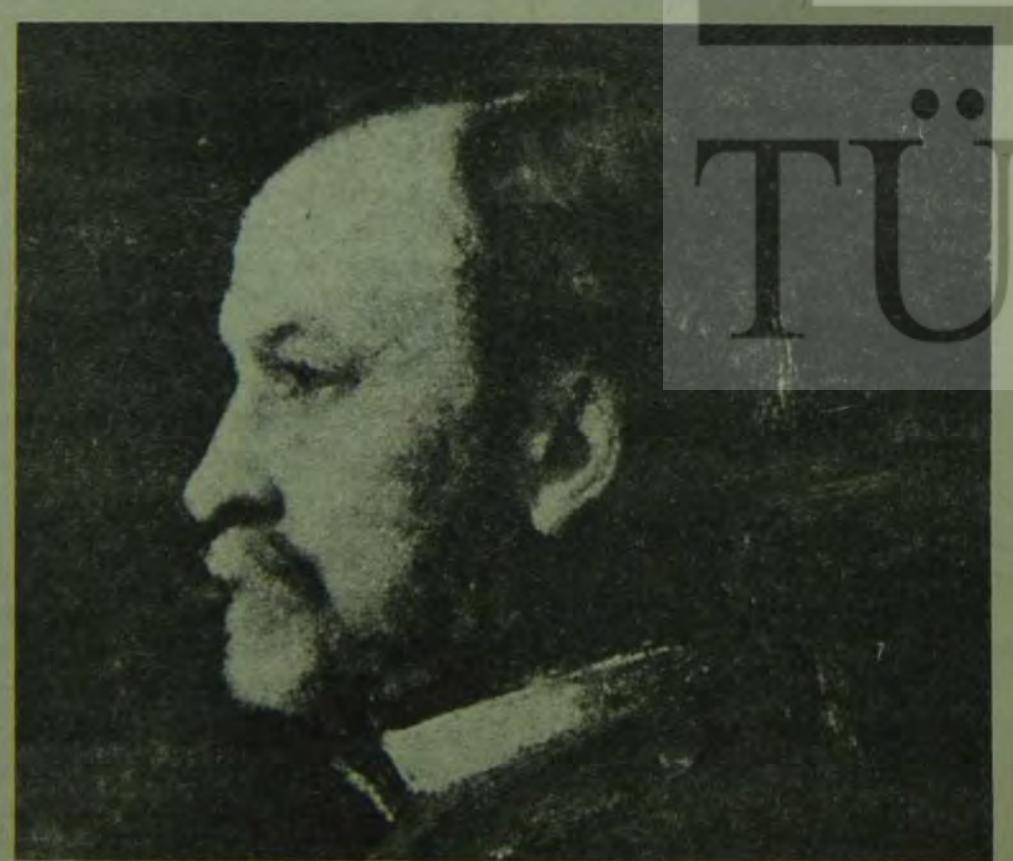
BILLÜRLARDAN VIRÜSLERE

Louis Pasteur, 1843 yılında, Yük-

kol mayalanmasındaki düzensizlikleri gidermesini isterler kendisinden. **Mayalanma**, zaten büyük araştırmalara konudur o sıralar. Pasteur, mayalanmaların bir mikroorganizmaya bağlı olduğunu ve her mayalanmanın kendisine has bir mayası bulunduğu ortaya kor. Bu buluşlar, hemen sanayie aktarılır, alkol ve bira üretimine bir düzenlilik gelir. **Şarap hastalıklarına** çare bulur ve süttün korunmasını gerçekleştirir. Bugün bu yolda başvurulan yöntem, yani **pastörizasyon** onun adından gelir.

Pasteur, 1857'de Yüksek Öğretmen Okulu'nda ders vermek için geldiği Paris'te yeni sorumlara eğilir. Araştırmalarıyla, kültür ortamlarını mikropsuzlaştırma tekniğini yaratırken, yepeni bir bilim dalının doğusuna yol açar: **Bakteriolojidir** bu.

1860'lı yıllarda, kimi ipek böceği hastalıklarına çare bulur. Bu yoldaki gözlemleri, onu, genel olarak bulaşıcı hastalıkların oluşumunu açıklamaya götürür. O sıralar, vibrionlar, basiller gibi daha aşağı düzeyde varlıklar üzerinde mikroskop araştırmaları yoğunlaşmıştır. Birçok gözlemler, kimi bulaşıcı hastalıklarda bakterilerin varlığını saptamışlardır. Pasteur'ün görüşü de odur: Bulaşıcı hastalıklar, organizmaya giren bulaşıcı mikropların etkisine

Louis Pasteur

Server TANILLI

Yüzyılların gerçeği ve mirası

İNSANLIK TARİHİNE GİRİŞ

II ORTA ÇAĞ

Devlet ve demokrasi

ANAYASA HUKUKUNA GİRİŞ

4.baskı

Nasıl bir demokrasi istiyoruz?

SAY yayınlarında

bağlıdır. Ne var ki hekimler, kimi hastalıkların bunlara bağlanması reddederler. Pasteur'ün 1872 yılında üye seçildiği Paris Tip Akademisi, Pasteur'le, tipta gerçeğin bir kimyaçaya ait olmasını kabul etmeyen, gelenekçi hekimleri karşı karşıya getiren inatçı tartışmalara sahne olur.

Pasteur, hayvanlar üzerinde dene me yoluyla, tipta gerçek bir devri me yol açar. Israrlı deneyim, zaten onun tüm eserinin bir özelliğidir. **Şarbon hastalığı**, tip alanında ilk başarısını ortaya koyma fırsatını verir. O sıralar, **tavuk kolerası** üzerinde de incelemelerde bulunuyordu; bu araştırmalar, zorunlu olarak pek önemli bir buluşa götürür onu: **Virusları yataştırma** ve, ona dayanarak ta, **önleyici aşı** elde etme. İlk aşı da şarbona karşı yapılır ve başarıyla sonuçlanır.

Pasteur'un son büyük eseri, **kuduza karşı aşıyı bulmak** olur.

KUDUZ YENİLİYOR

Kuduza, özellikle kudurmuş bir köpeğin ısrısından ortaya çıkan ve sonu trajik bir ölümle biten bir hastalıktır. Hastalığa yol açan virus, elektronik mikroskop sayesinde henüz yeni görülmüş durumdayız. Pasteur de öyle düşünür. Kuduza, bulaşıcı bir hastalık olarak, köpeğin ısrasıyla geçen bir mikroba bağlı olmak gereklidir. Belirtiler sinir sisteminde kendini gösterdiği için, Pasteur, sinir merkezlerinden bir kültür ortamı olarak yararlanma düşüncesine varır; kudurmuş hayvanın omuriliğinden bir parça alıp bir köpek beynine bulaştırır. Böylece, hastalığı sağlam bir köpeğe geçirmiş olur. Ayrıca, bu virusun zehirliliğini, arka arkaya tavşanlara bulaştırarak artırtır. Tavuk kolerasıyla şarbon üzerindeki deneyimlerinin işliğinde, hastalığı taşıyan ilikleri havada kurumaya bırakarak, virusların etkisini azaltmayı başarır; gerçekten virusların etkileri zamanla azalır ve ondört gün sonra da kaybolur. Köpekler geriye doğru 14, 13, 12 nci... günlerin ilikleriyle birbiri arkasına sıyrılgaların bir zarara uğramadan dayanırlar. Böylece bağıskılıkları sağlanmıştır ki, çok önemlidir bu.

Kahiyordu, aynı yöntemi insana uygulamak.

Pasteur, uzun süre duraklar -bu konuda. Sonunda karar verir: 1885 yıl temmuzunda, bir Alzaslı çocuğun üstünde dener. Adını da L.

ruz onun: Joseph Meister. Sonuç olumluştur; çocuk kurtulur.

Özette, kuduza çare bulunmuştur.

Başarının dünya çapında yankıları olur. Yeni öğretmenlerden yana olanlarla, bunlara itiraz edenleri karşı karşıya getiren bu buluş, Pasteur'ün zaferini ilân eder. O tarihe dekin, Pasteur'ün kaynakları sınırlıdır; elinde Öğretmen Okulunun orta halı laboratuvarı vardır. Başarının ertesinde, uluslararası çapta yardım ve dayanışmayla, Pasteur Enstitüsü kurulur ve 1888 ekiminde açılır. Kişisel çalışması, 1895 yılında -yarı felçli olarak- acılarla biter gerçi; ama kendisini izleyen çevreleri, o tarihi izleyen yıllarda Enstitüyü büyütürler; başka ülkelerde de benzeri merkezler açılır ve deneysel biyolojinin ve tıbbın ilerlemesinde büyük rol oynarlar.

PASTEUR'LE BAŞLAYAN DÜNYA

Nedir Pasteur'den kalan?

Deneysel bakteriolojinin, giderek mikrobiyolojinin kurucusu olan Pasteur, en ilkel mikroorganizmaların büyük rolünü açığa çıkardı ve böylece tipta, cerrahlıkta ve -kimi sinai öteki alanlarda devrim yaptı. Eseri, doğanın tanınmasında ve onun güçlerinin insanın hizmetine koşulmasında temel aşamalardan biridir. İnsanlığın ilerlemesine öylesine büyük bir katkıda bulundu ki, Pasteur öncesi dünya ile Pasteur sonrası dünyayı iki ayrı dünya sayabiliriz. Zaferi, bilimin zaferidir aslında; öyle olduğu için de kalıcıdır. Onun sayesindedir ki, insanoğlunun en büyük korkularından biri de ortadan kalkmıştır; kuduzdan korkuyoruz artık. Başka seylerden korkuyoruz olsa olsa.

Nasıl söylüyordu şair?

İnsan insandan korkmamalı bu çağda
kuduzdan bile hatta
akepten yılanдан kurttan çyandan
cuzzamdan vebadan kanserden hatta

“İkten korkmalı bu çağda insan
sömüründen
açılıktan
kahpelikten korkmalı

***

Ekonominik Alternatif ve Demokratikleşme

Galip Tekin

Uygulamalarına yaklaşık altı yıl önce başlayan ekonomi politikalarının hemen hemen her alanda başarısız olduğu açık bir biçimde ortaya çıkmaya başladı. "24 Ocak Kararları" diye bilinen bu ekonomik program, Türkiye'nin sorunlarına çözüm getirmek bir yana, kendi amaçlarına ulaşmada bile yetersiz kaldı. Bu başarısızlık, özellikle son iki yıl boyunca çok daha belirgin bir biçimde gözleniyor. Bir türlü yüzde 50'nin altına çekilemeyen enflasyon, "sıkı para" politikasına karşı sürekli ve hızlı bir biçimde genleşen para arzı, TL'nin sürekli değer kaybetmesine ve doların 600 TL sınına yaklaşmasına karşın 8 milyar dolara bile ulaşmayan ihracat ve giderek büyüyen bütçe açıkları ve düşborç yükü bu durumun en iyi göstergelerini oluşturuyor. Bunlara, gelir dağılımının emekçi kitlelerin aleyhine değişmesi, işsizliğin korkunç boyutlara ulaşması ve susuz yazın da etkiyle tarımsal üretimde görülen duraklama ve gerilemeler de ekendiğinde ortaya gerçekten çok karamsar bir tablo çıkıyor.

Aynı zamanda, toplumun belli kesimlerinin bu olumsuz gelişmelerden hiç de şikayetçi olmadığı görülmüyor. Bunun nedenini anlamak için, İstanbul Sanayi Odası'nın yarınlığı, 500 büyük sanayi kuruluşunun 1984 yılı verilerine gözatmak yeterli. Bu veriler 1984'ün tekeli sanayi sermayesi için bir "altın yıl" olduğunu gösteriyor. Sanayide yaratılan katma değerin üçte birini sağlayan 500 firma 1984 içinde cihazlarını yüzde 75, katma değerlerini yüzde 62 ve bilanço kârlarını yüzde 107 oranında arttırmış. Buna

başbakan olabilir ama bu programdan geri dönülemez" dediği belirtiliyor.

Aslında, 24 Ocak Kararları'nın ekonomik bunalımdan çıkışın zorunlu ve tek yolu olduğu baştan belli yineleniyor. Bu sava göre, 1970'lerin ikinci yarısında Türkiye ekonomisinin derin bir krize girmesinin ana nedeni, iktidarların ekonominin kurallarını ve isterlerini hiçe sayan, ekonomik olmaktan çok siyasal nitelikteki kararlarla ekonomi yönetimeye kalkmaları olmuştu. Bu nedenle, 1980'den bu yana Özal bütün uygulamaları, 'ekonomik açıdan zorunlu önlemler' olarak sundu ve savundu. Söz konusu politikalar incelendiğinde, geçmişte gözardı edildiği söylenen temel ekonomik kuralın "arz-talep yasası" olduğu görülüyor. Neoklasik iktisadın bu temel kuralına göre, belli bir fiyatta bir malдан talep edilen miktar arz edilenden fazla ise o malın fiyatı yükselir, tersi durumda ise fiyatı düşer. Bu nedenle, devletin fiyat kontrolleri yoluyla piyasayı denetleme çabaları, bir yanda, kithkaların ve kithk rantlarının ortaya çıkmasına, öte yanda, karaborsanın oluşmasına yolaçar. Soruna böyle yaklaşıldığında, kithkalar ortadan kaldırmanın yolu devletin piyasalara müdaheleden vazgeçerek, fiyat oluşumunun piyasa mekanizmasının işleyişine bırakılmasından geçer. 24 Ocak 1980 sonrası uygulamaların özünü bu görüş oluşturmıştır. İzlendiği söyleyen sıkı para politikası da bu görüşün bir sonucudur. Çünkü, paranın değeri satın alabileceği diğer metallerin miktarı ile ölçülür. Eğer para arzı talebinde daha hızlı artarsa paranın değeri düşer, satın alabileceği malların miktarı azalır. Öyleyse, paranın değerindeki düşmenin engellenmesi, en azından yavaşlatılması para arzındaki artışın sıkı bir denetim altında alınarak belli sınırlar içinde tutulmasını gerektirmektedir.

Gerçekten, bu mantık kabul edildiğinde, 1980 sonrası politikaların hemen hemen hepsinin "ekonomik açıdan zorunlu" olduğu tutarlar bir biçimde savunulabilir, tüm uygulamalar bir "kadermiş gibi" kabullenebilir. Nitekim, son altı yıl boyunca siyasal iktidarların ve yandaşlarının yaptığı da bu olmuştur. Ancak, bu görüşün çok önemli bir eksikliği de gözardı edilmişdir. Eksiklik, neoklasik iktisadın dayandığı çok Özel "iktisat bilimi" tanımından kay-

Nezih Danyal

naklanıyor. Bu tanım, yalnızca kaynakların alternatif kullanımalar arasındaki dağılımı ile ilgilenecek, yalnız insanların davranışlarının değil, kaynak dağıtım mekanizmalarının sonuçlarının da önemli bir bölümünü, "iktisat bilimi"nin içe içe alanida bırakıyor. Bunun içindir ki, piyasa mekanizmasına devletin karışması yerilirken, fiyatların serbest piyasada oluşmasının gelir bölüşümü üzerindeki etkileri konusunda neoklasik "iktisat bilimi" birsey söylemiyor. İşte, 24 Ocak Kararları'nın savunu, iktisadi insanlarla nesneler arasındaki mekanik ilişkiler bütünü olarak gören bu anlayışa dayandırılıyor. Ekonomi politikalarının kitlelere, insanlardan soyutlanmış, belirli büyüklüklerin ve araçların manipülasyondan ibaret bir kararlar kümesi olarak sunulması da buradan kaynaklanıyor. İktisadi insanlardan, toplumdan ve siyasetten soyutlayan bu ideoloji, toplumun apolitizasyonunun resmi politika haline geldiği dönemde kolayca yayıldı. Bu görüşe karşı çıkabilecek, onun eksiklik ve yanlışlarını gösterebilecek toplumsal ve siyasal güç odaklılarının çeşitli biçimlerde etkisizleştirilmiş olması da bu yaygınlaşma sürecine katkıda bulundu. Nitekim, varolan siyasal düzeni korumanın ötesinde bir siyasal programa sahip olmayan Anavatan Partisi'nin iktidara gelmesinde de ekonomik programı temel etken oldu. "Alternatifsizlik savı"da bu ortamda güç kazandı. Iz-

için yokullaşmadan başka bir şey getirmemiştir. Özellikle son yıllarda tüm çapaklıyla gözlenen bu olgu, burjuvazinin çıkarları ile demokrasi arasındaki çelişkiyi sergilemesi açısından önem taşımaktadır. Söz konusu kararların 12 Eylül'ü izleyen ilk iki yıl içinde en "başarılı" biçimde uygulanmış olması, bu ilişkinin en iyi göstergesidir. Daha uzun bir zaman kesitinde ele alındığında ise, Türkiye kapitalizminin bunalıma girdiği dönemlerde demokrasinin kesintiye uğraması, burjuvazının kapitalist birikim tarzının karşılaştiği sorunları demokratik düzen içinde çözmemi başaramadığını göstermektedir.

Bu durumun konumuz açısından iki önemli sonucun olduğunu görüyor. Bunlardan birincisi, 24 Ocak Kararları'ndan başka alternatif olmayan Türkiye burjuvazisi ve özellikle tekeli sermaye olduğunu

İkinci sonuç ise, toplumun diğer kesimleri için "alternatifsizliğin" ancak demokratik olmayan ortamlarda geçerli olduğunu

Kimi partilerin demokrasiyi "eski siyâsilerin haklarının iadesi" ile özdeşleştirmeleri ve hükümetin demokratikleşme yönelik girişimler ve istekler kapsamında direnmesi ve hırçınlaşması, yukarıdaki çikarsamaların doğruluğunu göstermektedir. Çünkü, gerçek bir "alternatif" ancak onu hemimseyip toplumsal ağırlığını ondan yana koyabilecek sınıf ve katmanların düşüncesi ve örgütlenme özgürlüğine getirilen sınırlamaların kaldırılması durumunda ortaya çıkabilir. Ancak bu koşullarda "alternatif", bir düşünsel temrin ürünü olmaktan çok, belirli sınıf ve katmanların sahiplendiği bir program haline getirilebilir. Başka bir deyişle, demokratikleşme ve siyasal alternatifin varlığı ile ekonomik alternatif birbirinden ayrılmayan bir bütün oluştururlar. Bunun içindir ki günümüzde tüm demokratların gündeminde "alternatif" bir ekonomik programdan çok, "demokratikleşme alternatifinin programlaştırılması" bulunmaktadır.

Kaçınılmaz olarak, böyle bir "demokratikleşme programı"nın önemli bir öğesini, Türkiye'yi içinde bulunduğu krizden çıkarıp yeniden büyütmen ve gelir dağılımının emekçi kitleler lehine değiştiği bir ekonomi haline getirmeyi amaçlayan ekonomi politikaları kümlesi oluşturacaktır.

Ekonomi Yürüyor Ama Nasıl ve Nereye ?

Sadun Aren

İnsanların ve toplumların yaşam çabalarını yöneten temel ilke ya da doğal içgüdü, maddi ve kültürel varlıklarını sürekli olarak geliştirmek ve zenginleştirmektir. Yaşamak ancak bu takdirde bir anlam kazanır ve insanlar ondan bir doyum ve mutluluğu elde ederler. Bu amaç maddi üretimin sürekli artırılması, ya da aynı şey demek olan ekonomik gelişme ile gerçekleşir. Maddi üretim insanların yalnız maddi-biyolojik gereksinimlerini değil, kültürel gereksinimlerini de karşılamalarının temel koşuludur. Gerçekten, sağlık, eğitim, güzel sanatlar ve spor-eğlence gibi kültürel alanların gelişebilmesi, bunlar için gerekli tesislerin yapımı ve buralarda çalışacak insanların beslenip bakılması için maddi üretimin bir bölgüsünün bu alanlara ayrılmazı (tahsisi) ile gerçekleşebilir.

Ekonominin ülkede yaşayan insanların mutluluğunu sağlayabilmesi, bu mutluluğun bir yanımı olabilmesi için iki koşulun birarada gerçekleşmesi gerekir. Bundan biri gelir dağılımının adil olması, diğeri kültürel yaşamın da bundan gerekliliği payı almıştır. Gelir dağılımı adil olmazsa, ekonomik gelişme, haksızlığa uğrayanlar için, istemeyerek katkıda bulundukları, kendi dışlarında ve anlamsız bir olay olur. Buna karşılık, **mutlu azınlık** denilenlerin mutluluğu da, emekleri karşılığı olmadığı için, gerçek değil **hasta bir mutluluk** olur. Böyle bir

güçlerinin, yani emek gücünün ve üretim araçlarının (aletler, makinelер, tesisler ve hammaddeler) nicelıklarını ve niteliklerini artırmaktır. Bu da ancak sürekli yatırım yapmakla sağlanabilir. Ekonomik gelişmenin başka bir yolu yoktur. Bu nedenle, bir ülkede uygulanan para, faiz, vergi, dışsatım gibi çeşitli politikaların ekonomik gelişmeye katkıları, bunların dolayısı ya da doğayla olarak yatırımların miktarı üzerindeki etkilerine göre değerlendirilmeleri gereklidir. Yatırımları durdurmak helezan hiçbir önlem -geçici istikrar programları dışında- ülke ekonomisinin yararına olamaz.

Ekonominin, hiç kuşkusuz, isteme (taleple) de doğrudan bağlantılıdır. Bir malın üretilmesi için herseyden önce istenmesi gereklidir. Ayrıca üretim, doğal olarak, kendisine eş değerde bir istem de yaratır. Bu nedenle bir ülkede her zaman sunumda eşit bir istem de bulunur. Ancak ne varki, çağımızın gelişmiş parastal ekonomi döneminde, çeşitli nedenselde bu denge bozulabilir. Özellikle devlet toplam istemin miktarını da yönünü de denetleme olağana sahiptir. Devlet, örneğin, memur maaşlarına aşıktan zam yaparak toplam istemi artırabileceğini gibi, vergileri artırarak (hasılatını harcamamak koşuluyla) toplam istemi azaltabilir de. Bu nedenle, ekonomik gelişme süreci içinde istemin de üretimle uyumlu bir biçimde yönetilmesi gereklidir. Bu yapılmazsa üretim aksar ve ülkenin üretim olanakları tam olarak kullanılamaz.

Şimdi bu bilgilerimiz temelinde, aitti yila yakın bir süredir uygulanmaktadır ekonomi politikasının değerlendirmesini yapabiliriz.

Bilindiği gibi bugün izlenmekteden ekonomi politikası, 6 yıl kadar önce 24 Ocak 1980 de, IMF'nin de istekleri doğrultusunda yürürlüğe konmuş olan İstikrar Programının bir devamıdır. 24 Ocak Kararlarının amacı, ülkenin o zamanlar iyice bozulmuş olan iç ve dış dengelerini yeniden kurmak, yani bir taraftan enflasyonu diğer taraftan da dış ödemeler açığını azaltmak ve giderek ortadan kaldırılmaktır. Kamu oyuna açıklanmış olan bu amaçları bakımından 24 Ocak Kararlarının yadigaracak ya da yeni yapılacak bir yanı yoktur. Çünkü herhangi bir ülke için normal ya da doğal olan, ekonomisinin istikrar içinde (enflasyon-

Nezih Danyal

suz ve dış açıksız) yürümesidir. Demek oluyor ki, gelir dağılımının adaletli olması ve kültürel yaşama gereklilik verilmesine özen gösterilmesi koşuluyla, yalnız bu koşulla, ekonomik gelişmeye ülke yönetiminin temel aracı olarak kabul edebiliriz.

Ekonominin en yalın biçimde, adam başına düşen üretim (da-ha doğrusu gelir) miktarının artması olarak tanımlanır. Bunu gerçekleştirmenin yolu da, ülkeye istikrar içinde (enflasyon-

özelliğin sadece istikrar sağlamayı değil, fakat bu istikrarı **dışa açık serbest piyasa ekonomisi kuralları** temelinde sağlamayı amaçlamış olmalıdır. Diğer bir deyişle bu, istikrarın eski yapı içinde ona dönüştürülmemesi nedeni budur. Eğer bunlar izlenen politikanın doğrudan ve öncelikli amaçları olsalardı, hiç kuşkusuz, büyük kitlelere yükletilmiş olan bunca sıkıntının karşılığı olarak, çoktan gerçekleşirdi. Oysa böyle olmamış, çekilen sıkıntılar, söz konusu yapısal değişimin bedeli olarak kullanılmış ve büyük ölçüde de boşa gitmiştir. Çünkü öngörülen yapısal değişme sağlanamamıştır.

Bu durumda açıkta ki, 24 Ocak Kararları ile varılmak istenen asıl ve öncelikli amaç, enflasyonu aşağı çekmek ya da dış açığı azaltmak değil, fakat ekonominin dışa açık serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre yeniden yapılaştırılmasıdır. Bunların, bu yeni yapılaşma süreci içinde kendiliğinden gerçekleşeceğini varsayılmaktadır. 24 Ocak Kararlarını geçici bir istikrar programı ol-

maktan çıkan ve devamlı bir politika ya dönüştürmenin özellik te budur.

Altı yıllık bir uygulamadan sonra ne enflasyonun ne de ödemeler dengesi açığının önlenmemesinin, hatta makul sayılacak düzeylere bite indirilememesinin nedeni budur. Eğer bunlar izlenen politikanın doğrudan ve öncelikli amaçları olsalardı, hiç kuşkusuz, büyük kitlelere yükletilmiş olan bunca sıkıntıların karşılığı olarak, çoktan gerçekleşirdi. Oysa böyle olmamış, çekilen sıkıntılar, söz konusu yapısal değişimin bedeli olarak kullanılmış ve büyük ölçüde de boşa gitmiştir. Çünkü öngörülen yapısal değişme sağlanamamıştır.

Serbest piyasa mekanizmasının,

değil azgelişmiş fakat gelişmiş ülkelerde bile, sağlıklı bir ekonomik gelişmeyi ve bununla ilişkili olarak insanın mutluluğunu sağlamada yetersiz kaldığı gerçekini bir tarafa bırakıp, izlenen politikayı kendi mantığı içinde değerlendirdiğimizde, gene de bir çıkmaz karşısında olduğumuzu görürüz. Çıkmaz, bugün dünyanın hiçbir ülkesinde gerçek bir serbest piyasa ekonomisinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten bugün tüm ülkelerde ekonomik yaşama tekeller egemendir. Yani piyasalarda serbestlik diye bir şey yoktur. Ayrıca hükümetler de, en liberaliler bile, ekonomiye ulusal çıkarları doğrultusunda sürekli ve çeşitli müdaheleler yapmaktadır.

Demek oluyor ki, karşımızda her ülkesinde serbest piyasa ekonomisi kurallarının işlerlikte olduğu türdeş (homojen) bir dünya yoktur ki, biz de aynı kuralları benimsayarak onlara katılılmış ve onlara bütünlüğümüz. Böyle bir şey, kazanmak için her türlü kural dışı hareketi kendisi için hak bellemiş takımlarla, kuralara tam sadık kalarak maç yapmağa benzer. Seyircilerden belki sporculuk adına alkış alınır ama yenilgi kaçınılmazdır. O zaman da takıma taraftarları yuh çeker.

Uygulanmakta olan ekonomi politikasının bütün yanlarını böyle bir yazida ele almak olanaksızdır. Bu nedenle sadece onun en önemli öğesini oluşturan dışsatım konusu üzerinde durmakla yetineceğiz. Dışsatımın sürekli artırılması, öngörülen yapısal değişmenin ve dışa açılmanın da temel koşulu olduğundan, sadece buna bakarak, tüm politikanın başarısı hakkında bir yargıya varabiliriz.

Dışsatım, uygulanmakta olan politikanın görünüşte en başarılı olduğu alandır. Nitekim son 5 yıl içinde dışsatım, 2.9 milyar dolardan 7.1 milyar dolara çıkarak 3 katına yakın bir artış göstermiştir. Ancak ne var ki, konuya yakından bakıldığı zaman bu önemli artışın ülkeye çok pahaliya mal olduğu anlaşılmaktadır.

Gerçekten bir kere, dışsatım artışı üretimin artırılmasından çok iç tüketimin kısıtlamasıyla sağlanmıştır. Yani ülkenin toplam üretiminde ve faaliyet hacminde herhangi bir artış olmamıştır. Bu, dışsatım artışı, bekleniği gibi, ülkenin üretim yapısında dışa dönük bir değişme

yaratmadığını ifade eder. Bu nedenle dışsatım artıkça malların iç sunumları azalmış ve fiyatları da hızla artmıştır. İkincisi, bu artış mallarımızın dışarıya çok ucuz satılmışla gerçekleştirilmiş olmalıdır. Bu ucuzluk bir taraftan ücretlerin ve taban fiyatlarının düşük tutulması, sürekli devalasyonlar ve dışsatımcılara yapılan doğrudan parasal yardımalarla (teşvikler) sağlanmıştır. Böylece dışsatım artıları ülkenin ve özellikle işçi, köylü, memur gibi çalışan sınıf ve tabakalarının fakirleşmelerine neden olmuş, bu fakirleşme pahasına sağlanabilmisti. Ayrıca, sürekli yapılan devalasyonlar ve dışsatıma sağlanan doğrudan parasal destekler enflasyonun da temel bir kaynağıdır. Bu nedenle, dışsatıma verilen teşvikler azaltılmadıkça ve dolayısıyla dışsatımın artırılmasından vazgeçilmedikçe, enflasyon aşağı çekilemeyecektir.

Dışsatımı artırmak için ödenen bu ağır bedele rağmen, dışalımların ve borç ödemelerinin de artmış olması nedeniyle, ülkenin dış ödemeler dengeinde kayda değer bir düzelleme de olmamıştır. Dış ödemeler dengesi açığımız, 5 yıl öncesinde olduğu gibi, hâlâ 2 milyar dolar civarındaki düzeyini sürdürmektedir. Yani ülkenin cari üretim düzeyini sürdürmek için her yıl 2 milyar dolar civarında dış borç bulmak zorluğunu-

dan ve buna bağlı diğer sıkıntı ve olumsuzluklardan hâlâ kurtulabilmiş değil. Ülke kaynaklarının önemli bir bölümünün dışsatımın artırılmasına harcanmasından ötürü yatırmaya pek az kaynak ayrılmış ve bu nedenle ekonomik büyümeye durmuş, ya da pek az artabilmisti. Ayrıca, gene dışsatım uğruna iç talebin genel olarak kısılmış olması, dışsatıma yonelemyen alanlarda, istem yokluğunundan ötürü, üretimin kısıtlamasına ve birçok işletmenin kapanmasına neden olmuştur.

Maddi üretim alanındaki başarısızlığın yanı sıra, izlenen politikanın doğal bir sonucu olarak, ülkenin zaten yüksek olan işsizlik oranı daha da artmış, zaten bozuk olan gelir dağılımı daha da bozulmuştur. Ayrıca, gene izlenen ekonomi politikasının dayandığı insana önem vermeyen dünya görüşü nedeniyle, sağlık, eğitim kültürel yaşam alanları büyük ölçüde ihmali edilmişlerdir.

Oysa Türkiye bir toplum olarak gelişme sürecinin büyük atılımlar yapabileceği bir aşamasına gelmişdir. Bu potansiyelin böyle temelinden yanlış bir ekonomi politikası yüzünden kosteklenmiş olması, elbette ki, üzücüdür. Ancak toplumumuzun ve insanların gelişime istençlerinin bu olumsuzluğu da aşacağın dan kuşku duymamak gereklidir. □

Artık Amerikalıları da Fişliyor muyuz?

Ülkemize her türden Amerikalı geliyor. Carter geliyor, Nixon geliyor, Rogers geliyor... rahat rahat, ulu orta konuşup gidiyorlar. Daha Asya-Amerika Hür Çalışma Enstitüsü (AAFLI)'nın görevlisi olarak ülkemizde sürekli oturan ve kendini sendikacı olarak tanıtmaya pek meraklı olan, Jeffrey Ballinger adında birisi var, bazı konularda Başbakanın yanışlarını düzeltiyor; "komünistlerin kendilerini sosyal-demokrat olarak sundukları doğru değil" diyor ve ekliyor: "sosyal-demokratlar komünistler tarafından kullanılıyor" Ne zeka, ne incelik, pes doğrusu! Ayrıca, bu AAFLI yurdun dört bir yanında, davulla, zurnaya, valilerin, belediye başkanlarının onur verdikleri işçi eğitim seminerleri de düzenlemekte.

Amerikan devletinin desteğiyle yaşayan ve faaliyetlerini yönlendiren AAFLI görevlilerinin sahip oldukları bu rahatlığı, nedense bazı başka Amerikalılar sahip değil. Geçenlerde Tez-Koop İş Sendikası ile Amerikan UFCW sendikasının Çeşme'de düzenlediği seminere, adı geçen yabancı sendikacının Ralph Green adında bir yöreneticisi de misafir olarak çağırılmıştı. İzmir güvenlik makamları, Dernekler Kanunu'nun bir maddesine dayanarak bu sendikacının seminerin açılışında konuşmasına izin vermediler. Oysa, böyle bir konuşma programda yer alıyordu.

Olayla ilgili haber, 9 ekim tarihli Yeni Asır'da yayınlanmış bulunuyor. Sonra dan öğreniyoruz ki seminerin kapanış gününde sayın Sadık Şide de gelmiş. Nasıl olmuşsa Ralph Green'e son gün konuşma izni çıkmış.

Ralph Green kapanışta yaptığı konuşmada "hiç bir şekilde sizin içselerinize karışamayız" demiş.

O zaman zihnimize bir soru takılıyor: Ralph Green'e niye açılısta konuşma izni çıkmadı. Ülkemize gelip konuşan diğer yabancılar ve söylediklerine bakınca haklı olarak bir soru sormamız gerekiyor: Acaba Ralph Green'in suçu ülkemizin iş işlenme karışmamak mı? Acaba biz bu özelliklerine göre Amerikalıları da fişlemeye mi başladık?

lemeyecek esrarlı bir canavar" değildir. Ekonomik bir olaydır, dikkatli ve akıllı bir siyasetle de belirli bir süre içinde başedilmesi gereki. Ama, bu halka en acı hapları içirdikten beş yıl sonra bile, bu "canavar", emekleri ile geçen insanların kanını emmeye devam ediyorsa, iktidarın iyi niyetinden kuşku duymak için ciddi nedenlerimiz var demektir.

Bu gidişin ne gibi sonuçları olabilir? Her şeyden önce toplumsal sınıflar arasındaki servet dağılım denesinin gitikçe bozulmasının siyaset etkilerinin bulunmayacağını sanmak çocukların ve yanlış bir düşünce olacaktır. "Lumpenşmeye" itilen kitlelerde iki zıt tavır gözlenebilir. Bir kısmı, tümüyle günlük yaşam derdine düşerek siyaset etkinliklerden uzaklaşır edilebilir. Bir kısmı da, karşılaşışı haksızlıkların ve yaşadığı bunalımların etkisi ile radical siyasete yönelir. (Yalnız bu radical siyasetin mutlaka sol eğitimi anlamsa gelmesini bekleyemeyiz. Dincilikten anarşizme ve fasizme kadar uzanan geniş bir yelpaze bu kişileri kendisine çekebilir.)

Öte yandan, iktidar, çalışan kesimlerin haklarını gasbederek yürütüğü bu siyaseti sonuna kadar sürdürmek isterse, baskıcı yöntemlere daha fazla sarılmak zorunluluğunu duyabilir. "Polis Yasası" türünden bazı örnekler iktidarın böyle bir eğitimi içinde bulunabileceğini endişesini uyandırmıyor değil.

Nihayet, bitip tükenmeyen "kurt masası" ve TV ekranlarındaki pembe umut taciri insanların karını doyurmaz olunca (ki bu noktaya geldiğini gösteren belirtiler var), insanlar yeni alternatif arayışlarına yöneliblirler. Özal'ın izlediği saçılı siyasetin alternatif bir başka saçılı iktidar olamayacağı için, sosyal demokrat bir iktidar Türkiye'nin gündemine gelebilir.

Kanimca, Özal, baskıcı önlemleri kullanabildiği kadar kullanacak, bunların yetersiz kaldığını gördüğü noktada da birden bire "demokratik Özal'ı" sahneye sürecektr. (Boyle "sonradan olma demokratlarların sayısı az mı bugündeler?) Fakat, enflasyonun doğurduğu sıkıntılar o kerteye ulaştı ki, Özal şimdiden çok geç kalmış olabilir.

Enflasyon Düşecek mi ?

Türker Alkan

S on yıllarda izlenen ekonomi siyasetinin temel çizgileri artık hemen herkesin benimsayabileceğini netlikte ortaya çıkmaya başlamış bulunuyor. Enflasyon, ekonomi siyasetinin temelini oluşturmaktadır. Bir türlü aşağıya çekilemeyen (ya da çekilmek istenmeyen) enflasyonun iki temel işlevi yerine getirdiğini izliyoruz. Bir taraftan, yurt içindeki tüketim eğilimini çok aşağılaraya çekerek dışsatının artmasını (ve daha önceki sağcı iktidarların yaptığı borçların ödemesini) sağlıyor, bir taraftan da, alt gelir düzeyinde bulunan kitlelerden üst gelir düzeyinde bulunan bir azılığa servet transferini gerçekleştirerek gelir dengelelerini bozuyor, servetin belirli elde toplanmasına yol açıyor.

Kapitalist kalkınma stratejisi açısından, servetin az sayıda kişinin elinde toplanması olumlu gözükebilir, fakat, bu servetin ekonomik açıdan sermaye niyeti taşıması koşulu ile. Oysa, son yıllarda izlenen odur ki, enflasyon yoluyla gerçekleştirilen servet transferi ekonomik yatırımlara değil, büyük ölçüde lüks harcamalara ve spekulatif alanlara kaymaktadır. Sonuç olarak, ortaya gerçek anlamda bir kapitalist sınıfın çıkışmasından çok, kısa dönemli vurgunlara ve hesapsız harcamalara yönelik (ve sık sık iflas etmemi huy edinen) türedi milyarderlerin oluştuğunu görüyoruz.

Aslında hesap çok açık. Son yıllarda (az da olsa) ulusal gelirimizde belirli bir yükselme var. Öte yandan, geniş kitlelerin tüketiminin artmadığını, enflasyonu önleme bahanesi ile

DIŞ Borç Tuzağı

Yakup Kepenek

Ülkemizde, 1980 sonrasında uygulanmakta olan ekonomi politikasının en belirgin niteliği, ekonominin dış sermaye kaynaklarına bağımlılığının giderek artmasınadır. Öyle ki, kamu-özel aynı zamanda olmaksızın tüm kuruluş ve girişimler, son yıllarda büyük bir borçlanma yarışı içine girmiştir. Uygulanan ekonomi politikasının evrimine koşut olarak, ülke, ağır sakincaları gelecek yıllarda görülecek dış borç tuzağına hızla düşürtülmektedir.

BİR KISIM YÖNLERİYLE DİS BORÇLANMA

Dış borçlanma, son beş yılda sayısal olarak artmaktadır ve önemli ölçüde nitelik değiştirmektedir. Bu süreçte, ek olarak, uygulanan ekonomi politikasıyla dış borçlanma arasında, birbirini destekleyen, besleyen bir etkileşim görülmektedir. Bu etkileşimin uzun dönemde görülebilir sonuçları incelemeye değer.

Önce, dış borçlar sayısal olarak hızla artıyor: 1979'da 13.6 milyar ABD doları olan toplam dış borçlar yılda yaklaşık yüzde 9 bir artışla, 1984'de 20 milyar dolara ulaşmıştır. Kesin sayılar henüz açıklanmamış olmakla birlikte, 1985'de, 1983'de başlayan hızlı turmanış sürmektedir, denilebilir.

(Milyar ABD doları)

	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Orta ve Uzun Süreli	10.0	12.7	13.4	14.1	13.8	15.3
Kısa Süreli	3.6	2.5	2.2	2.2	3.0	4.6
Toplam	13.6	15.2	15.6	16.3	16.8	19.9
Yıllık Artış %	-	11.5	2.6	4.1	4.0	18.5
Kaynak:	Merkez	Bankası	Yıllık	Rapor	1983-84	

gelenlerin değişken faiz oranı uygulamasında öncülük etmeleridir. Denilebilir ki ülke, ödeyeceği dış borçların faiz miktarını da, bu faiz oranlarını saptayanlara bırakmaktadır.

Son beş yıllık dönemde dış borç kaynaklarında önemli bir değişme uluslararası kurumların ve hükümetlerin yerini, özel bankalar ya da bunların, kendi güvenceleri için oluşturdukları, birliklerin almıştır. Bir başka deyişle dış borç kaynaklarında uluslararası para piyasalarının yeri ve etkinliği giderek artmaktadır.

Sonuç olarak ülkenin dış borçları yalnız sayısal olarak artmakla kalmamış, bir yönden giderek artan bir faiz yükü ve üstelik bunun da belirsiz olduğu bir duruma gelmiştir. Ek olarak ülke, para ticareti yapan özel kuruluşlara daha çok borçlanmaktadır.

Burada verilen sayılar, dış borçların yalnız "anapara" kısmıdır. Faiz, komisyon ve alınmalarıyla ilgili diğer giderleri içermez. Bu sayılar ülkenin, uluslararası düzeyde "çok borçlu ülkeler" grubunda giderek yükselen bir yer edinmesine yol açmaktadır.

Dış borçların son beş yıldaki gelişiminde, sayılarla görülmeyen iki eğilim, özellikle vurgulanmalıdır. Bunlardan biri, dış borçların faiz yükü, diğeri de alındığı kaynaklardır.

Dış borçların, kuşkusuz bir faiz yükü vardır. Dış ödeme verilerinden izlenebileceği gibi ülke yılda yaklaşık 1.5 milyar dolar dış borç faizi ödemektedir. Ancak dış borçların faiz oranları (a) son yıllarda hızla artmaktadır, (b) sabit faiz oranı yeri değişken faiz uygulamasına bırakmaktadır. Bu durum borç yükünü artırıldığı gibi, ödenecek borç miktarını da, bilinmez duruma getirmektedir. Değişken faiz uygulaması, borç faizinin, borç anlaşması anında saptanmayı belli bir piyasada geçerli olacak faiz oranında olması anlamına gelir. Gerçekten 1980 yılında alınan uzun süreli toplam dış borçların içinde değişken faizli borç oranı yüzde 13 dolayındaydı. Bu oran 1984 de yaklaşık yüzde 70 olmuştur. İlginç nokta, Dünya Bankası, ABD gibi borç vermede önde

EKONOMİ POLİTİKASI VE BORÇLANMA

Ülkenin dış borç alabilirliği, uygulanan ekonomi politikasının doğrudan sonucudur ve bu ikisi arasında birbirini besleyen bir etkileşim vardır. Ekonomi politikasının bilinen öğeleri, kamu sinai yatırımlarından vazgeçilmesi, döviz kuru uygulanması, emek gelirlerinin alım gücünün düşük tutularak, sermaye gelirlerini artırıcı önlemler ve bütün bunların üstünde, dışalımda getirilen serbestlik, ülkenin borçlanabilirliğini belirlemektedir.

Gerçekten, ekonominin giderek daha fazla bağlılığı dış sermaye kaynakları, enerji, köprü, yol gibi bir kışım yapıyı yatırımları birtaraf'a bırakılırsa, büyük ölçüde, dış ticaretin finansmanında kullanılmaktadır. Denilebilir ki dış borçlanma, üretim-dışı kesimleri harekete geçirici, ya da yabancı kaynaklı ürünlerin alımını kolaylaştırıcı bir işlev görmektedir. Ülke, dışalı mallarının pazarı yapıldıkça dış borçlanma olanakları da bu yönde genişlemektedir.

Bu son nokta, yabancı sermaye yatırımlarının son beş yıldaki eğilimleriyle de uyumludur. 1980'e kadar yabancı özel sermaye yüzde 87 oranında imalat sanayiye yatırılırken, 1980 sonrasında, başta bankacılık ve ticaret olmak üzere üretim-dışı sektörlerde gitmiş ve sanayinin toplam yabancı sermaye içindeki payı yüzde 67'ye düşmüştür. Kısaca ülkenin dış borç yükünün artışı yerliyürüm.

artırıcı, üretim olanaklarını genişletici bir işlev görememektedir. Girişimlerin dış sermaye kaynaklarına eelmelerinin bir diğer sonucu, hükümetin, dolaşımındaki TL. (para) miktarını denetimini zayıflatmasıdır. Bu durum, bu hükümet için önemli ekonomi politikası araçlarından olan para politikasını ilemez duruma getirmektedir. Vergi düzenlemelerini özel sermaye çıkarları yararına yapan ve maliye politikasını da etkin kullanamayan hükümet sonucta, elinde ekonomi politikası araçları olmayan ya da çok sınırlı kalan bir konum kazanmaktadır.

Gerçekten, ülkenin borçlanabilmesi için IMF ve borç veren kapitalist ülke ve kuruluşlarca 1980'den sonra olmazsa olmaz biçiminde uygulattıran ekonomi politikalarının bugün geldiği nokta, bu politikalardan iç tutarsızlığını açıklamaktadır. Hatırlanacağı gibi, para arzı sınırlı tutularak, enflasyon oranı düşürülecekti. Oysa hükümet para miktarının denetimini döviz kaynaklarının TL na çevrilmesi sonucu büyük ol-

çüde elinden kaçırmıştır. Vergi dışı bırakılan sermaye kazançları yatırıma dönüşmemektedir. Dolayısıyla enflasyon oranını sınırlı tutma amacıyla ulaşılması olağanı, bu çerçevede, bulunmamaktadır. Dövizin bollaşmasıyla her soruna çözüm bulunanlığı gibi bir anlayış, döviz bolluğu karşın, yalnız kendi amaçlarına ulaşmada da başarısız kalmaktadır.

KAÇINILMAZ SON

Açıkta ki, ekonomi, dış sermaye kaynağı kullanmadan, uygun deyişle balayı dönemini yaşamaktadır. Yatırımları ve üretimi artırıyan ekonomi politikası uygulamalarının salt dışalım ve dışsatıma dayalı ticareti ve para üzerindeki spekülatyonu sürekli karlı kılmazı olağan esasen yoktur. Gelecek yıllarda, ekonominin varolan sorunlarına ek olarak, enflasyon yeniden tırmanışa geçmesi ve özellikle dış borç ödemelerinde güçlüklerle karşılaşması, kaçınılmaz görünmektedir.

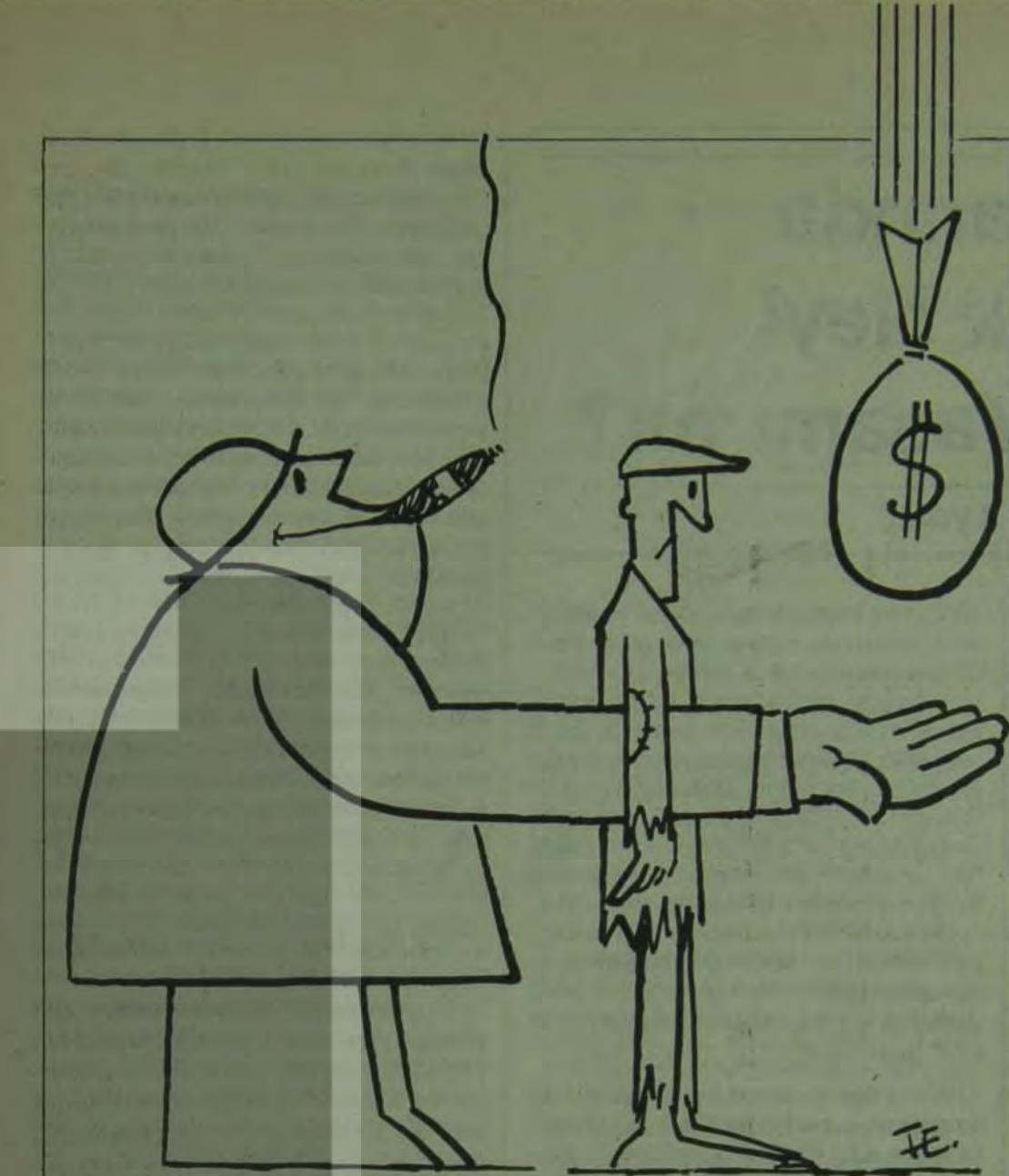
Bu sürecin TL.'ndan kaçış yaratıcı ya da bu kaçış büyük boyutlara ulaşacağı söylenebilir. Daha açık bir deyimle, sermaye kesiminin TL. yerine diğer para birimlerinde birikime yönelmeleri giderek yaygınlaşabilir. Bu durum, bu sermaye kaynaklarının ülke dışına akımı, ya da sermaye kaçış olgusunu hızlandıracaktır. Benzer politikaları uygulayan iki ülkenin deneyimleri, bu açıdan çarpıcıdır. 1970-80 döneminde Arjantin ve Brezilya'nın aldıkları dış borçların sırasıyla üçte ikisi ve yarısı bu ülkelerden özel sermaye kaçışına dönüştürülmüştür. Tüm gösterge sermaye kaynaklarını üretme önemliliklerini sürdürdüük, Türkiye'nin de benzer süreci yaşamayı kaçınılmaz görünümektedir. Ülkenin sermaye kaçışının sonuçları burada belirtmeye gerek görülmeyecek kadar açıkta.

SONUÇ

Eldeki verilerin ne derece güvenilir olduğu bir yana ülkenin dış borçları son beş yılda hızla artılmıştır. Ancak, alınan dış sermaye kaynakları, üretim olanaklarını genişletici, yatırımları ve iş bulmayı artıracı biçimde kullanılmamıştır. Dış borçların faiz oranları artması ve değişken faiz uygulamasının yaygınlaşması yanında, giderek daha çok özel kuruluşlardan borç alınması yoluna gidilmiştir. Bu gelişmeler, uygulamakta olan ekonomi politikasının, çözümünü öngördüğü enflasyon oranını azaltmayı bile sağlayamamıştır. Ülke pazarının yabancı mallara açılması ve girişimlerin TL. yerine döviz kullanımına öncelik vermeleri, ekonomi politikasının somut sonuçlarıdır.

Dış sermaye kaynaklarına bağımlılığın yaygınlaşmasıyla belirebilecek en önemli gelişme, TL.'ndan kaçışın hızlanması, ya da sermaye kaynaklarının ülke dışına gitmesidir. Bu süreç, kendi kendini besleyen bir fırıldak gibi birlikte getirecektir.

Burada dış borçlanmanın yalnız ekonomik bazı yönlerine degeñilebilir. Yerli üretim olanaklarını genişleten bu ekonomi politikalarının gelecek yıllarda dış borçların gericilmesinde karşılaşacakları güçlükler bir yana, artan işsizlik gelir bölüşümünün emek gelirleri zararına daha da bozulması gibi, toplumsal ve siyaset sonuçları doğurmaktadır. Kaçınılmaz görünmektedir.

İlaç Fiyatlarında Serbestlik Neyi Ucuzlatıyor, Yaşamı mı?

Tufan Aydin

Tüm gazetelerde boy boy reklamlar, son günlerin, bazı "eski" anılarını tazeleyen olay idi. Çok uzak olmayan bir tarihte, dönemin hükümetini halka şikayet eden "meslektaşları" gibi, ilaç şirketlerinin sahipleri-kamuoyunda yer alan zam haberlerinden oldukça "taciz" olmuşlar ki "zorunlu" bir açıklama yapma gereği duydular. Yaptıklarının yasal olduğunu, basında belirtildiği gibi 13 kez değil, 11 kez zam yapıldığını; 756 ilaç bir kez, 1567 ilaç iki kez zam yapıldığını, 1263 ilaç ise hiç zam yapılmadığını "gögüslerini gere gere" halka ilan ettiler.

İlaçta zam tartışmaları, çok eskilere dayanmakla birlikte, ilaç fiyatlarının serbest bırakılması gündeme geldiğinden bu yana iyice yoğunlaştı. İlaç işverenleri ve hükümet, "ilaç sorunu"nun çözümünün, ilaç fiyatlarının serbest bırakılması ile mümkün olabileceğini savunuyordu. Hükümet programında, "ilaç sektörünün geliştirilmesi ve rekabetin sağlanması, bütün hayatı ilaçların her zaman kolaylıkla bulunabilmesi için gerekli tedbirleri alacak, kalite kontroluna ve ilaç kullanımındaki ısrarın önlenmesine önem vereceğiz," ibaresi yer almıştı⁽¹⁾.

İlaç fiyatları üzerindeki devlet denetiminin kaldırılmasını savunan hükümetin ve ilaç işverenlerinin gerçekeleri hemen hemen aynı idi. Söz konusu gerçekeler söyle özetlemek mümkün: "Aranan her ilaçın piyasada bulunmasını sağlamak, firmalar arası rekabeti artıracak olan daha kaliteli ve ucuz ilaç üretmeye yineltekmek; ilaç sanayinde yatırım hacmini artırmak; yeni ilaç çeşitlerini ve teknolojilerini araştırmak; firmaların kalite kontrol sistemlerini geliştirmek; ilaç sanayide dışa açılmak; nazari maliyetlerin yerine gerçek maliyetlerin esas alınmasını sağlayarak, belli dönemlerde topluca yapılan zamları önlemek, onun yerine tek tek ve uygun fiyat artışlarını yürürlüğe sokmak; fiyatlandırma net kâr sistemini uygulamak; maliyet artışlarını fiyatlara zamanında yansıtma; serbest rekabet ile birlikte ilaçta oluşturduğu söylenen tekelci yapıyı kırmak^(2,3).

Halkın sağlığının emanet edildiği, iktisatçı bakanımız, "hükümetin her türlü tekelciliğe karşı gösterdiği mücadele"nin, sağlık alanındaki temsilcisi olarak, ilaç şirketlerinin istemleri doğrultusunda bir dizi önleme gündeme getirdi: Önce, SSYB'nin ilaç hammadeleri dışsalimindaki yetkisi kaldırıldı, üreti-

lirlikleri zam yapılmayan ilaçlar, bunlar olasa gerek.

İlaç işverenleri, yaptıkları zamlar için, sürekli olarak hammadde fiyatlarının pahallığını gösterecekler. İlaç hammadeleri için ödenen döviz miktarına bakırouz, 1984'te ilaç hammadde alımının serbest bırakılması ile yaklaşık 130 milyar dolar ödemişiz⁽⁵⁾. Üretimdeki hammadde payı yüzde 50-60 dolayında olan, bu hammaddenin yüzde 90'i dışdan temin edilen ve yabancı şirketlerin en etkili durumda olduğu sanayilerimizin başında gelen, ilaç sektöründe, ilaç hammadde alımının serbest bırakılmasının, daha baştan zamları kabullenmek anlamına geldiği açık. Herşeyden önce, TL'nin dolar karşısından sürekli değer yitirmesi, ilaçın maliyetini "doğal" olarak artıran bir faktör. Bu faktör, üretim için yabancı şirketlerin verdiği patentin pahalı hammadde alımını zorunlu kılmış nedeniyle, "serbest bırakılan ilaç fiyatlarının, şirketleri daha ucuz hammadde itihal etmeye teşvik edeceğini" tezini, geçersiz ve samimietsiz olduğunu ortaya koymaktır. Oysa, fiyat denetimi kalkmadan önce, patente dayalı üretim yapmayan bazı uluslararası ilaç şirketleri, örneğin Yurtoğlu Şirketi ilaç hammadelerini yüzde 1200'lere varan oranlarında daha ucuz temin etmemiştir⁽⁶⁾. Ancak fiyat denetimi kalkıktan sonra, denetim varken çok ucuz sağlanabilecek ve halen uluslararası piyasada ucuz satın bazi hammadeler, yüzde 387'ye ulaşan oranda daha pahalı olarak satın alınmaya başlandı⁽⁷⁾. Bu çerçevede, ilaçlara yapılan zamlardaki en önemli faktörün, ilaç şirketlerinin özellikle hammadde alanında dışa bağımlı ve tekelci yapısı olduğunu söylemek, onlara karşı pek haksızlık olmasa gerek.

"Serbestleştirme"de bir gerçek de, fiyat denetimi nedeniyle fiyatını düşürebek rekabet yapma olağanı kısıtlanan üreticilerin, bu dönemde ilaçlarını daha kaliteli ve daha ucuz pazarlayabilmek için, bir rekabet başlatacakları yolundaydı. İlaç hammadde ve üretim sürecindeki dışa bağımlı-tekelci yapı nedeniyle, fiyatların ucuzlatılamayacağını gördük. Ek olarak, klasik tüketim maddeleri açısından doğru olabilecek olan bu savi, ilaç için geceri değildir. Birincisi, ilaç, fiyatı ile kalitesi arasında bir ilişkili olmayan bir metadır. Eğer bir hastalığın tedavisi için gerekli maddeleri uygun bir şekilde içeriye, o ilaç, yeterli kalitedir. Başka bir deyişle, ilaçın belirli bir kaliteyi tutturma ve her zaman iyi kalitede üretilme zorunluluğu vardır. Söz konusu kalite yoksa, zaten ilaç olarak adlandırılabilir. Bir diğer konu, ilaç, tüketicisinin seçme hakkı olmadığıdır, ilaç maddesi bir tüketicimdir. Gerektiğinde mutlak alınması zorunlu olduğundan, üreticinin "süründen kazanmak için", kânnandan fedakarlık etmesinin bir nedeni yoktur. Tüketicinin, pahalı olduğunda, almayı tasarruf etme hakkı yoktur, "pantolon uduramadık, gömlek olsun" diye daha ucuz bir ilaç almak da söz konusu olamaz. Çünkü, ilaçtan tasarruf, sağlıktan tasarruf anlamına gelir. Ayrıca, ilaç piyasada, tüketiciye, bu metayı "tükettirenler" hekimler ve eczacılardır. İlaç satışlarını artırmak en iyi yolunun, bu "tükettircilere" yönelik reklamlar olduğunu

bilen, ilaç şirketleri, 1972'den bu yana geçerli olan, ilaç reklamlarında kısıtlama getiren karamameyl deştirmişler ve reklam harcamalarının ilaçın sinai harcamaları içinde sayılmasını kabul eden yeni bir karamame çıkartılmışlardır. İlaç piyasasında güçlü olan şirketler, reklam harcamalarını daha da artırarak, üstünlüklerini pekiştirmiştir. Ve görülen o ki, bazı ilaçların fiyatlarını düşürek fedakarlık etmek yerine elde ettikleri kârların bir bölümünü reklamlara harcamayı yeğlemektedir. Muhtemeler, gazetele re bizleri "aydınlatmak" için verdikleri reklamların parasını da, gideren gösterecekler. Şimdi diyebilirler ki, "her ilaçın piyasada en az bir esdeger ilaç var, bizimki pahali ise siz de ucuzunu alın". Tüketicinin bu piyasada seçme hakkının olmamasının yanı sıra, "tükettircilere" yönelik reklamlar, buna olanak tanımamakta. Küçük bir örnek verelim: Hepimizin çok iyi bildiği ve gerekliliği leblebi gibi yuttuğumuz bir ilaç var, Bactrim. Onuna aynı etken maddeyi içeren, değişik şirketlerin Septrin, Bakton, Biotrin gibi ilaçları da mevcut. Üstelik, bunların hepsiin fiyatları, Bactrim'den ucuz da. Bunlara karşın Bactrim'in toplam ilaç satışındaki payı, diğerlerininin 5 katından fazla.⁽⁴⁾ Bu dönemde ilaç şirketlerinin şu kânya varmalı: "hekim ve eczacılara yönelik ne kadar çok reklam yaparsan, o kadar çok kâr edersin; hem reklam giderlerini maliyete eklersin, hem de piyasayı denetimine alırsın."

Bu konuda bir sonuç daha: "Piyasadaki ilaçların yüzde 20'si zararlı".⁽⁸⁾ Elindeki zaten yetersiz vasıflı personelin çoğunuğun işine son ver, geriye kalanı da uzmanlıklar ile hiç ilgili olmayan bir kirtasiyelice boğ, göstermelik bir-iki ilaç deneyi ile işleri "idare et". Olacağın, farklı bir sonucu beklemek zaten abes. Bu iş, aşırı kampanyasına benzemiyor değil mi, Sayın Bakanım?

Beklentiler arasında, yatırımların hızlanması, ithalatın artması, istihdamın genişlemesi ve ilaç şirketlerinin araştırma ve geliştirme için ayırdıkları payın artırılması davardır. Yabancı ilaç şirketlerinin giderek piyasa denetimini ele geçirdiği, yerli "geçinenler" in de lisans aracılığı ile "asında" yabancı sayılmalıları gerektiği öneğin "yerli" Eczacıbaşı'nın lisanslı ilaçları, üretimdeki payının yüzde 81,8'ini teşkil ediyor⁽⁹⁾. İlaç sanayimiz, onde gelen üretici şirketlerinin, holdingleşme yolunda oldukça "emin" adımlarla ilerledikleri görülüyor. İşe başlarken küçük bir ilaç laboratuvarından öte bir yapısı olmayan, bu "güzide" ilaç şirketlerimiz, daha kârlı alanlara gıda, pazarlama, tuvalet ve inşaat malzemeleri alanlarına kaymaktadır, ilaç fiyatlarının serbestleşmesinden doğan kârlarını yüksek teknoloji kullanarak ilaç üretimine devrede, holdinglerin daha kârlı gördükleri başka alanlara yönlendirme. İstihdam artırmaya devdikleri ise, sanırım "Birleşik Alman" da izlediklerimiz olmasına gerek. Onları da bu arada "reklam" verdiklerine göre, işler iyi gitmiyor galiba. Araştırma-geliştirme konusuna gelince: ilaç sanayimiz, ithal edilen hammadelerin ambalajlanması temeline dayanması, ilaç üretiminde araştırma geliştirme harcamalarını, en başta gereksiz kılmaktır.

Halkın sağlığının emanet edildiği, iktisatçı bakanımız, "hükümetin her türlü tekelciliğe karşı gösterdiği mücadele"nin, sağlık alanındaki temsilcisi olarak, ilaç şirketlerinin istemleri doğrultusunda bir dizi önleme gündeme getirdi: Önce, SSYB'nin ilaç hammadeleri dışsalimindaki yetkisi kaldırıldı, üreti-

Tablo : İlaç Sektöründe İlk 10 Firmanın Piyasadaki Payları.⁽¹⁾

	Ürettigi ilaç sayısı	Toplam ilaç satışındaki payı(%)
1. Eczacıbaşı(Türkiye)	96	10,68
2. Turgut Holding(Türkiye)	65	10,32
3. Roche(Isviçre)	45	9,43
4. Birleşik Alman(F.Almanya)	69	7,08
5. Deva Holding(Türkiye)	88	6,18
6. Mustafa Nevat(Türkiye)	23	5,67
7. Sandoz(Isviçre)	39	5,46
8. Ciba Geigy(Isviçre)	34	4,35
9. Pfizer(ABD)	24	4,00
10. T.Hoechst(F.Almanya)	23	3,32

venlik gibi sosyal harcamalara ayrılan pay küçülürken (son bütçede sağlık için ayrılan pay, Cumhuriyet tarihimize en küçük orası: yüzde 2,5), bir yandan da bu alanlardan sermaye birikimi sağlanabilecek biçimde düzlenmeler gündeme getirilmektedir. Özellikle bu ikinci tür yaklaşımından en fazla kâr sağlayacak olan ilaç şirkeleri. Yapılan düzenlemeler öncelikle onların karlarının öndeği engelleri kaldırırken, gündeme getirilen genel sağlık sigortası, sigorta hastanelerinin özelleştirilmesi gibi girişimler de bütünüyle onların kârlarını artırmaya yönelik, 24 Ocak ile birlikte bizde uygulanan sermaye birikimi modelinin ilk ve "en iyi" uygulayıcıları, Şili ve Arjantin'de de sağlık alanındaki ilk girişimler ilaç alanında idi: Ücretlere tanınmayan "özgürlik", ilaç fiyatlarına tanınmış ve bir işçi ücretinin yarısından çoğu "göterecek" düzeye ulaşmıştır. İlaç kontroolu özel sektörde devredilmiş, Ulusal Farmakoloji Enstitüleri dağıtılmıştır. Tesadüfe bakın...

Peki alternatif ne? Aynı bir yazının konusu olabilecek kadar geniş olan alternatif sorunu için söyleyilebilir en temel nokta, devletin bizzat üretimi katılması ve DSÖ'nün temel olarak belirlediği ilaçları üretmesidir. Bu durum, gerçek rekabet ortamını sağlayabilecek ve ilaç fiyatlarının denetlenebilmesinin çözümü olacaktır. Doğal ki, buna ek olarak, geldiğinden bu yana "kadrolaşmak"tan ve "aşı kampanyasından" başka iş becerememiş olan Sağlık Bakanı'nın ve onu iktidara getiren 24 Ocak zihniyetinin "gitmesi" zorunludur.

1. Beşinci Beş Yıllık (1985-89) Kalkınma Planı. 23.7.84 tarih ve 18467 sayılı Resmi Gazete.
2. Kaya TURGUT, "İlaç fiyatları". AEOB 6:2. 20-26, 1984.
3. "Yeni İlaç Piyasalandırma Sistemi Üzerine Görüşler". AEOB, 7:1, 11-14, 1985.
4. A.Kazım SÜER, "İlaç Serbest Piyasaya Karşı mı?". AEOB, 7:4, 309-319, 1985.
5. Atilla AYDINER, Cumhuriyet Gazetesi.
6. "Cengiz Yurtoğlu ile Bir Röportaj". Somut Dergisi, 7.10.1983.
7. 15.5.1984 tarihli Güneş Gazetesi.
8. 19.5.1985 tarihli G.Posta Gazetesi.
9. Deniz ÖZGÜR, "Türkiye İlaç Endüstrisinin Pamasatik Değer Açılarından Sayısal Analizine Katkı". AEOB, 5:5, 10-16, 1983.

Dış Borç, Bütçe ve İstikrar Politikası

Sinan Sönmez

Yalnızca iktisatçı olmayanlar değil iktisatçılar için bile bütçeyi çözümlmek pek kolay ve ilgi çekici olmamıştır. Ne var ki, bir yığın rakam kalabaklı, gruplandırmalar arkasında gelecek bir yıllık ekonomik ve mali tablo yer almaktadır. Bu kadar da değil; uygulanacak sosyal politikanın genel hatları da bütçe rakamlarından çıkmak olanaklıdır. Gelir ve gider kalemleri, fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırmalar toplumsal katmanlar arasındaki gelir aktarımının genel eğilimini ortaya koyduğu ölçüde, gruplar ve bu bağlamda da bireyler açısından mali sömürür ve mali rant olgularını belirtmektedir. Demokratik mekanizmanın işlediği toplumlarda katılımın yoğun olması, çıkar ve baskı gruplarının karşılıklı etkileşimi bütçenin hazırlanmasını başlatır "teknik" sorun olmaktan çıkarmaktadır, çünkü bütçe farklı sosyal katmanların çatılarının yansığı bir ayna olduğu için, açık siyaset süreç temel belirleyici etken olmaktadır. Aynı zamanda demokratik denetimin yoğun ve yaygın olması ölçüünde bütçe denetiminin de etkinlik kazandığı mutlaka belirtmesi gerekliliğidir. Demokratik süreç işlediği ölçüde bütçe dışı fonlar azalmakta, ortadan kaçmaktadır. Bu açıdan demokratik denetmeye tabi olmayan bütçe dışı fonların ülkemizde giderek artması son derece kaygı verici bir gelişmedir. Tüm bu yönlerden bütçeyi yalnızca "devletin faaliyetleri nedeniyle yaptığı harcamalar ve bunları karşılamak için gerekli gelirleri" gösteren bir bilanço indirmek ve sık sık yapıldığı gibi "aile bütçesi"yle eşdeğerde tutmak gibi bilime karşı, basite indirgeyi yaklaşım toplumsal katman-

laşan ve kapsamı genişleyen istikrar politikasının geçmiş bütçeleri, günümüzde yürürlükte olan bütçesi gelecek bütçeye ışık tutuyor.

İSTIKRAR VE BÜTÇELER

1980 başından bu yana uygulanan istikrar politikası çerçevesinde kamu kesiminin ekonomideki yerinin daraltılması ve işlevsel olarak özel kesime ağırlık verilmesi stratejisine bağlı olarak bütçenin GSMH'ya göre payının daraltıldığı görülmektedir. Bu olguya yansitan tablolar hemen aşağıda yer almaktadır.⁽¹⁾

Konsolide Bütçe Başlangıç Ödenekleri/GSMH (yüzde olarak cari fiyatlarla)

1977 : 25.8
1984 : 18.8

Kişi Başına Konsolide Bütçe Başlangıç Ödenekleri (sabit fiyatlarla 1968 = 100 TL)

1977 : 1300 TL
1984 : 959 TL

Konsolide Bütçe Yıl Sonu Ödenekleri/GSMH (yüzde olarak cari fiyatlarla)

1977 : 38.2
1984 : 25

Kamu harcamalarına ilişkin veriler fonksiyonevi ve ekonomik ayrıca tabutulduğu ve masrafçı dairelere göre dağılımı yapıldığı zaman bu olgu daha da somutlaşmaktadır.

Genel olarak kamu harcanabilir gelirinin GSMH içindeki payı 1970'li yılların sonrasında bu yana giderek düşmektedir. Kamu yatırımları ve kamu tüketiminin GSMH içindeki payının uygulanan model çerçevesinde azaldığı gözlenmektedir. Yatırımların konsolide bütçe içinde payı 70'li yılların sonrasında yüzde 30 dolaylarında iken 1984'de yüzde 23'ün altına düşmüştür. Üstelik toplam yatırımlar içinde üretken sektörlerin payı 1979'da yüzde 65.9 iken 1984'de yüz-

de 62'ye gerilemiş, sonuna yaklaşlığımız 1985 için ise yüzde 55.5'lik bir pay öngörmüştür. İmalat sanayi yatırımlarının payı da giderek gerilemektedir: 1979'da yüzde 26.1 olan pay, 1984'de yüzde 17.6'dır. Henüz sona ermemiş olan 1985 için yüzde 11.8'lik bir pay öngörmüştür.⁽²⁾ Ekonomik, toplumsal kalkınma ve kültürel gelişme açısından yaşamsal olan eğitim ve sağlık alanlarındaki yatırımların toplam bütçeye göre payları azalmıştır. Üstelik IV. Planda eğitim ve sağlık için öngörülen sabit yatırım hedeflerinin çok gerisinde bulunmaktadır. Öngörülen yatırım harcamalarının ancak sırasıyla yüzde 39 ve 59'u gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda aktardığımız yönelikler 1985 bütçe gerekliliklerinde de belirtilen "Toplumun ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümü bağlanması kamu kesimine büyük görevler düşüyor" yargısı ile çelişmektedir. Bu bağlamda "Alt yapının yenilenmesi ve geliştirilmesi, sosyal adaletin yaygınlaştırılması, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi" amaçları uygulanan modele aykırı düşmektedir. Ne var ki, her yıl bütçe gereklilikte, yönetimin siyasal renginden bağımsız olarak, yazılması gelenekselleşmiş olan bu tür "niyetler"in hiç bir biçimde bağlayıcı olmayıp, alışlagelmiş kalıplara dönüştürüldüğünü yetkililer çok iyi bilmektedir ve söz konusu ilkeleurin özünü boşaştırmaktadırlar.

DIŞ BORCUN BASKISI

Diş borcun ekonomi üzerindeki baskısını değerlendirdiğimizde yalnızca bütçeyi göz önüne almanın yeterli olamayacağını belirtmek isteriz. Dövizle ödenecek dış borçların tümü devlet bütçesinde gözükmemektedir. Bütçeye dışı kamu kesimi (KİT'ler) ve özel kesimin borçlarını da dikkate almak gerekmektedir.

Türkiye'nin toplam dış borcunu belirlemek için kullanılmış kredilere, kullanılmayan kredilere ve faizlere eklediğimiz zaman 30 milyar dolar dolayında bir rakam ortaya çıkmaktadır. Kullanılmamış krediler çıkışlsa bile borçun 25 milyar dolar düzeyinde olduğu görülmektedir. Nitekim Merkez Bankası'nın Hazine ve Diş Ticaret Müsteşarlığı ve DPT'nin katılısıyla hazırlayıp yabancı bankalara gönderdiği **Information Memorandum 1985'de**, 31.12.1984 itibarıyle dış borcun 24 milyar doları aşmış olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye ekonomisinde dış borcun ulaşımı boyutları saptayabilmek için bazı göstergelere başvurmak yararlı olacaktır. Özellikle yetmişli yılların başları ile seksenli yıllar karşılaşılırları zaman boyutları ortaya çıkmaktadır.⁽³⁾

Konsolide Bütçe = Genel Bütçe + Katma Bütçe - (Hazine Yardımı)

Konsolide Bütçe Ödeneklerinin Fonksiyonel Dağılımı = Genel Hizmetler + Sosyal Hizmetler + Ekonomik Hizmetler + Devlet Borçları

Konsolide Bütçe Ödeneklerinin Ekonomik Ayrımı = Cari Hizmet Ödeneği (a. Personel Ödeneği, b. Diğer Cari Hizmet Ödeneği) + Yatırım Ödeneği + Transfer Ödeneği

Konsolide Bütçe Gelirleri = Genel Bütçe Gelirleri (a. Vergi Gelirleri, b. Vergi Dışı Normal Gelirler, c. Özel Gelirler ve Fonlar) + İç İstikraz + Katma Bütçe Gelirleri

koşullar üretim kapasitemizi sınırlamaktadır" diyor. (*Le Monde Diplomatique*, Eylül 1985). 1985'de Peru'nun 3.5 milyar dolar borç ödemesi gerekmektedir. Ne var ki, bunu gerçekleştirmenin olansız olduğunu bilen başkan Garcia, ihracat gelirlerinin yalnızca yüzde 10'u kadar borç ödeyeceklerini açıklamaktadır.

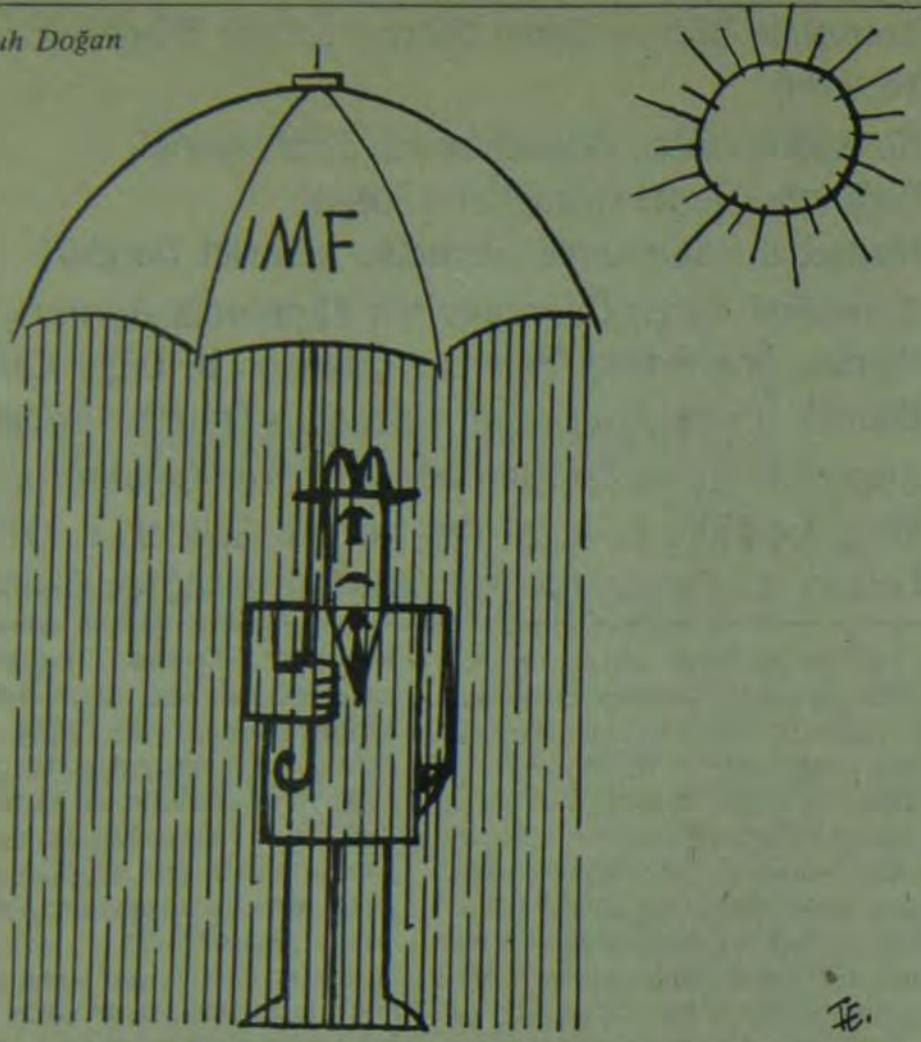
Kuşkusuz Türkiye'nin konumu daha farklı. Borç daha çok arama ihracat gelirleri, toplam döviz gelirleri daha fazla. Ne varki, Villanueva'nın yukarıda aktardığımız sözleri yalnızca Peru için değil, fakat Türkiye, Arjantin, Brezilya ve birçok ülke için geçerli. Yani ülkemizdeki siyasi yöneticilerin belirttiği gibi borcu "tikır tikır ödemek", sorunların azaldığı anlamına gelmemektedir. Bu açıdan borc

	1970	1982-83
Toplam Diş Borç/GSMH	14.4	30.2
Toplam Diş Borç/Ihracat Gelirleri	53	30.2
Borc Servisi/Ihracat Gelirleri (Ana Para Ödemeleri faiz)	22	28.9

olasına çok öz olarak iki yönyle得分ının yararı var. Bir kez alınan borçların hangi alanlarda kullanıldığına bakmak gerekiyor. Yaklaşık tüm azgelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de dış borç üretken yatırımlara dönüşmemiştir. Yani dış borç bir çok kuramının ileri sürdüğü savi doğrulamamış. "Kalkınmanın finansmanında" kullanılmamıştır. Kredi kullanımı sürecinde ülke içindeki gelir bölüşümü, kaynak dağılımı gidererek bozulmuştur. Borç ödeme sürecinde ise genel model, ihracatı özendirme stratejisi doğrultusunda iç talebi kısmaktadır. Bu çerçevede gelir bölüşümü düşük ve hatta orta gelir gruplarının alehine olmakta, üretken yatırımlardan vazgeçilmekte, sosyal politikanın boyutları ise daraltılmaktadır. Sonuçta gerek borç kullanımını gerekse borç ödeme aşamalarında fatura düşük ve orta gelir gruplarına çıkarılmaktadır.

Ferruh Doğan

DIŞ BORÇ VE 1984, 1985 BÜTÇELERİ

1984 bütçesi hazırlanırken yüzde 5'lük büyümeye hızı ve yüzde 25'lük enflasyon tahmininden hareket edilmiştir. Bu bağlamda konsolide bütçe başlangıç ödeneği cari fiyatlarla 3.285 trilyon TL olarak belirlenmiştir. Ne var ki, 1984 içinde alınan 795 milyarlık ek ödenekle 4 trilyon aşmıştır. Ek ödeneğin alınmasında devlet borçlarının ödemesi gerekliliği etkin olmuştur. Nitekim başlangıç ödeneğinde 100 milyar dış borçlar, 60 milyar TL ise iç borçlar için ayrılmıştır. Daha sonra ise iç borçlar için 160 milyar, dış borçlar için ise 420 milyar TL'dan daha fazla ek ödenek gerekmistiştir. Yani toplam ek ödeneğin yüzde 53'ü dış, yüzde 20'si ise iç borçlara akmıştır.

1985 yılı bütçesi ise yüzde 5.5'lük büyümeye hızı, yüzde 25'lük fiyat artışı varsayımına dayanmıştır. 1985 bütçesi hazırlanırken doların ortalama değeri 475 TL olarak kabul edilmiştir. Üstelik harcamaların 1984'e göre yüzde 25.9 oranında artması öngörülürken konsolide bütçe gelirlerinin de yüzde 45 dolayında artacağı kabul edilmiştir. Verginin 2.3'lük bir gelir esnekliğine sahip olacığı varsayımları ise gerçekçi değildir, olmamıştır.⁽⁴⁾

Kamu kesiminin sahip olduğu ağırlı-

ğın azaltılması hedeflenirken, finansman açığı yıllar itibariyle giderek artmaktadır. Açık 1984'de yüzde 6'yi geride bırakmıştır. 1984 bütçesindeki açık, en iyimser tahminle 918 milyan bulmuştur ve uzun süre yetkililer açıklama yapmakta kaçınılmazdır. Bu tür açıklarla anti-enflasyonist bir politika izlediğini ileri sürmek olanaksızdır. 1985 bütçesinde ise 1 Dolar = 475 TL varsayımdan hareket edilerek 770 milyarlık dış borç ödeneği ayrılmıştır. Daha sonra doların ortalama değeri 525 TL olarak kabul edilmiş, son olarak da 578 TL'ye yükselmiştir. Bunun anlamı ek ödenek demektir. 1985'de ödemesi gerekliliği dış borç miktarı 2.9 milyar dolardan daha fazla. Bunun 1.83 milyarının bütçeden ödemesi söz konusu.

İstikrar bütçeleri tüm gelişkileri, tutarsızlıklarını karşın borcun, yetkililerin deyişile "tikır tikır ödemesi" doğrultusunda giderek artan açıklarla bağlanıyor. Açığın daha düşük düzeylere indirilebilmesi için özellikle üretken yatırımların, sosyal harcamaların kısıtlaması söz konusu oluyor. Nitekim IMF'nin de bu yöndeği önerileri son derece açiktır. Yeni stand-by düzenlemelerinde bütçe açığı ve rezerv para konusundaki sınırlar başvurulan temel ölçütler olarak belirlmektedir. Bu bağlamda kamu kesiminin borçlanmasına da sınır getirilmeye çalışılmaktadır.

1986: İSTIKRARA DEVAMI

24 Ocak kararları alındığı zaman ülkenin dört, beş yıl içinde sıkıntından kurtulacağı ileri sürülmüştür. Bu süre sona erdiği zaman ise yeniden beş yıllık bir süreye ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Gene celişkili biçimde, yakın bir tarihte artık güç günlerin geride bırakıldığı ve büyümeye dönemine geçildiği vurgulanmıştır. Biz de, hangi var olmayan göstergelere göre, sıkıntının bittiğini ve genişleme dönemine geçildiğini gerçekten çok merak ediyoruz!

İstikrar politikasının sonuçları ortadadır. Uygulanan politikanın bizzat kendi hedeflerine ulaşmış olduğunu bile söylemek olanaksızdır.

Genel hatları yaklaşık belirlenmiş olan 1986 bütçesi ve programı, gelecek yılda da gene hep birlikte "zorunlu" olarak istikrar arayışı içinde olacağımızı gösteriyor. Maliye bakanının son açıklamasına göre bütçe bütçesi 7.251 trilyon TL olarak belirlenmiştir. Büyümeye hızı yüzde 5, enflasyon hızı ise yüzde 25 olarak hedeflenmiştir. Mevcut fiyat artış endeksleri son derece yetersiz, gerçeki yansıtıcı nitelikte değildir. Buna karşın 1984 ve 1985'in belirlenmiş yüzde 25'lük enflasyon hızı, var olan fiyat endeksleriyle bile çoktan aşılmış bulunmaktadır. Buna karşı ekonomik dengelerin oturtulduğu yüzde 25'lük oran bir saplantıya dönüştürülmüştür.

Yeni bütçede IMF standartı kabul edilerek, iç ve dış borçlanma ile iç ve dış borç ana para ödemeleri bütçe dışına kaydırılmıştır. Bu teknikle bütçe açıklarının daha açık bir biçimde ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ne var ki, yeni standart Türkiye açısından 1986 ve izleyen yılların borç ödemelerinin ön planda olacağılığını değiştirmeyecektir. Nitekim 1986'da dış borç için yaklaşık 2 trilyon TL'lik bir fon ayırmalarını gerektirmektedir. Bunun anlamı yeni bütçeye ilişkin rakamlardan da görüleceği üzere daha az yatırım, daha az sosyal harcama ve sürekli devalüasyondur. Uygulanan model çerçevesinde dış borç kalkınmanın değil, enflasyon ve işsizliğin finansmanın da kullanılması ve kullanılmaktadır. 1986'da ise bu gerçeğin mevcut uygulamaya değişmesi söz konusu değildir.

⁽¹⁾ 1982, 1983, 1984, 1985 yılları Bütçe Gereklilikleri
⁽²⁾ O. Varlier, "1980 Sonrası Kamu Kesimi ve Finansmanı Üzerine Gözlemler ve Değerlendirmeler", İstanbul'da düzenlenen İktisatçılar haftasında sunulan tebliğ, 26.4.1985, s.8.
⁽³⁾ World Bank, World Development Report 1985, Washington D.C., Temmuz 1985, s.44, 204.
⁽⁴⁾ Türkiye Ticaret Odaları tarafından düzenlenen Kollukuna 11.5.1985 tarihinde sunmuş olduğumuz tebliğ.

NASIL BİR EĞİTİM

24 Ocak kararları ile birlikte, eğitim alanında ortaya çıkan yeni anlayışın uygulamaya konması, ilericiler ve demokratlarla birlikte geniş bir kesimin de tepkisine yolaçtı. Ne var ki, yapılan eleştirilerin ve değerlendirmelerin bir çoğu, 24 Ocak kararları bazında ele alınmayarak, öznel değerlendirmeler öne çıkarıldı. Uygulanan eğitim politikası ile, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı'nın kişisel konumu bütünlendirildi. Sonuçta, bakan görevinden alındı. Ama bakanın görevden alımı, uygulanan eğitim politikasını etkilemeyecektir. Çünkü bu bir tercih sorunu. Bugünkü siyasal iktidarın tercihi: bilimi geliştirmek, bilimi ulusal sanayide kullanmak, kalkınmanın temelini ulusal kaynaklara ve bu kaynaklardan yükselmesi gereken ulusal sanayiye dayandırmak değil.

Bu iktidar, kalkınma umudunu dış borçlara, dış desteklere, ihracata ve tarıma bağlı. İçte Özal iktidarının eğitim kurumlarına bakış, bilimsel ve teknolojik gelişmelere yaklaşımı bu çerçevede değerlendirilip eleştirlмелidir.

Bilim bugün tüm dünyada, bilimsel teknolojik devrim sürecinde **doğrudan** üretici güç mertebesine yükselmıştır. Gelişmek ve ilerlemek isteyen her ülke, bilim alanına büyük yatırımlar yapmakta ve yapılan bu yatırımların karşılığını almaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler titizlikle izlenmekte, özellikle de bilimsel ve teknolojik devrim tartışmaları: üniversitelerde, kitle iletişim araçlarında yoğun biçimde sürdürmektedir. Böylece, bilimin gelişip yaygınlaşması özendirilmektedir.

Ülkemizde ise 24 Ocak'ın siyasal iktidarın sanayileşme yerine "becerebileceği işleri" gündemine almayı uygun göründüğünden dolayı, bilimi önemsememektedir. Uygulanan politikanın mantığına göre, sanayileşme için bilim ve teknoloji alanına yatırım yapmak, çağdaş, bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurma mak anlamsızdır.

Yine aynı mantığa göre, gelişmiş kapitalist ülkelerde hem para, hem bilim, hem de teknoloji vardır. Türkiye'de ise "ucuz işgücü" ve tarımsal işleyişe elverişli bir ortam... "İş bölümüne" uygun olarak, Türkiye bilim ve teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı ağır sanayi ürünlerini dışardan alacağına, dışarıya ise tarıma dayalı sanayi ürünleri satacağına göre, bilimsel ve teknik gelişmelere ayak uydurmaya çalışmak "abesle istigal" olur. Olsa olsa, tarıma dayalı sanayi medde kullanılan bilimsel ve teknolojik gelişmeler izlenebilir.

24 Ocak'ın Eğitimi

İlhan Alkan

Son beş yılda ülkemizin ekonomik ve siyasal yaşamında önemli değişiklikler oldu. Bu değişiklikler, yaşamın her alanına olduğu gibi eğitime de yansındı. Gerek eğitim alanındaki sorunlar, gerekse eğitimin tüm yükünü taşıyan öğretmenlerin sorunları geçmiş dönemlerle kıyaslanamayacak derecede arttı.

Eğitim alanında, bırakınız çağdaş gelişmelerde uygun atılımların gerçekleştirilebilmesini, beş yıl önceki düzeyin bile korunduğunu söyleyemeyiz. Bugünkü yönetimin kendi mantığına uygun yeni bir eğitim anlayışı var. Bu anlayışın kaynağı ise 24 Ocak ekonomik kararlarında ve onu izleyen siyasal gelişmelerde aranmalıdır.

TEKELLERİN SEÇENEĞİ

24 Ocak kararları; iç ve dış sermaye çevrelerince, iş yaşamında "devrim" olarak empoze edilmeye çalışıldı. Aslında bu kararların özünde Türkiye ekonomisinin rotasına yeni bir yön verme isteği var. Yön değişikliğinin amacı ise; ülkemizi sanayileşme çabalarından vazgeçirmek, kapitalist dünya sistemi içerisindeki iş bölümünden "becerebileceği işlere" yöneltmek, bu yolla kalkınabileceğimiz gereğesine inandırmaktır. Kuşkusuz yeri rotanın çizilmesini, ülkemizinNEYİ BEÇERİP BECEREMEYECEĞİ konusundaki teşpitleri IMF ve benzeri dış finansman kuruluşları başta olmak üzere, iç ve dış tekeli sermaye çevreleri yapıyor ve empoze ediyor. Yine kuşkusuz böyle bir rotanın çizilmesinde ve kararların empoze edilmesinde, dış sermaye çevrelerinin Türkiye'nin sırtından daha çok kâr sağ-

YÖK'ÜN İŞLEVİ

İşte YÖK'ün işlevi burada somutlaşıyor. YÖK'ü salt solcu ve demokrat öğretim üyelerine savaş açmış bir kuruluş olarak değerlendirmek yanlışdır. YÖK, bilimsel atılım çabasına son vermemi, kırıcı, dar, tartışma yeteneklerinden yoksun, bilimin genişliğini kavrayamamış öğrenciler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle YÖK, bilime gönül vermiş, üretken, işe yarar öğretim üyelerine karşıdır, ve bu öğretim üyelerinin bir bölümünü üniversite dışına itmiştir. YÖK'ün bu yapısıyla, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri izlemek, özümsemek olanaksızdır. (Gelişmeler tarıma dayalı sanayi alanında olsa bile.) Nitekim holdinglerin bir bölümü, özellikle de teknik alanındaki YÖK'ten yakınır olmaya başlamışlardır.

YÖK'ün bir başka işlevi de, üniversitelerdeki eğitimin düzeyini düşürmek, buraları okunabilir nitelikte görürmeye, diplomalı işsizler yetiştiren kurumlar haline indirmek.

24 Ocak'ın yapısına uygun elit insan yetiştirmeye görevi ise, (dil bilen, işletmeci, pazarlamacı vb. gibi) süreç içerisinde özel üniversitelere kaydırılmak istenmektedir. Böylece diplomalı işsizler yetiştiren genel devlet üniversiteleri seçeneğin olmaktan çıkarılacaktır. Bu yolla, üniversitede kapılardan yığılma sorunu "çözülecektir!" En azından planlanan budur. YÖK Başkanı Doğramacı'nın seslendiği "Vakıf aracılıyla özel üniversitede kurma projeleri" bu savi güçlendirmektedir.

ELİT EĞİTİM, GENEL EĞİTİM

Son yıllarda ilk ve orta öğretim kurumları da, tam bir kargaşa içine itilmiştir. Eğitimin genel düzeyi düşürülmüş, devletin kontrolünden çıkmıştır. "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesinin acımasız piyasaya koşullarında, eğitimde serbest rekabet döneminin çarkları arasında terkedilmiştir. Büyük sermaye kesimleri eğitim alanına kâr amacı ile el atar duruma gelmiştir. Cumhuriyetin hiç bir döneminde eğitim bu denli sömürünün aracı haline gelmemiştir.

Serbest rekabet döneminin kaçınılmaz sonucu olarak, eğitim sistemi; fırsat eşitliği temel ilkesini hiçe sayan bir yapı üzerine oturmuştur. Bu yapı ikili bir işleyiş de beraberinde getirmiştir: **Elit Eğitim ve Genel Eğitim.**

Elit Eğitim: Varlıklı ailelerin çocukların, yüksek ücretlerle tutulan öğretmenlerce yetiştirmektedir. Son zamanlarda, bu kesimin çocukları için, yıllık 500 bin lira dolayında ücretlerle özel dersaneler-

de 3-5 kişilik gruplar oluşturulmakta ve bu gruplara farklı programlar uygulanmaktadır. Bu uygulamalar, varlıklı kesimlerin çocuklarını daha nitelikli devlet ya da özel okullarda okuma olanağına kavuşturmaktadır. Elit bir kesim yabancı dil öğrenerek; işletmeci, pazarlamacı, girişimci ya da teknik eleman olarak yetişmektedir. Yüksek ücretler almayı ya da yüksek kârlar elde etmeye adaydır.

Genel Eğitim: Eğitim sözcüğü ile bütünlümesi gereken devlet okulları, ne yazık ki tüm toplum katmanlarının ilgi alanı dışına çıkmıştır. Çünkü, bu kurumlarda uygulanan eğitim programları bilimsel içeriğinden yoksundur. Din ve ahlak derslerinin temel derslerin önüne geçirilmiş olması, bu okullanın tevekkül aşırımanın aracı haline getirmiştir. Eğitimde laiklik ilkesinden vazgeçme çabalalarının bu dönemde artmış olması, son derece analmıştır. Bu yaklaşım iktidar partisi içerisinde **dinci kesimlerin** varlığı veya **bakanım** kişisel tercihleri ile açıklanamaz. Din ve ahlak derslerinin zorunlu kilinması, ders kitaplarının "Türk-İslam sentezi" temelinde bilmediği, çağdaşı anlayışla yeniden yazılması, Darwin tartışmasının gündeme getirilmesi, gerici yayınların okullara önerilmesi **islamci kesimlerden yükselen muhalefeti susturmak** kadar, genel eğitimin düzeyini düşürmeyi, **elit eğitimi** özendirmeyi de yetişmez.

Düşünmeyi, araştırmayı, bulgularını yüksek sesle tartışmayı ve kişinin kendi gelişmesini sürekli kılacak bilimsel anlayışı kavratmayı amaçlayan eğitim kurumlarının oluşturulması, öğretmen yetişirmede temel ilkelerdir. Bir başka deyişle, düşüncelerin özgürce tartışılacağı bir kurumda bilim adamı da eğitmen olamaz. Halbuki kalkınmak ve sanayileşmek için nitelikli eğitmen ordusuna gereksinim vardır. Bir toplumda eğitmenler istenilen nitelikte değilse, eğitimle ilgili devlet politikası yoksa, nitelikli bireylerin yetişmesini beklemek, tatlı bir hayal olmaktan öteye gidemez.

Aslında; eğitim, nitelikli işgücü, sanayileşme ve kalkınma ayrılmaz bütündür. Türkiye'de hiç bir dönem ciddi işgücü ve eğitim planlaması yapılmamıştır. Özellikle de son yıllarda planlamadan tümüyle vazgeçilmiş veya planlama göstergesiyle hale getirilmiştir. Tüm bu olumsuzluklar dizisinin 24 Ocak kararları ile uyum sağladığını, "becerebildiği işleri" kotarmanın Özal iktidarının hesapları ile çakıştığını belirtmek gerekir.

Bu iktidar döneminde, "köşeyi dönme" anlayışı her yaştan ve her kesimden insanın bilincine daha da çok kazınır. Kişiinin dayanılmaz bir rekabet ortamında "kendini kurtarması" tek çıkış yolu olarak gösteriliyor. Eğitim alanındaki rekabeti önlemek, devlet okullarındaki eğitimin düzeyini yükseltmekten geçer. Ancak bugünkü siyaset iktidarın böyle bir çabası ve sorunu yoktur.

Tersine MEB gençlik ve spor işleri de uğraşmaya memur edilmiş, milli eğitim çabası başlı başına ele alınacak değerde görülmemiştir.

ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

Nitelikli eğitmen, ancak demokratik

eğitim kurumlarında yetişim. Bugün çağdaş pedagojik esaslarla uygun öğretmen yetiştiren kurumların varlığının sözde dilemez. Siyasal iktidarlar gerek öğretmen yetiştiren kurumlardan, gerekse öğretmenlerden oldum olası rahatsız olmuştur. Bu rahatsızlık giderek öğretmen yetiştiren kurumların tasfiyesini günde getirmiştir. Süreç içerisinde Köy Enstitüleri kapatılmış, öğretmen okulları il selere dönüştürülmüş, böylece, ilköğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmeye işne fiilen son verilmiştir. Hem eğitmen, hem de bilim adamı yetiştiren Yüksek Öğretmen Okulları hiçbir şekilde gösterilmenden kapatılmıştır. Orta Öğretim kurumlarına öğretmen yetiştiren Eğitim Enstitüleri ise YÖK sistemi içerisinde hapsedilmiştir.

YÖK sisteminde yetişen öğretmen, eğitimciliğin temel özelliklerinden yoksun olacak. Tartışarak, araştırarak, yetişmemiş eğitmen, araştırmacı, bilimin eniğini kavramış öğrenciler yetiştiremez.

Düşünmeyi, araştırmayı, bulgularını yüksek sesle tartışmayı ve kişinin kendi gelişmesini sürekli kılacak bilimsel anlayışı kavratmayı amaçlayan eğitim kurumlarının oluşturulması, öğretmen yetişirmede temel ilkelerdir. Bir başka deyişle, düşüncelerin özgürce tartışılacağı bir kurumda bilim adamı da eğitmen olamaz.

Halbuki kalkınmak ve sanayileşmek için nitelikli eğitmen ordusuna gereksinim vardır. Bir toplumda eğitmenler istenilen nitelikte değilse, eğitimle ilgili devlet politikası yoksa, nitelikli bireylerin yetişmesini beklemek, tatlı bir hayal olmaktan öteye gidemez.

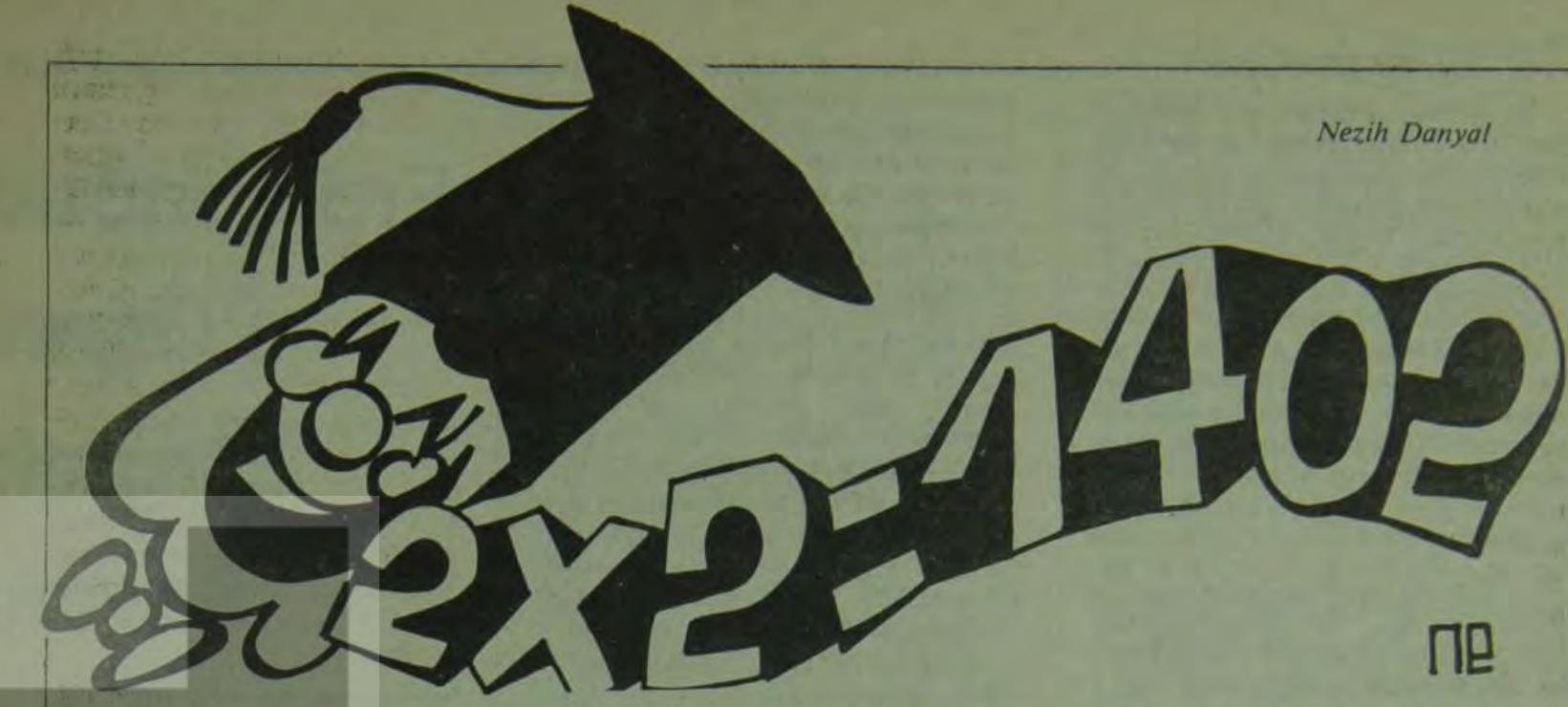
Sanayileşmeyi hedeflemeyen siyaset birinin doğal olarak böyle bir sorunu yoktur. Onun sorunu, elit kesime elit eğitim vermektir. Elite eğitim kurumlarında çalıştıracağı görecek yüksek nitelikli eğitimi bulmak için de, ya eğitmenler arasında rekabet yöntemine başvurulur ya da genel devlet okullarında çalışan en yetenekli eğitmenler bu kurumlara kaydırılır. Daha da olmadı, elit eğitim görmesi "gerekenlere" yurtdışı kapiları sonuna kadar açılır.

ÖRGÜTLÜ KATILIM

Eğitim emekçileri ve bilim adamları susturulmuş, örgütü katılmak haklarından yoksun bırakılmış bir toplumun kalkınması, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması olanaksızdır.

Toplumun genç kuşaklarını eğitmek gibi yaşamsal bir misyonu üstlenmiş olan öğretmenler, genel sorunlar hakkında görüş belirtmemişi, eğitim sorun-

Nezih Danyal

larını tartışılamıyor, o toplum son de-

rece önemli bir soluktan yoksun bırakılmış demektir. Kuşkusuz bu gerçek, başka toplumsal katmanlar için de geçerlidir. Ama öğretmenler söz konusu olunca, sorun daha da çarpıcı hale gelir. Çünkü, genç kuşakları eğitme görevini öğretmenlere toplum vermiştir. Öğretmenler kendisi ile diyalog kurmasını beklemek de toplumun hakkıdır.

Örgütlenme hakları elliinden alınmış öğretmenlerin, kollektif olarak düşünunce üretmeleri, toplumla diyalog kurmaları, kısacası toplumsal gelişmeye katkıda bulunmaları beklenemez.

Öğretmenlerine örgütlenme hakkı tanımlı bir toplum, onun kollektif olarak ürettiği görüşlere önem veren topludur. Daha da önemlidir, çocukların çağdaş bilimsel ve teknik bilgilerle donatılmasını isteyen toplumdur. Aynı zamanda öğretmenlerini benimseyen toplumdur.

Öğretmenlerini örgütlenme hakkından yoksun bırakmış bir toplumun, öğretmenlerinden isteyeceği pek fazla bir şey de yoktur.

24 Ocak modeli ve onunla uyumlu siyaset yapı, öğretmenine değer veren bir yapı değildir. Böyle bir yapı öğretmenden, kendisine uygun görev yapmasını, verilenle yetinmesini ve çizilen sınırlarda öğrenci yetiştirmesini ister.

Bugün öğretmenler ders kitaplarının sınırlarına hapsedilmiştir. Öğretmenin ders kitabı ne diyorsa onu yapmaktan öte bir işlevi kalmamıştır.

Bu süreç içerisinde: Öğretmenlerin maddi durumları da "yetkililerin" insiyatifine kalmıştır. Sendika hakkı olmayan, hatta dernek bile kuramayan öğretmenler, kendi yaşam düzeylerinin tümüyle kendi dışlarında belirlenmesine ses çıkaramaz. 24 Ocak'ın eğitim politikasının uygulayıcısı, toplumsal sorunların ve kendi sorunlarının

pasif bir gözlemci durumuna gelir.

Dünyada öğretmenlerine sendika hakkı tanımayan sekiz ülkeden biriyiz. "Yavru Vatan" da bile öğretmenlerin sendikası vardır. Öğretmenlerine dernek kurma hakkı tanımayan tek ülkeyiz. Tüm bu olumsuzlukları öğretmenlerimize reva görme hakkına sahip değiliz. Ülkemiz öğretmenleri, evrensel platformda, meslektaşlarının kullandığı tüm hakları kullanmaya değer niteliktedir. Unutulmamalıdır ki, ulusal kurtuluş savaşına, öğretmenlerimizin büyük katkıları olmuştur. Ancak bu katkı 1908 yılında kurulan örgütlerinin aracılığı ile sağlanmıştır.

Yetmiş yedi yıldır, örgütü mücadele geleneğine sahip öğretmenlerimizi daha ne zamana kadar örgütlenme hakkından yoksun bırakabileceğimizi sanıyoruz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde eğitim ve öğretmen sorularının çözümünde atılması gereken ilk adım, 24 Ocak ekonomik politikasını terketmek ve demokrasije geçmektir. Kalkınmak ve sanayileşmek isteyen, çağdaş eğitimden olanaklarından yararlanmak isteyen bir toplum, bunu yapmak zorundadır. Toplumun demokratikleşmesini isteyen ve demokratik eğitimden yana olduğunu ileri süren herkes ve her siyaseti oluşturan bu perspektife uygun adımlar atmak zorundadır.

Bu süreç içerisinde: Öğretmenlerin maddi durumları da "yetkililerin" insiyatifine kalmıştır. Sendika hakkı olmayan, hatta dernek bile kuramayan öğretmenler, kendi yaşam düzeylerinin tümüyle kendi dışlarında belirlenmesine ses çıkaramaz. 24 Ocak'ın eğitim politikasının uygulayıcısı, toplumsal sorunların ve kendi sorunlarının

tim planı öğretmenlerin görüşleri alınarak hazırlanmalıdır.

- Programlar bilimsel esaslarla uygun olarak düzenlenmelidir, ders kitapları bu bütünlük içerisinde ele alınmalıdır, ders kitaplarının hazırlanmasında öğretmenlerin katılımı sağlanmalıdır.

- Ders kitaplarının hazırlanmasında sansür anlayışa son verilmelidir.

- Öğretmenler akademik özgürlüğe kavuşturulmalıdır.

- Eğitimde laiklik ilkesi yeniden yaşama geçirilmelidir.

- Elit eğitimi yönelik teşviklerden vazgeçilmeli, çocukların "Yarış atları" olmaktan kaçınılmalı, genel eğitim kurumlarında düzey yükseltilmelidir.

- YÖK sistemi değiştirilmeli, özerk ve katılımı esas alan üniversite sistemi kurulmalıdır.

- Ülkemiz bilimsel ve teknolojik devrim tartışmalarına açımlı, tüm bilimsel potansiyelini seferber etmelidir.

- MEGSB'nin önemli karar ve danışma birimi olan Talim Terbiye Kurulu, bakanın sekreteri durumundan kurtarılmalı, politik kaygularдан uzak, eğitim planlamasına katkıda bulunacak kadrolardan oluşturulmalıdır. Bu kurul özerk bir yapıya kavuşturulmalıdır.

- Hayat için eğitim adı altında uygulamaya konan OSANOR (Okul-Sanayi İşbirliği) sistemi, 14-18 yaşındaki çocukların özel işyerlerinde patronlara sönürtmemeli, çıraklık eğitimi bilimsel esaslarla uygun olarak yaşama geçirilmelidir.

- Eğitimin işlevinde, eğitimin temel nesnelerin öğrenciler gözardı edilmeme-

- Özel dersaneler ve okullar umut sörümüsü olmaktan kaçınılmalı, devlet okullarında çalışan başarılı öğretmenlerin özel dersanelerde ve okullarda pazarlananması engellenmelidir.

□ Sayın İnönü, Bildiginiz gibi Milli Eğitimimizde pek çok sorun var. Bakanlık örgütü, eğitim politikası, programlar, laik eğitim, ders kitapları, öğrenci hizmetleri, eğitim yarırımları ve donanımı, öğretmen sorunu ve de en önemlisi demokratik eğitim. Bu çerçeveye içinde biz sizin görüşlerinizi almak istiyoruz. Öncelikle konuya bakanlık örgütünden girmek istiyoruz. Bildiginiz gibi MEGSB, 1984 yılında çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle yeniden örgütlenildi. Özellikle 1926/789 tarih ve sayılı 1933/2287 tarih ve sayılı yasalar kararnamelerle kaldırıldı. Ayrıca Gençlik ve Spor Bakanlığı kaldırılarak yeni örgütte bir genel müdürlük olarak bağlandı. Bakanlığın adı bu düzeltmelerden sonra Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı oldu. Bu düzenlemeyi nasıl buluyorsunuz?

□ Bu düzenlemeyi uygun bulmadığımı çok kereley söyledim. En azından Gençlik ve Spor Bakanlığının Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması. Gençlik ve Spor

man ve Köy İşleri, Kültür ve Turizm Bakanları ile ayrıca MGK Genel Sekreteri ile D.P.T. Müşteri M.E.B. Gençlik ve Spor Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu başkanı gerekli konularda öteki yetkililer çağrılacak. 1926 dan beri yürürlüğe olan Talim Terbiye kurulunun görevi artık bir yüksek kuruma geçiyor. Bağımsızlığını yitiriyor. Talim Terbiye Kurulu da bir sekreteri durumuna düşüyor. Bu düzenlemeyi nasıl değerlendirdiyorsunuz?

□ Kurul bildiğim kadariyla hiç toplanmadı. Bir arkadaşma da sordum aynı cevabı verdi. Kağıt üzerinde düşünüldü belki başlangıçta: Bence bu kurula gerek yok, Milli Eğitim işleri eskiden beri böyle bir talihsizlikle karşı karşıyadır, herkesin çocuğu var, ve eğitimle ilgileniyor dolayısıyla Milli Eğitim herkes bilir. Onun için de herkes bu konuya katkı yapabilir gibi bir safa yaklaşım mevcuttur. Bu aslında ilgi, bakımından iyidir ama gerçekten Milli eğitim işlerini

Sayın İnönü, Arkadaşımız Sezai Kaynak'la

Bakanlığının daha önce yaptığı şeylerin bu yeni düzenleme içinde, eski değeriyile sürdürmeyeceği sonucunu bize vermişti. Nitekim olaylar da öyle olduğunu gösterdi. Gençlik ve Spor Bakanlığı ayrı tutulmayı reddi. Birleşmekte sorunları ortadan kaldırılmış olmadı. Sadece çözme olanakları azalmış oldu. Yanlış bir uygulamayı bu ve gelinen yer bunu kanıtladı. M.E.B. açısından bir şey kazanılmadı. Gençlik ve Spor Bakanlığı açısından da çok şey kaybedilmiş oldu.

□ Yeni düzenleme Başbakanın ya da görevlendirdiği bir bakanın başkanlığında bazı bakanlardan ve yetkililerden oluşan bir "Eğitim Öğretim Yüksek Kurulu" oluşturuldu. Bu düzenlemenin gerekçesi M.E.B. açısından politikası olmaktan kurtarıp, devlet politikası düzeye yükseltmek olarak açıklandı. Bu kurula M.S.B. ve Gençlik ve Spor Bakanlığı, Maliye Gümüş ve Tekel, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Tarım Or-

yürütme deyince bunun ayrı uzmanları olduğu ve bu uzmanların düzenlemesinin esas olması gerektiği unutulur. Samiyorum bu kurulda böyle bir yanlış anlayışla gerçekleştirilmiş. Aslında Bakan, eğitim politikasını yürütütmekle sorumlu insandır. Ve tabi hükümet politikası olarak bir eğitim politikası düşünürler ama bunu yürütecek olan Milli Eğitim Bakanlığıdır. Onun için bence böyle bir kurul yararlı olamaz. Evet Kısaca cevabım bu.

□ Ağustos ayında gazetelerde bir yazı gözüme çarptı. İstanbul'da bir özel lise, 500 bin.-TL. paraya okula öğrenci kaydediyor.. ve bunun bir süre sonra da 3 milyon.-TL olmasını istiyor. Şimdi bu okulun kaydının doldugu da dün gazetelerden öğrendik. Yani bir öğrenci ve liseli 3 milyon.-TL. para yatıracak, çocugunu sadece okula kaydettirecek. Okul -trafları hariç. Yine sayın İstanbul Belediye Başkanının bir açıklaması vardı, Robert Koleji ayarında bir eğitim yap-

Erdal İnönü: “Öğretmenlerin Örgütlenmesini Savunuyoruz”

Söyleşi: Sezai Kaynak

SODEP Genel Başkanı Sayın Erdal İnönü ile arkadaşımız Sezai Kaynak'ın eğitim ve öğretim sorunlarına ilişkin olarak yaptığı söyleyi sunuyoruz. B.S

cak okul diye takdim ediyordu. Şimdi ister istemez akılmıza geliyor Anayasada eğitimde fırsat eşitliği ve yararlanım hakkı diye bir madde var. Biz bu konudaki düşüncelerini almak istiyoruz.

□ Devletin temel görevlerinden birisi de vatandaşlara eğitim fırsatlarını sağlamak. Bu ihmali edildikçe, devletin sanki bu görevi yapamayacağı intibai yayıldıça bu gördüğümüz örnekler meydana çıkıyor. Devletin ortaöğretimde olsun, yüksek öğretimde olsun açtığı kurumların halkın ihtiyacına en iyi karşılığı verebildiğini devamlı göstermek gerekiyor. Bence söz sahibi bir devlet anlayışının eksilmesinin, ihmali edilmesinin bir kötü sonucu bu verdığınız örnek.

□ Şimdi Demokratik eğitim sorununa geliyoruz. Şu anda belki öğretim örgütleri faaliyet içinde değil ama onların bir takım demokratik istemeleri vardı. Bunların başında da yönetimin her kademe de o alanda çalışanlara oluşturulması içinde bir talep vardı.

□ İşte bu da eğitimin uzmanlık konusu olduğunu kabul etmenin doğal bir sonucu olarak çıkacaktır. Düzenlemenin ayrı illeri sonuçlarını ifade etmiş değilsiniz, onun için belki tam olarak ne istedığınızı anlamıyor olabilirim ama orta öğrenimin düzenlenmesinde öğretmenlerden yararlanmak genel müdür seviyesinde veya Talim terbiye düzeyinde eğitimcilerden yararlanmak diye anlıyorum.

□ Eğitim alanında çalışanlara Birleşmiş Milletler Çalışma Örgütü ILO Genel konferansında 1978 yılında benimsenen 151 nolu sözleşme uyarınca örgütlenme özgürlüğü tanındı. O dönemin hükümetinin ve devletimizin bu sözleşmenin altında imzası var. Burada geriye dönük

istiyorum. 1908 yılında öğretmenlerin bir örgütü var. Encümen-i Muallimin ardından yine Rüştü ve İptidai öğretmenlerinin kurduğu Encümeni Muafaza-i Hukuki Muallimin cemiyeti var. O cemiyetin başkanı Zeki Bey. Dönemin Maäßif Nazırı Abdurrahman Şeref Bey yazdığı bir mektupta "eşit işe eşit ücret" talebinde bulunuyor ve batı karşısında Osmanlıyı öğretmen kuruluü tamamlayıcı diyor. Yıl 1985 öğretmenler örgütüsüz. Demokrasımız açısından batı demokratileri karşısında bu olayı nasıl değerlendirdiğiniz? Öğretmenlerin örgütüz olusu, onların bir takım ekonomik ve demokratik istemelerini hasır altı etmez mi? Güçsüz bırakmaz mı? Bu konuda ki düşünceleriniz nelerdir?

□ Tabii öğretmenlerin örgütlenmesini bize istiyoruz. Anayasamızda, yasalarla bu konudaki sınırlamaların düzeltmesi gerektiğine inanıyoruz. Her meslekte olduğu gibi, öğretmenlikte de örgütlenmenin, mesleğin, çalışma şartlarının düzeltilmesinde, değişim durumlara uyulmasında ve hizmetin daha iyi yapılmasında yararlı olacağına inanıyoruz. Sivil toplum içinde meslek örgütleri doğal bir yer tutuyor.

□ Şimdi sizin geldiniz alandan, üniversiteden bir soru yönelmek istiyoruz. Demokrasi güçlerinin birliği konusunda çok büyük çaba sarfettiğiniz bu günlerde biz sizin bu konudaki düşüncelerizi de öğrenmek istiyoruz. Konumuz Yüksek Öğretim. YÖK adlı organla üniversitelerimiz, normal yürütme organının dışına çıktı. Üniversiteleri M.E.B. değil, hükümetin üyesi olmayan bir tür YÖK Bakanlığı temsil ediyor. Üstelik T.B.M.M.'ye de hesap vermiyor. Bu uygulamayı siyasal iktidar açısından nasıl buluyorsunuz?

□ Sorunuzun hepsine cevap vermeye ca-

laşacağım. Karşı karşıya olduğumuz durum aslında bir yanlış değerlendirmeyi kapsıyor. YÖK, üniversiteler özerk çalışması gereken yerlerdir. Bilimsel yaraticılık özerk çalışabilen kurumlarda en iyi şekilde yürütülür. Bu işin yapısından gelen bir gereksinimdir. O bakımından YÖK'ü kapsayacak bir devlet örgütünün de bağımsız olmasında yarar vardır. Bu tabii denetlenip denetlenmemek değildir. T.B.M.M. her şeyi denetleyebilir. Devletin denetim organları da vardır. O bakımından şimdiki durum bir yanlış algılamadır demek istiyorum. Yani aslında özerk olması gereken bir kuruluşlar düzeni şimdilik hem serbest çalışmamış hem de denetlenmemiştir. Bu bakımından tam tersi bir yaklaşım var. Serbest bilimsel çalışma yapabilmek ve yüksek öğretimde mezunları en iyi yetiştirmek için gereken serbestlik ve özerklik yok. Buna karşılık bilimsel çerçeveye içinde iyi çalışma yapıyor mu, yapılmıyor mu, öğrencileri iyi yetiştirmiştir mu onun üzerinde gerekli denetleme, o da yok. O bakımından böyle bir durum var. Serbestlikte, denetleme de ters boyutlarda çalışır. Denetleme serbestlemeyi kontrol etmek doğrultusunda çalışıyor. Buna karşılık bilimsel çalışmayı gerektirecek özerklikte yok. Bu bakımından sorunuza tam cevap verdimmi bilmiyorum, ama durum gereken tersi demek istiyorum. Üniversite özerk çalışmamış ama görevini yapıyor mu yapmıyor mu, bunu denetleyen organlar da bulunmalı. Şimdi ne serbest çalışıyor ne öğretimde bulunuyor.

□ Şöyle diyebilir miyiz. YÖK tek tip yüksek öğretim modeliyle öğrenci yetiştirmeye çalışıyor. Bu model içinde araştıran inceleyen, kendini yenileyen ve bir şeylerin değiştirmeye çalışan, yeni şeyler üreten insanlar yetiştirmek mümkün mü?

□ Yok, bu sistem içinde mümkün değil. Tabii genel olarak söyleyorum, bazı insanlar her zaman çıkar, bazı yetenekler ne kadar şartları zorlaştırsa genelde gelişme olanağı bulurlar. Ama genel olarak bugünkü yaklaşım yaratmayı destekleyen, öğrencilerin doğal yeteneklerini geliştiren bir yaklaşım değil. Eşberciliği, büyüklerin her söylediğini tarafsız kabul etmemi, ve itiraz eder görünümemeyi destekleyen bir yaklaşım bu. Toplumun gelişmesini engelleyen ve dolayıyla zaman içerisinde öbür toplumlara karşı geride kalmasını getiren bir eğitim anlayışı. Düzeltilmesi gereklidir.

□ Şimdi efendim, YÖK'ün uygulamalarından M.E.B. ve Gençlik Spor Bakanlığının özellikle son 1 yıllık uygulamalarından hareketle bir sorumuz var. Bu eğitim sistemimizle, genelleştiriyor, gerçek bir demokrasi eğitimi yapılabilir mi? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

□ Evet. Yapılmıyor. Öğrencilerin her kademe de serbest düşünmesine, özgür düşünmesine, yeteneklerini rahatça ge-

listirmesine özen gösteren bir eğitime gereksinim var. Bunu derken muhakkak öğrencileri siyasi akımlar içine atalım demek istemiyorum. Daha ilkokuldan başlayarak siyaset olmaz tabii.

Fakat ilkokuldan başlayarak öğrenciler yeteneklerini rahatça geliştirmeye özendirilen bir tutum görmüyorum. Ortaokulda, lisede ve üniversitede sürekli olarak öğrencilere belirli kalıplar içinde ve aşırı bir saygı düzeni içinde büyümeye öğretiyoruz. Aslına bakarsanız bu şimdiki iktidarın tek başına kabahati değil. İmparatorluktan gelen öyle bir anlayış var. Eğitimümüz en başta b

"Üniversiteler özerk çalışmaları"

yüklerle saygıyı öğretiyor. Aile zaten bunu yapar. Bizde okulda aynı şeyi öğreniyor çocuklar. Bunu fikirlerini söylememeye kadar götürüyoruz. Ve bu benim gördüğüm kadariyla bizim demokratik gelişmemize karşı gelen en büyük engel. Bu tutumu şu veya bu iktidarın kusuru diye de asla görmüyorum, dedim gibi ta imparatorluktan gelen bir yaklaşım şekli. Bu demokratik eğitim diye once bunun değişimini düşünüyorum. Öğrencilere kendi kişiliklerini geliştirmeye özendir bir yaklaşım. Daha ilkokuldan başlayarak bundan korkmamalıyız ve buna gitmeliyiz. Tabii şimdiki iktidarın tutumu bunun tam tersi, o imparatorluktan gelen yaklaşımı iyice benimsemış bir davranış içinde. O bakımından bir ilerleme değil bir gerileme var. Ama benim akımdan geçen demokratik eğitim, bu iktidarın öncekiyle göre değişimi gereken bir eğitim yani dedim gibi bu öğrencilerin doğal yeteneklerini geliştiren bir eğitim. Bunu yapabildiğimiz gün demokrasimiz de çok daha sağlıklı çalıştığını göreceğiz. Bugün çektiğimiz sıkıntılardan temelde bu eğitimim demokratik olmamasını ve herkese kendi fikrini cesaretle söyleyip, onun doğrultusunda davranışa alışkanlığını vermemiş olmamızı görüyorum.

□ Demeçlerinizden anladığımız kadariyle çok hassas olduğunuz bir konu var efendim. Laik Eğitim konusu. Ben Laik. Eğitim konusundaki sorunu biraz daha somutlayarak sormak istiyorum. Sizce zorunlu din dersleri, ulusal bütünlüğü sağlamada etkili olabilir mi? Bu yıl

öğretime başlayacak olan ve arapça eğitim yapacak olan Anadolu İmam Hatip Liseleri uygulaması zorunlu din bilgisi ve ahlak öğretimi dersinin okutuluş biçimi, şu andaki uygulanış biçimini ve tümünden hareketle Laik Eğitim konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

□ Laik eğitim konusunda Sayın Dincerlerin Bakanlığında vahim hatalar ve vahim gelişmeler görüyorduk. Şimdi yeni bakana ne ölçüde düzeltiliyor göreceğiz yakında. Fakat Milli Eğitim nedinde çok önemli bir sorunun bugün olduğunu görüyoruz. Laiklik konusunda TRT'deki açık oturumları da gördük.

"Bu dönem en büyük haksızlığa uğrayan kesimler arasında öğretmenler vardır"

Herkesin dini itikatlarını istediği gibi yürütmesine izin vermek gibi bir devlet düzenini dini esaslara bağlamaktan çekinmeyecek bir anlayış gösterildi, TRT'deki açık oturumlarda, Milli Eğitimdeki uygulamalarda bu hayatı sezerek büyük endişeye kapıldı. Yani zaten dini eğitimin içinde bizim bugün kabul ettiğimiz pek çok şey vardır, onun için eğitimiminin bir parçası dini olsa, mesele çıkılmaz gibi bir yaklaşım seziliyor. Burdan gidecek eğitimi dini esaslara bağlamak ve insanların aklını kullanarak bulduğu sonuçların ve bunların öğretmenlesmesinin, din kitaplarının öğrettiği şeylere aykırı olmaması gibi bir havaya bürünüyor. İşte bu tabii laik eğitime aykırı. Dini bu düzeyde tutmak. Dini inanışı ibadetin gerektirdiği usulleri öğretmek bu konularda bize Milli eğitim yol göstereceğini sağlamak yanlış geliyor. Bu aradaki farkı dikkatle belirtmek ve üzerinde durmak hükümetin görevidir. Bu konuyu dikkatle takip ediyoruz. İnsanların dini inanışlarına karşı saygılı olmak ayrı seyidir. Genel eğitim verirken bu eğitimi Milli esaslara bağlamak başka seyidir. Bence dikkatli bir yaklaşımla bu fark her zaman yürütülebilir. Çünkü laik eğitim ol-

madan Türkiye Cumhuriyetinin gelişmesi mümkün değildir.

□ Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, SODEP-HP birliği geleceğin siyasal iktidarı için en güçlü alternatifdir. Yapılan bilimsel araştırmalar bunu ortaya koyuyor. En son bir araştırmada %38,5'la bu somutlanmıştır. Bilimsel araştırmaların bir veri olduğuna inanıyor ve soruyoruz. Cumhuriyet tarihinin en ağır koşulları içinde olan öğretmenlere ekonomik sıkıntıları için, demokratik talepleri için neler söyleyeceksiniz. Ve en önemlisi siz iktidar olduğunuzda öğretmenlerin özgürlüğü olacak mı?

gelişmelerine ayak uyduracak, katkı yapacak, Atatürk'ün sözleriyle Çağdaş uygarlık düzeyine getirecek insanların bu öğretmenlerin yetiştireceği gençler olacağını biliyoruz. Bu yaklaşımız her düzeyde bu amaci gerçekleştirmek için olacaktır.

□ Sizin söylemek istediğiniz başka şeyler var mı efendim. Demokratik eğitim ve genel anlamda eğitim konusunda.

□ Ben demokratik eğitimin özellikle öğrencilerin kişiliklerini aynı şekilde geliştirecek bir eğitimi vermek diye belirtilemişim gerekini söylemeye çalıştım. Bu konuya çok önem verdigimizi tekrar belirtmek bitireyim. Örneğin söyle bir örnek verebilirim. Demokrasinin bütün kurum ve okullara yerleşmesi için uğraşıyoruz, bunu bildirgelerimizde ifade ediyoruz. Ve demokrasiye sahip çıkma döneminde bütün kurumlarıyla, kurallarıyla yerleşmesi demek, herkesin bu konuya sahip olması ve herkesin bu konuda kendine düşeni yapması demek. Herkes diyorsam, Bunun içinde devlet görevlileri var, sade vatandaşlar var, örneğin bir devlet görevlisi bir karar karşısına kaldığı zaman, yasalara bakarak, aklını kullanarak bir karar verebiliyor mu, yoksa ben bu kararı yürütmeye koysam benim için ilerde ters sonuçlar verir mi, acaba büyüklerim bugün ne düşünüyorlar, bunu yapmama izin verirler mi gibi bir yaklaşım içinde oluyorsa, o zaman demokrasiye sahip çıkmak işler bu sahada yapılmıyor demektir. Ve bana söyle geliyor ki, böyle düşnen insanlar, vaktiyle alındıkları eğitimle, bir demokratik eğitim almamış olan insanlar. Kendi aklarını kullanarak okudukları yasa metnini anladıklarına inanarak onu uygulama cesaretini ve anlayışını göstermiyorlar. Çünkü daha küçükten itibaren kendi aklarıyla birlikte buldukları bir sonuçta gitmek değil ama acaba benden bütünlük bunu doğru bulur mu, ben bunu yaparsam öğretmenim kızarı, yahut babam kızar mı, gibi bir yaklaşım içinde bulunduklarından diyorum bu önemli aşamaya geldiği yerde gene o davranışlarından kendilerini kurtaramıyorlar. Herkesin kendi görevini zamanında yapabilmesi için daha küçükten bu anlayışa varacak bir eğitim almış olmasını öneğiğini gösteriyorum. Bunu da belirtmek isterim. Demokratik eğitimim, eğitim içinde, öğrencilerin kendi yeteneklerini geliştirmelerine ve kendi kişiliklerini kazanmalarına çalışılmıştır. Bilmiyorum, öğretmen olarak siz buna katılır misiniz, yoksa buna bir fantazi dilebilir misiniz?

□ Çok teşekkür ederim yürekten katılıyorum ve Bilm Sanat dergisi adına da teşekkür ediyorum efendim.

□ Ben teşekkür ederim size, bana zaman verdiniz.

Reagonomi Ya da ABD Ekonomisinin Latinleşmesi

Reşit Ergener

Reagan'ın ABD başkanı seçildikten sonra İzlediği ekonomi politikalarının, özgün ve başarılı olduğunu kanıtlamak amacıyla, başarılı bir kampanya yürütüldü. Başını eski bir sinema oyuncusu olan ABD başkanının çektiği bu kampanyanın, etkili olduğu yadsınamaz. Öyle ki, zaman zaman kimi sol çevrelerde bile, "Reagonomi" adı verilen Reagan'ın ekonomi politikalarının, ABD'de mucizevi denilebilecek denli başarılı sonuçlar verdi, ancak bu politikaların az gelişmiş ülkelerde uygulanmasının, sorunlar yaratabileceği ileri sürüldü. Gene Reagonomi konusunda ilkleri süren bir sav, bu politikaların ABD'nin yararına ancak diğer ülkelerin zararına olduğunu söylüyor.

Oysa, Reagan'ın ekonomi politikaları konusunda politikacıların, bilim adamlarının ve basının sürdürdüğü bilinci kampanyaya kulak asılmaz ve sayılar incelenirse, gerçegin, gösterilmek istenen tam tersi olduğu ortaya çıkacaktır: Reagan'ın ekonomi politikaları, ne özgündür, ne de başarılı. Bu politikaların özlenmesi, diğer ülkelere yarar sağlayamadığı gibi ABD'nin de, tefeciliğin bilinen en eski yöntemleri kullanarak, ardından güç kalabilecek yükümlülükler altına sokulmasına neden olmuştur.

SAYILAR

Reagonomi'nin başarısına kanıt olarak, ABD'de ulusal gelir artış hızında ve işsizlik oranında ortaya çıkan olumlu gelişmeler ve dolarnın değerinin yüksek olması gösteriliyor. Büyüme hızı ve işsizlik oranıyla ilgili sivarlar, gerçeği yansıtmamaktadır. Dolar değerinin yüksek olmasının da, ABD ekonomisinin gücünün değil, zayıflığının bir göstergesi olduğunu, aşağıda tartışılacak.

ABD gayrisafi ulusal gelirinde (GSMH), 1983 ve 1984 yıllarında ortaya çıkan ve yüzde 7'ye yaklaşan büyümeye hızı, Reagonomi'nin başarısının en önemli kanıtı olarak kabul edilir. Oysa 1980 yılı sabit fiyatlarıyla ABD GSMH artış hızı, Reagan'ın birinci başkanlık döneminde iki yılında (1980-1982) negatif-

di.⁽¹⁾ Gene Reagan'ın birinci başkanlık dönemini kapsayan 1980-1984 yılları arasında ABD GSMH'nın yıllık artış hızı, ortalama yüzde 2.7 dolayındaydı. Gerek bu sayının, gerek içinde bulunduğu yıldan beklenen yüzde 3.5 dolayındaki büyümeye hızının, tam istihdam büyümeye hızı yüzde 4.5 dolayında olması gereken bir ekonomi için doyurucu olmadığı ortadır.

Reagan, ABD'de işsizlik konusunda, şunları söylemektedir: "1980'de 99.5 milyon kişi çalışıyordu, bugün 107 milyon kişi."⁽²⁾ Oysa Birleşmiş Milletler istatistiklerine göre, Reagan'ın birinci başkanlık döneminde son yılı olan 1984'de, Reagan başkan seçilmeden önceki son yıl olan 1979'a oranla ABD'deki işsiz sayısı, 2.4 milyon kişi daha fazlaydı⁽³⁾. 1979'da yüzde 5.8 olan ABD'deki işsizlik oranı, Reagan'ın başkanlığı döneminde hiç bir zaman yüzde 7'in altına düşmemiştir, bazı yillarda yüzde 9'un üzerine çıkmıştır. Bazı öngörülerde göre ABD'de 1985 yılında 15 milyon kişi işsiz ve işsizlik oranı, yüzde 15'in üzerinde olmalıdır.⁽⁴⁾

BÜTÇE AÇIĞI VE ÖDEMELER DENGESİ ACIĞI

Reagan'ın ekonomi politikalarının, ulusal gelir artışı ve işsizlik oranları gibi temel politikalar açısından pek başarılı olmadığı ortadır. Ancak, bu politikaların uygulanmasıyla çarpıcı sonuçlar alınan iki alan var: bütçe ve ödemeler dengeleri. Gerek bütçe gerek ödemeler dengelerindeki açıklar, Reagan döneminde inanılmaz boyutlara ulaşmıştır.

Tablo 1'de, ABD'nin 1979-1984 yılları arasındaki bütçe ve cari işlemler dengeleri gösterilmektedir. Tablodan, Reagan'ın birinci başkanlık döneminde son yılı olan 1984'de, Reagan başkan seçilmeden önceki son yıl olan 1979'a oranla ABD bütçe açısından **6 kat** artarak 28 milyar dolardan 184 milyar dolar'a ve cari işlemler dengesi açısından, **100 kat** artarak 1 milyar dolardan, 101 milyar dolar'a yükseldiği görülmektedir.

	1970	1982-83
Toplam Dış Borç/GSMH	14.4	30.2
Toplam Dış Borç/Ihracat Gelirleri	53	30.2
Borç Servisi/Ihracat Gelirleri	22	28.9
(Ana Para ödemeleri faiz)		

Yıl	Bütçe Dengesi (Milyar Dolar)	Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)
1979	-28	-1
1980	-69	+2
1981	-73	+7
1982	-131	-10
1983	-190	-42
1984	-184	-101

Kaynak: International Financial Statistic, IMF, Mayıs 1985

Ne bütçe, ne de ödemeler dengesi açıkları, ABD ekonomisi için yenidir. Fiyat artışlarının sürekli olarak ücret artışlarının üzerinde olduğu ABD'de, bu yüzden sürekli ürünlerin satılamaması ya da istem açığı sorunu söz konusudur. İstem açığı, açık bütçe politikalannızın izlenmesini, zorunlu kılar. Öte yandan, ulusal para birimi, uluslararası para birimi olarak kullanılan ABD, bu aycınlıdan yararlanarak, dileyince har surup harman savurmayı, alışkanlık haline getirmiştir.

Reagan'ın, bütçe ve ödemeler dengesi açıkları konusunda getirdiği yenilik, bu açıkları inanılmaz boyutlara ulaşımakta gösterdiği pervasızlıktır. Bu açıdan Reagan, ülkelerini, kısa süreli refah uğruna sorumsuzca borçlanıran, kimi az gelişmiş ülke yöneticilerine benzer. Çünkü, bütçe ve ödemeler dengesi açıkları, dış ve iç borçlanmayı kaçınılmaz kılar.

BORÇLAR VE FAİZ

ABD merkez (federal) yönetiminin borçlarında, Reagan'ın başkanlık döneminde ortaya çıkan artış boyutları, Tablo 2'de sergilenemektedir. Tablodan, Reagan başkan seçilmeden önceki yıl olan 1979'a oranla ABD'deki bütçe dengesi, 846.7 milyar dolar olan ABD merkez yönetiminin borçlarının, Reagan'ın başkanlığı döneminde yüzde 96 oranında artarak 1984 yılı sonunda, 1 trilyon 663 milyar dolara ulaşlığı görülmektedir. Aynı dönemde ABD'de, cari fiyatlarla GSMH'ya oranla artışı 52 oranında artmıştır. Borçların artışı oranıyla, GSMH'nın artışı oranla karşılaşılıncaya Reagan döneminde ABD yurttaşlarının borçluluğunun, gelirlerinden iki kat fazla arttığı, ortaya çıkmaktadır.

TABLO 2
ABD MERKEZ YÖNETİMİNİN BORÇLARI VE
GSMH'SI

Yıl	Borçlar (Milyar Dolar)	GSMH (Milyar Dolar)	Borç/GSMH Oranı (%)
1979	848	2318	35
1980	930	2632	35
1981	1030	2958	35
1982	1198	3069	36
1983	1412	3305	43
1984	1663	3664	45

Kaynak: International Financial Statistic, IMF, Mayıs 1985

Gene Tablo 2'de, 1984 yılı sonunda ABD merkez yönetiminin borçlarının, ulusal geliri oranının yüzde 45.4 düzeyinde olduğu gö-

"Sudan Para Kazanmak"

Mustafa Kemal Göze

Yayın olarak bilinen ve söylemen bir gerçeklik var; su olmayan yerde hayat olmaz. Gerçekten, canlıların temel birimi olan hücreden başlayarak doku, organ ve sistemlerde madde alışverisi, aslı su olan, sıvı ortamlarda cereyan eder. Bu nedenle su yaşam için temel koşullardan biridir. Aynı şekilde, insanın hacimce %66'sı ağırlıkça %63'ü sudan oluşur ve besin alışverisi, yıkım ürünlerinin dışarıya atılması gibi yaşamsal olayların tama ma yakını su aracılığı ile yapılır. Bundan dolayı, insanın yoksunluğuna en az dayanabildiği madde sudur. Açılda haftalarca dayanabildiğimiz halde susuzluğa ancak bir kaç gün dayanabiliyor. Beden suyunun kaybedilen su yerine konmaz ise, kan koyulaşır ve ince damarlarda dolasamayacak hale gelerek kişi ölürl.

Yaşam için gerekli olan diğer maddelerin karşılaşmasında birçok seçenek vardır. Yoksunluk ya da içrenme, sevmeme gibi nedenlerle bazı yiyeceklerden uzak kalınabilir ve gereksinim diğer bazı maddelerden karşılaşabilir. Oysa, suda seçme hakkı yoktur. İnsan, gereksinmesini karşılamak için, bulabildiği her türlü suyu içmek zorunda kalır. Temiz su bulamayan herkes, iyi eğitim görmüş olsa da, pis ve kendisini hastalandıracabileceğini bildiği suyu içeri ve kullanır.

İÇME, KULLANMA SUYU TEMİZ VE YETERLİ OLMALIDIR

Kişi ve toplum yaşamındaki öne mi yukarıda özetlenmeye çalışılan suyun, yalnızca var olması yetmemektedir. Su, hem var olmalı hem de yeterli ve temiz olmalıdır. Yeterli ve temiz sudan ise suyun; amiktan olarak yeterli, b-sağlığı uy-

gun ve temiz (fiziksel, kimyasal, bakteriolojik açıdan) olması anlatılmak istenir. Temizlik bu yazı kapsamına sığmayacak denli geniş ve teknik bir konudur. Ayrıca bu yazının eregi hangi suya temiz denildiğini ve bu temizliğin nasıl yapıldığını anlatmak değildir. Bu nedenle üzerinde durulmayacaktır. Ancak yeterlilik ve miktar konusunu biraz açmaka yarar görülmüştür.

Bir yerleşim biriminde kişi başına su gereksinimi hesaplanırken içme suyu, ev içi kullanım suyu (temel temizlik gereği) ile tarımda, sanayide, kentin temizlik ve düzenlemesinde gerekli (ev dışı kullanım suyu) olan miktarlar göz önünde bulundurulur. Yetişkin bir insanın günlük içme suyu gereksinmesi 2-2.5 litre kadardır. Buna yukarıda sayılan gereksinmelere gerekli olan miktarlar eklenerek, kişi başına, günlük su gereksinimi hesaplanır. Litre/kİŞİ/gün birimi ile ifade edilen bu miktarla alimanasyon suyu denilir ve kısaca litre ile birimlendirilir.

Su gereksinimi yerleşim biriminin gelişmişliği ile doğru orantılıdır. Gelişmişlige koşut olarak ve adeta sabit sayılar şeklinde yükseltilebilir. Alimanasyon suyu miktarı da artar. Yani, belli gelişmişlik düzeyinde aşağı yukarı belli alimanasyon suyu miktarına gereksinim vardır. Bu na karşılık, aynı gelişmişlik düzeyindeki yerlere verilen ve kullanılan su miktarları ülkeye ve bölgeye göre farklıdır. Verilen ve kullanılan su miktarı toplum refahının önemli bir göstergesidir. Ayrıca alimanasyon suyu ile son iki miktar arasındaki fark gelişmişliğin kitleler refahına dönüşüp dönüşmediğini gösteren ölçütlerden biridir. Yanı, gelişmişlige koşut olarak alimanasyon suyu miktarı artarken bunun gerisinde kalan verilen, kullanılan su miktarı gelişmişliğin yaygın kitleler refahına dönüşmediğini göstermektedir. Gelişme ne denli çarpık ve kitleler yararına dönüşmeyen bir gelişme ise, alimanasyon suyu ile verilen, kullanılan su arasındaki fark o denli büyük olur.

İÇME, KULLANMA SUYU YETERLİ VE TEMİZ DEĞİLDİR

Yeteri kadar ve temiz su sağlama çalışmaları üç aşamalıdır. Bu aşamalar özette: 1- Kaynakların(dere, göl, yeraltı) korunması, 2- Kaynaktan alma ve arıtma(sağlığı uygun hale getirme), 3- Dağıtımdır. Bu çalışmaların detayına girilmeyecektir.

Su: Tüketim toplumuna dolu dizgin...

Ancak yazının, özellikle bundan sonraki kısmının, daha anlaşılır olması için bu kadarının bilinmesinde yarar vardır.

Türkiye'de su kaynaklarına gerekli özenin gösterilmediği, aksine hoymatca kullanıldığı bilinmektedir. Nehir ve göllere, hiç bir işleme tabi tutulmayan, kanalizasyon ve sanayi atıkları bağlanarak su kaynaklarını açık kanalizasyona dönürtülmüştür. Uzaklarda örnek aramaya gerek yok, Başkent susuzluktan çole dönerken, kentin içinden akan iki dere açık kanalizasyon olarak kullanılmaktadır. Kanalizasyon bağlamak yetmiyormuş gibi, su kaynaklarına kirleten her tür maddenin yapımı ve satımının serbest olduğu ender ülkelerden biriyiz. Bunların başında deterjanlar gelmektedir. Tüm gelişmiş ülkelerde üretim ve kullanımı yıllar önce yasaklanmış olmasına karşın, Türkiye'de üretilen ve satılan deterjanlar biyolojik yıkama ugramayan deterjanlardır. Bu tür deterjanları doğa temizleyemediğinden suda ve toprakta birikir. Suda biriken bu deterjanın insanlar tarafından temizlenmesi de hemen hemen olanaksızdır. Reklamları her gün, devlet televizyonundan, sanat yıldızlarında yapılan bu deterjanlar insanların yaşamını tehdit etmektedir. Nitekim Ankara'ya suyunu veren barajlarda yapılan ölçümlerde, deterjan kalınlığının kabul edilebilir sınırların çok üzerinde olduğu saptanmıştır. Bu durumun diğer su kaynaklarında da aynı olduğuna şüphesi yoktur. Kisacası, önce su kaynaklarını deterjanla, tarım ve hasere ilaçlarıyla, sanayi atıklarıyla kirletiyor sonra da içiyor ve kullanıyor. Sonuç ise cilt, mide, bağırsak yakınmaları ve hatta

kanserleridir.

Bilimsel verilere göre alimanasyon suyunun en az 150 litre olması gerekmektedir. Bu miktarın sanayileşme ve kent yoğunluğu göre arttıkından yukarıda söz edilmiştir. Gelişmiş ülkeler, kent büyülüklüğe göre, 400-600 litre alimanasyon suyu hesaplamakta ve vermektedir. Türkiye'de Bayındırlık Bakanlığına hazırlanan yönetmeliğe göre su tesislerinin kapasiteleri en az: 5000'den az nüfuslu yerlerde 50-60 litre, 5000-50.000 arasında 60-80 litre, 50.000'den fazla nüfuslu yerlerde ise 80-120 litre olması öngörmüştür. Ancak tüm "en az"ların anlaşılmış gibi, bu da en çok olarak anlaşılmış ve uygulanmıştır. Nitekim Ankara'da su tesisleri 80-120 litre, İstanbul'da ise 140 litre alimanasyon suyu vermek üzere planlanmış ve inşa edilmiştir. Olması gereken çok düşük hesaplanan bu miktarlara karşın, Ankara hesaplanan suyun yüzde 30'unu İstanbul ise yüzde 50'sini karşılayabilmektedir(I). Verilen bu yüzde normal yıllar için, yani içinde bulunduğu zamanlarda bu miktarların verilmesi bile söz konusu değildir.

Türkiye'nin çoğu yerinde su miktarı yetersiz. Birçok yer için su yok dense yeridir. Büyük kentler bu yerlerin arasında ve başında. En iyi olasılıkla iki günde bir 3-4 saat süreyle su veriliyor. Birçok mahallede arazözle su dağıtılmıyor. Özellikle yaz aylarında susuzluk ve belediyelerin arazözle su dağıttığı haberleri günlük basından hiç eksik olmuyor. Arazözle dağıtılan su! Vatandaş içsin mi? Kullansın mı? Neye ne kadar yetecektir? Dünya Sağlık Örgütü standartlarına göre, doğal afetler

den hemen sonra 20-40/litre/kısi/gün-su verilmesi gerekiyor. Su açısından, Türkiye'de devamlı bir afet hali yaşamıyor ve kişiler afette bile almaları gereken miktar kadar su alamıyor.

Son zamanlarda susuzluğun açıklaşı ve çözümü bulunmuştur. Susuzlugu, yeterince yağmur vermeyen, doğanın yüzünden! Çare ise 48 saat ara ile ve sırayla su verilmesidir. Bu durum, zaten eski ve yetersiz olan, şebekede negatif basınç oluşturarak suyun iyice kirlenmesine yol açmaktadır. Ayrıca, kentin yoksul kesimlerinin cezalandırılması şeklinde işlemektedir. Bazı elit bölgelerin suyunun hiç kesilmemesi bir yana, ekonomik durumu uygun olanlar binalarına ekledikleri depolarla, su verilmeyen günlerde de, temel temizlik için gerekli suyu bulabiliyorlar. Gecekonular, depo yaptırımayan yoksul kesim ise çole dönüyor. İki günde bir 3-4 saat gelen suyla doldurulabilen mutfağın eşyalarına alınan 40-50 litre su ile yetinmek zorunda aileler. Bu suyla bulşık yakacak, besinlerini temizleyecek ve de beden temizliği yapacak! Afet zamanından farkı ne? Kenar mahallelerden iki günde bir su alabilenler bile kendilerini şanslı sayıyorlar. Haftada bir, ayda bir hatta hiç su alamayan mahalleler var. **Kamu hizmetlerinden zaten eşit yarananamayan bu insanlar için sırayla su verilmesi nedeniyle, eşitsizlik daha da derinleşmektedir.**

Miktar olarak "afet" yaşanırken acaba suların temizliği ne durumda? Akmayan, aktığı zaman ise çamurlu, deterjanlı su akıtan musluklar. Evet, yeterli tesisler bulunmadından, göstermelik bir arıtma ile baraj suları borulara pompalanıyor. Yeterince arıtsa bile, kesimeler nedeniyle, çamur ve pislik dolu şebekede tekrar kirleniyor. 1981 yılında 61910 içme, kullanma suyu örneği alınmış. Bunlardan 22151'i (%35.8) sağlığa akyarı yani mikroplu bulunmuştur(2). Türkiye'de su hem yetersizdir hem de temiz değildir.

ORTAM SUDAN PARA KAZANMAYA UYGUN

Oysa son dört beş yıldır değişik bir gelişme yaşandı, yaşanıyor. Musluklardan akan su daha da azaldı. Aktığında ise eskiye oranla daha bir çamurlu akıyor. İnsanlar doğanın en cömert davranışları bu maddeyi bulamaz oldu. **Hiç bir işlem ge-**

rektirmeksiz elde edilen bu doğa ürününe şeleyip satan insanlara sanayici ünvanı verildi. Liberal ekonominin diğer alanlarına mecazi anlamda sudan para kazanmak yaygınlaşmış gelişirken, içme suyundan da para kazanmak yaygınlaşmıştır.

İçme-kullanma sularının sağlığa uygunluğunun koğuşturulması görevi 1593 Sayılı Yasa ile SSYB'ye verilmiştir. Su sağlama görevi ise, ilgili yasalarla, belediyelik yerlerde belediyelere olmayan yerlerde Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığına verilmiştir. Böylece yeteri kadar ve temiz su sağlanması tamamıyla bir devlet görevidir. Böyle olması da gerektir. Ancak bu görev devleti yönetenlerce istediği gibi yorumlanmaktadır. Bundan dolayı, son beş yılda su hizmetleri de oldukça liberalleşti, su ticareti oldukça hızlandı ve de her geçen gün hızlanacağı benziyor.

1983 yılı sonunda yönetime gelen SSY Bakanı Mehmet Aydin'ın ilk icraati "İçme ve Kullanma Suları Yönetmeliği"ni değiştirmek olmuştür. Çünkü geçmişte hazırlanmış bu yönetmelikte bazı WHO (Dünya Sağlık Örgütü) standartları kullanılmış ve su satıcılarının bu standart ve yönetmelik'te öngörülen koşullara uyumaları istenmiştir. Bu durumda bazı su satıcılarının suları, söz konusu, standartlara uymadığından ruhsat alamamış ve sudan para kazanamamışlardır. Özellikle İstanbul'dan başvuran ve ANAP ile ilişki kurmuş bir kaç kişi ruhsat alamamıştır. Aydin görevde başlar başlamaz ve yönetmeliğin değişmesini bile beklemeden, TSH Genel Müdürü Dr. Zafer OZTEK'in muhalefetine karşın bu kişileri ruhsat vermiştir. Bu olay üzerine Genel Müdür istifa etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra, resmi prosedürün işleyileceği en kısa sürede, yönetmelik değiştirilerek sudan para kazananların sayısına yenileri eklenmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak, yeni belediye yönetimlerince, ruhsat ve nitelik aranmasızın herkesin her türlü suyu satmasına izin verilmiştir. Geçmişte belediyelerce, kısmen de olsa, yapılan kontroller yapılmaz olmuştur. Her ne kadar satıcıların ve satılan suların kontrolü sorunun radikal çözümü olmamakla birlikte, hiç olmazsa, olayı discipline etmekteydi.

Su şelevme ruhsatlarının, özellikle son yıllarda alınan plastik şelevi ve büyük holdinglere ait olanlarının, çoğu dışarıya su satmaktan söz eder-

rek alınmıştır. Bu şelevme tesislerinin açılışında bakanlar bulunmuş, özellikle Arap ülkeleri olmak üzere, dışa satılacak sudan gelecek dolarların hayatı ile kamuoyu heveslenmiştir. Sürekli, sanki dışarıya satılıyor, satılacak havası yaratılmaktadır. Oysa dışarıya satılan miktar, iç piyasaya satılanın yanında hesaba bile katılamayacak kadar azdır. Su sanayicileri!.. 24 saat şelevme yaptıkları halde iç tüketime yetişemiyoruz diye beyanat veriyorlar.

Bir tarafta içmek için su bulamayan ve şelevenmiş suya petrol fiyatı ödemeyen insanlar. Diğer tarafta sudan kazandığı para nedeniyle başarılı olan edilen sanayicilerimiz. Ne ilginçtir. Arap ülkelerine su satmak için kurulan şelevme tesisleri ve de, Arap ülkeleri dışında, şelevenmiş içme suyu satılan tek ülke Türkiye. Gelişmiş ülkelerin hiç birinde şelevenmiş su bulunmaz ve satılmaz çünkü musulklarından yeterince ve temiz su akar. (Bizdeki soda ya da maden suyuna eşdeğer olan water-minerale ile içme suyu karıştırılmamalıdır.). Evet yanlış okumadınız, çöl ülkeleri dışında, şelevenmiş içme suyu satılan ender belki de tek ülke.

Liberal düşünce sahiplerine göre, diğer birçok alanda olduğu gibi, su şelevmek ve satmak serbesttir. İstemeyen, beğenmeyen bu sulara para vermesin. Toplumdaki su içme istemini, su şeleverek, karşılayan insanlara kızmak niye? Oysa konu söyle değil. Sunu ve istem(arz talep) yasasına terkedilemeyecek bazı maddeler ve hizmetler vardır. Bunların başında su, ilaç ve sağlıklı hizmeti gelir. Su, ilaç ve sağlık hizmeti gereksinimi istemli ve secenekli gereksinimler değildir. Vazgeçilmez veya bir diğer ile değiştirilemez. Bu nedenle bu hizmet ve maddelerde istem ve sunu yasası geçerli değildir veya en azından bu yasanın insafına terkedilemezler. Yeterli ve temiz su bulamayan onun da ötesinde yaşayan insan ne yapacak? Ya köşe başlarında beklenen çocukların, nereden ve nasıl doldurulduğu belli olmayan ancak kirliliği kesin olan, plastik bidonlarından ya da, süt fiyatına, petrol fiyatına olan, şelevenmiş sularдан içecek. Elbette plastik şelevlere su dolduran kuruluşlar 24 saat çalışsa bile iç tüketimi karşılamazlar.

İnsanların başka seçenekleri mi var? Devlet temel görevlerinden birini yerine getirmeli, musulklardan gürül gürül su akıtmalı, da-

ha sonra kazanabilirlerse, "sudan para kazananları" hep birlikte kutlalar.

Konunun, kamuoyunda, yanlış anlaşılan başka bir yönü daha var. Şelevenmiş sular temiz onun da ötesinde sağlığa faydalı sulardır. Böyle algılanması için elden gelen her şey yapılır. Bu suların ağıdılı bir adı vardır "memba suyu". Hele bir şelevine suyun analizini gösteren tablo ile yanına SSYB'nin ruhsat tarih ve numarası yazıldımsa sanki ilaç mübarek. Oysa yazılan analiz raporu tüm içme sularının içerdiği normal maddeleri gösterir. Suda önemli olan içerdigi maddeler degil içermemesi gereken maddelerdir. Yani şelevenmiş sular herhangi bir içme suyundan farklı değildir. Bu suların tek farklı yumuşak sular olmalıdır. Yumuşak olmasının ise sağlık açısından bir önemi yoktur. Tam aksine, sert su içenlerde, bu suların içerdigi mineraller nedeniyle kan akışkanlığı artmaka ve pihtılaşma geciktiginden, kalp ve damar hastalıkları daha az görülmektedir. Şelevenmiş suların musluk suyundan diğer bir farkı da temiz olmasıdır. Şayet temiz ise, 1981 yılında 2197 memba suyu örneği alınarak kontrol edilmiş bunlardan 817'si (%37.2) sağlığa aykırı yani kirli bulunmuştur(2). Göründüğü gibi membu suları, sağlığa yararlılıklarını bir yana, musluk suyundan farklı olabilecegi tek özellik olan temizligi bile sahip değil.

İnsanlarımız, göz görmez ise gönlük katlanır örneği, nereden ve nasıl doldurulduğu belli olmayan suları alıp içmek zorunda. Temiz olabile, litresi 100 TL veya daha pahalıya. Dünyamız enerji darboğazı yaşarken Türkiye'de su petrole yakın fiyatta. Bu da Liberal ekonominin bir cilvesi galiba. Doğada en bol bulunan maddeyi bulamamak ve paraya içmek ve de kelimenin tam anlamıyla sudan para kazanmak.

1- Güray, Ö: Bugünkü Şartlarda Sağlığımızı Etileyen Faktörler, İstanbul T.F. Basımı, 1981, s.14

2- Türkiye Sağlık İstatistik Yıllığı 1979-1981, SSYB yayımı No: 498, İleri Matbaası, Ankara, 1983.

Yazımız basıya girdiği sırada, Samsun ANAP İl Başkanı'nın konuya ilgili açıklaması, iddialarımızın doğruluğunu kanıtlamaktadır. Söz konusu açıklamaya göre, İmren ve Başpınar memba sularının kapatıldıkten sonra yeniden açılması için, 24 milyon TL rüşvet alındığı belirtiliyor.

Ölüm Cezaları, Suçları Önleyemiyor

Erşen Sansal

13 Ekim 1985 günü Cumhuriyet Gazetesi'nde, Vehbi Belgil'in hazırladığı "Bilim Teknik Dünyasından" köşesinde bir haber yayınlandı. "Öldürme suçları haberleri izliyor" başlığı altında yayınlanan bu

haber aynen şöyle: "San Diego'daki Kaliforniya Üniversitesi'nde David Phillips ve John Hasley adlı iki sosyoloji bilginince yapılan bir incelemede, öldürme suçlarının cezalarla orantılı olduğu sonucuna varılmıştır. Cezasız kalan bir öldürme suçunun gazetelerde yayınlanmasının hemen arkasından, öldürme suçlarının, kısa bir süre için arttığı; derhal cezalandırılmış bir suçun ardından ise, öldürmelerde azalmanın izlendiği anlaşılmıştır. İdam cezalarına huküm verilmesinden ve cezanın yerine getirilmesinden sonra öldürme suçlarının en düşük düzeye indiği görülmüştür."

Bu haberde ilgili, ayrıca her hangi bir yorumda yer verilmeyip; "bilim ve teknik dünyasında" saptandığı belirtilen bir olsu, bilimsel bir veri olarak aktarılıyor. Hukuki konularda yazı ve haberler büsürlar kamuoyunda, basında oldukça güncel. Bunun nedeni de; günümüzde Türkiye'deki hukuksal sorunların büyük önem ve ağırlık kazanmış olmasıdır. İnsan hakları, düşünsüz suçları, işkence af vb. konular günümüzde, üzerinde çok durulan konular arasındadır. Bunalımla birlikte, gene büyük önem taşıyan konulardan bir tanesi de, "ölüm cezaları"dır. Mahkemelerce verilmiş bulunan yüzlerce ölüm cezasi kararları, T.B.M.M.'nde bekleyen yüze yakın idam dosyaları, yalnız hukukcuları değil, bu ülkede yaşayan herkesi ilgilendiren çok ciddi bir sorun, aynı zamanda Türkiye demokrasisinin önünde ciddi bir engeldir. Bunalımla bir çözüm bulabilmek için ölüm cezaları konusunu yoğun bir biçimde tartışılmaktadır.

Cezaların suçlar üzerindeki caydırıcı etkisinin ne olduğu, ceza biliminde oldukça eski tarihlerden beri araştırılmış, incelenmiştir. Bugün ceza hukukunda konu oldukça nettir. "Hiçbir veya etkin bir toplumsal otoritenin bulunmadığı çağlarda suç işleyen kişi, mağdurun doğrudan doğruya tepkisiyle ceza görürdü. Zaman içinde cezalandırmak hak, yetki ve görevi toplumun zor kuvvetini hizmeti örgütüne geçti. Bugün de adalet; suç dramının akabinde galeyana gelmiş

ve olay hakkında objektif olduğu şüpheli olan kamuoyunu tatmin etmek olamaz."

(Ali Güzel: Ölüm Cezaları Kaldırılmıştır. Akşam gazetesi, 25.11.1971)

Özellikle ölüm cezalarındaki "ibreti müessire" islevi çok tartışılmıştır. Ölüm cezasına karşı olan düşünceler Prof. Faruk Erem söyle özetlemektedir:

"Bir insanı idam etmek, çağımızın adetaının içgertilini gösterir, önlemek cezalandırmaktan faydalıdır.

- Ölüm cezasının suçları azalttığı iddiası hiçbir zaman ve hiç bir memlekette deney ile kanıtlanmamıştır.

- Suç, suçunun yaşamaya değil, toplum halinde yaşamaya ehl olmadığını gösterir.

- Ölüm korkusunun en büyük korku olduğu sabit olmamıştır." (Prof. Faruk Erem: Türk Ceza Hukuku, 1960, s.166) Gene Prof. Erem; Laski'nin suç ile ceza arasındaki oransızlığın, halkın sempatisini suçun üzerine çekeceğini işaret ettiğini naklediyor. (Prof. Faruk Erem: Ceza Adaleti, 1973, s.7)

Beccaria, kendisine büyük un kazanıran 1764 yılında yazdığı Dei Delitti e delle Penae adlı büyük yapıtında şöyle diyor: "Acaba insanların hemcinslerini boğazlatmak hakkı nereden gelebiliyor? Ölüm cezası hiçbir hukuki kaynaktan doğmuş değildir. Ölümün verdiği ürperti, ne derece şiddetli olursa olsun, unutulmamak kurtulamaz. Şayet bu unutmayı besleyen şey, insanı tutuklar olursa, bu dayanıklılık sıfırına iner. Genel kural; dehset verici, şiddet ve acılardan doğan izlenimler ani ve kuvvetli olur. Ancak etkisi sürmez. Ani ve mührisi bir acı korkusundan çok, devamlı izlenimlere ihtiyaç vardır. İnfazdan hazır bulunan insanların coğulluğu için ölüm cezası seyirden ibaretir. Diğer insanlara gelince, bunlar da utanmayı karışık bir acıma duygusuyla ezilip kahrlar." (Beccaria: Suçlar ve Cezalar. Çev.: M. Gökkü, 1964, s.185) Toscana Valisi'nin imparator Napolyon'a sunduğu bir raporda, ölüm cezasının kaldırılmasından sonra, cinayet suçlarının bu cezanın yoğun olarak uygulandığı yillardakine oranla yarıya azaldığı belirtilmiştir.

Bu konudaki diyeceklerimizi, büyük şair Victor Hugo'nun, "Bir Hükümlünün son Günü" adlı şiirindeki ölüm-süz deyişle bitirmek istiyoruz:

"Suç, vicdan azabı ile telsiz edilir; kansa göz yaşırlarla yikanır, kanta değil."

Yargıtay üyesi Sami Selçuk şunları yazıyor: "Daha sonra soruna bilimsel metodlarla eğilindi. Cezanın örnek oluşu, korkutma gücü yapılan anketlerle doğrulanmamıştır. Anketlerden biri, tüm yangın suçunun kundakçlarının, daha önce aynı suçtan hüküm giyenlerin ölüm cezalarının infazında hazır bulunduğularını; bir diğeri, katillerinin babalarının, büyük babalarının veya kardeşlerinin kendi ebeveynlerinin ölüm cezasına çarpıtılmamasından sonra aynı suç işlediklerini gösteriyor; cezaevlerinde yapan bir üçüncü anket ise, ölüm cezasının hükümlülerinin coğulluğunun bu cezayı infa fazına önceleri tank olduklarını ortaya koymıştı." (Sami Selçuk: Ölüm Cezası ve Çağdaş Gerçekler. Milliyet Gazetesi, 6.11.1971)

Ölüm cezalarının suç işlenmesi açısından caydırıcı bir etken olduğunu kabul etmenin olanaksız olduğunu belirten Halit Çelenk' de şunları yazıyor: "1953 yılında Ingiltere'de oluşturulan ölüm Cezası Kraliyet Komisyonu, dünyanın tüm yorerlerinden derlediği istatistikleri inceledikten sonra düzenlediği 789 sayfalık raporda, ölüm cezasının yeniden konulması da suç oranını azaltmamıştır. Bu benzeri diğer araştırmalarla göre, cezaların artırılması, ağırlaştırılması nasıl suç işlenmesine engel olamamaktadır." (Halit Çelenk: İnsan Onu ile Bağdaşmayan Bir Ceza: Ölüm Cezası. Ankara 1985)

13 Ekim 1985 günü Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan haber bütün bunlara ve gerçeğe aykırı düşmektedir. "Gerçekçe, suçların kökeninde ekonomik ve sosyal nedenler bulunmaktadır. Bu nedenler ortadan kaldırılmış suçların önlenmesi bilimsel açıdan olmaksızdır. Ün'lu İtalyan Cezacısı Alfieri, bu gerçeği dile getirmek için suçu toplum hazırlar, birey işler, demektedir. Buradaki toplum sözünün toplumsal düzeni amaçladığı açıktır. Örneğin bir ülkede toprak reformu yapılmadıkça, toprak ve sınır anlaşmazlıklarından doğan adam öldürme suçlarının önemi bölümünün toprak ve sınır anlaşmazlıklarından doğduğu, hukuk ve ceza uzmanlarına bilinmektedir. Toplumsal düzenden kaynaklanan eşitsizlikler, yoksulluk, işsizlik ve benzer koşullar ağır cezai suçların ortamını oluşturmaktadır." Halit Çelenk: a. g. y.) Pons, "halen ölüm cezasının ortadan kaldırılmasına engel olan şey bir düşünce değil, batıl bir itikattır, cinayetlere karşı toplumu ancak ölüm cezasının kurtarabileceği yolundaki batıl inanıştır" diyor. (Prof. Farem Erem: Ceza Hukuku, s. 189

Bu konudaki diyeceklerimizi, büyük şair Victor Hugo'nun, "Bir Hükümlünün son Günü" adlı şiirindeki ölüm-süz deyişle bitirmek istiyoruz:

"Suç, vicdan azabı ile telsiz edilir; kansa göz yaşırlarla yikanır, kanta değil."

Dizgi Yanlışlarının “Sevimliliği” Üzerine

Muzaffer İlhan Erdost

Dizgi yanlışını hemen hiç bir yazar sevmez. Ben de, bir “yayıyazar” olarak sevmem dizgi yanlışını. Ama nice güzel yazı vardır ki, zamanın ateşine dayanamamış erimiştir de, bir dizgi yanlışıyla yaralanmış kimi sıradan yazılar, haberler, resimaltıları, bu dizgi yanlışları nedeniyle anımsanır, yinelenir ve yeni bir yazıya konu olurlar. Dizgi yanlışlarıyla ilgili, yinelemeyi sevdigim olaylardan ikisi şöyledir;

Aziz Nesin, 1960'tan sonra çıkardığı *Zübük*'ün ilk sayısına bir düzeltme koymayı ihmal etmemiştir. Yıllarca önce **Marko Paşa**'da, “Biz gözümüzü budaktan sakınacak insan değiliz!” diye yazmış. Ama sanırım operatörün (yazısı dizen ustasının) Aziz Nesin'e “gizli” sevgisinden olacak, “göz”ün “z”si “t” olarak dizilmiş. Dergide de öyle çıkmış. **Marko Paşa**'yı zamanın yöneticileri kapatmış. Aziz Nesin de düzeltme olağanı bulamamış. Bir süre sonra, **Marko Paşa**, ya da **Mahmut Paşa** yeniden yayınlandıında, bir düzeltme koymuş Aziz Nesin, anlatmış olayı ve sonunda bir kez daha yinelemiş: “Biz gözümüzü budaktan...” diye. Ne var ki, “z” gene “t”. **Marko Paşa** gene “dışarı”, Aziz Nesin gene “iceri”..

Aziz Nesin'in şeyini budaktan kurtarması için bir on yıldan fazla zaman geçmesi gerekmış, ve *Zübük*'ün doğusuya bu yanlış düzelttilmiş.

Konumuzun kaba havasını, şiir biraz inceltebilir. Hele bu, bir Kızılderili şiiri ise:

Can Yücel, *Pazar Postası*'na bir Kızılderili türküsü getirmiştir. Şiir “Hangimize düşecek yemişleri / Kocaman şarap çekçilerinin? / Bana mı yoksa sana mı? / Sana? Bana? /

na? Bana? / Daha kime? / Kara kediye...” diye bitiyordu şiir.

Neyse. Uzadı. Okur, yillardan sonra bunları anlatmanın bir nedeni olacağını düşünmüştür sanırım. Nedeni şu:

Bilim ve Sanat'ın bir önceki sayısında “Af ve Demokratikleşme” adlı bir yazım yayınlandı. Bazı dizgi yanlışları da var. Örneğin “itilmesinin” sözüğü, “iletilmesinin” olarak çıkmış. Terasinin “kefesi”, cezaevinin “kafesi” olmuş. Bunlar olağandır. Birkac sözük yanlış çababilir. Satır düşebilir. Ama okur, bu tür yanlışların görür ve yanlış olduğunu bilir. Yazındaki yanlışlık bu kez biraz farklı. Üç satır, yazının bir yerinden bir başka yerine konuk gitmiş. Üç satırın yer değiştirmesi, anlaşılması yer yer güç olan yazıyı, anlaşılmaz olana dönüştürmüştür.

Şöyle:

“Bir toplumun, yurdun, insanların çıkarları için çözümler aradıkları bir gerçek değil mi? Çözüm yöntemlerinin yönüyle doğru.”

Ve söyle de:

“Kendi özel çıkarları için değil, egemen siyasal görüşe aykırı düşmesi ya da yanlış olması, sorunlara bir çözüm aradığı gerçekini ortadan kaldırır mı?

Tümceler, kuruluş bakımından doğru, ama anlamsız. Dolayısıyla dizgi yanlışını ele vermiyor. Bu nedenle, paragrafin gerekli bölümünü yineliyorum:

“Değerli Faruk Erem hocamız, içerdeki insan, içeri girdiği zamanı insan değildir, zaman o insanı değiştirmiştir, değişmiştir o, diyor. Bir yönüyle doğru. Ama bu nasıl bir değişmedir. Tartışılabilir. Esas olan, bence, toplumun değişmiş olmasıdır. (...) Bu nedenledir ki, soruna yaklaşıırken, gençlerin, kendileri için ne istediği sorulmalıdır. Yanlışlar da yaptılar, yasalara göre ‘suç’ da işlediler, ama kendileri için ne istediler? Kendi özel çıkarları için değil, toplumun, yurdun, insanların çıkarları için çözümler aradıkları bir gerçek değil mi? Çözüm yöntemlerinin egemen siyasal görüşe aykırı düşmesi ya da yanlış olması, sorunlara bir çözüm aradığı gerçekini ortadan kaldırır mı?”

Şiir yeniden dizildi. Gene aynı operatör dizdi, aynı arkadaş düzeltmen olarak okudu. Cuma akşamı dergi baskıya girer. Akşam basımeviden ayrılacaktım ki, derginin baskından çıkan ilk nüshasını getirdiler. Ne olur ne olmaz diye Kızılderili Türküsünü bir kez de dergide yayınlanan biçimde okudum: “Sa-

Düzeltmeler, okur açısından pek bir işe yaramaz, bilirim. Olsa olsa yazanın “ruhunu kurtarır” ve rahatlatır. Bencilliğim hoşgörülüsun-

kamlarda Nazi doktrinleri yönünde eğitiliyorlardı. Bunun adı nedense “devletin çocuğu ailesinden koparması” olmuştu. Bütün bunlar özgürlük adı altında yapılmaktı idi. Oysa Nazi doktrinini beğenmeme özgürlüğü diye bir şey yoktu. Rejimi beğenmeyenler ya yurt dışına kaçmak, ya da toplama kamplarından birinde yaşamak zorunda idiler. Bugün de bazı ülkeler aynı durumdadır.

Böylece Naziler Alman tıbbını kolaya öjenizm yönünde kaydırıldı, tip ırkçılığı alet edildi. Halk sağlığı programlarında ana unsur öjenizm yolu ile hastalık kontrolü idi. “Sakatlar, caniler ve deliller” aynı kefeye konarak “işe yaramaz” damgası yiyordu, bunlar toplumun hayatı öldürülmeli veya kısırtılmalı idi. Bayadera psikiyatrları daha 1931'de kronik mental hastalığı olanları kısırtıtmayı planlamıştır.

Hitler zamanında bu iş, akıl hastalarını öldürmeye kadar vardı.

Öjenizm ve kişilerin devlet tarafından kontrolü, Alman halk sağlığı teorisinin melodisi ve harmonisi idi. Hitler bu na yalnız tiz davul sesini gösterişli kazadımini ekledi.

Beyin yıkama sonucu bir ülkenin tıbbı ne hale getirilebiliyor, ona bir örenek verelim. Almanya'nın dünya çapında bir deri hastalıkları profesörü vardı; Profesör Joseph Jadassohn. Dünyanın bütün deri hastalıkları kitaplarında Jadassohn'un keşiflerine rastlanır. Prof. Jadassohn 75. doğum gününü emekli olarak yaşadığı Zürih'de kutladı. Naziler döneminin Prof. Jadassohn yeni yazdığı kitabı yayımlayacak bir tek yayınevini bulamamıştı. Bu büyük araştıracının İsviçre'de ölümünü, Nazi Almanyasının gazeteleri ya hiç vermediler veya birkaç satırla geçtiirdiler.

IRK SAFLIĞI

Nürnberg'de yargılananlardan Dr. Conti, 1933'de safsan Almanların çok çocuk yapmalar gerekligini vurguladı ve Almanya'daki bütün halk sağlığı dergilerinde editör heyetlerini ve hayat felsefesinin değiştirildiğini (Nazileştirildiği) açıkladı. Bundan böyle yalnız kalıtımı ve ırk saflığına önem verilecekti. Alman tıp meslek odalarının yayımı olan Das Horror (Dehşet) yerine Neues Volk (yeni halk) dergisi çıkarılacaktı; Yeni Halk, Irk Saflığının ve Nüfusu Yükseltme Dairesi'ni yayın organı idi.

1933'de Sağlık Bakanlığı lağvedildi. Onun yerini bir “Halk Sağlığı Uzman Konseyi” aldı. Bu Konsey'in başında tabii en büyük Nazi doktor (Ulusal Tıbbi Führer) Dr. Wagner vardı. Konsey sunularla ilgileniyordu. Demografi (nüfus bi-

Hitler

Tıbbı Teslim Alınca...

Selçuk Alsan

Tarihte her olayın bir öncesi vardır. Nazi aşırıkları da gökten zembille inmiş değildir. Bu çığlıkların yalnızca Adolf Hitler'in beyninden kaynaklandığını sananlar yanılıyorlar. Naziligin kökleri Alman tarihinde yatar. Nazilik, Almanların süregelen bazı geleneklerinden yararlanmıştır. Alman milleti eskiden beri disiplinli ve itaatlidir. Almanya'da Hegelci devlete tapma felsefesi, Prusyacı inatçılık, militarizm ve milliyetçilik vardır. Nazilik, Almanya'da kökleri çok önce atılmış, uzun ve tehlikeli bir entellektüel geleneğin devamıdır. Alman tıbbı 1883'lerde bu geleneğin etkisine girmiştir.

Alman nasionalizminin mimarı Otto von Bismarck'tır, Bismarck mutlak egemenlik (otokrasi) ve militarizmi birleştirdi. Nazi partisi böyle bir ortamdan doğdu. Almanya'da ulusal sağlık sigortasını Bismarck başlattı. Halk endüstriyel kazalarla, hastalıkla, saklılığa ve yaşılığa karşı sigorta edildi. Bismarck şirketler devleti istiyordu. Parlamento şirketlerin temsilcilerinden oluşmuyordu. Fakat Orta Çağda da yaşanmıyordu ve fâşizm için zaman henüz gelmemiştir. Bismarck gibi işçilerin yeminli düşmanı olan birinin, çalışan insanlar için, böyle sigortalar getirmesi insana komik gelebilir. Bunda 3 amaç vardı: İşçileri çalışabilecek kadar sağlıklı tutmak, sosyalist muhalifeti susturmak ve birleşmiş bir Almanya yaratmak. Fakat asıl amaç, Alman işçi sınıfını feudal bir ağı içinde eli kolu bağlı tutmaktı.

O yıllar Koch, Erlich ve Virchow'un yılları idi. Doktorlar teknik ilerlemelerle meşguldü. Tıbbın sosyo-ekonomik yönünü düşünmüyordu. Sigorta, en ufak şikayetler için bile doktora gidilmesine yo-

limi), kalıtsal biyoloji, ırk sağlığını koruma ve doğal (otla vb.) tedaviler.

1934'de Berlin sağlık korumacısı Prof. Zeiss tip öğrencilerinin dış ülkelerde dağınık yaşayan Almanların kalıtsal sorunları ile ilgilenmelerini ve salgınların nedenini bulmak için astroloji'ye (yıldız fali) başvurmalarını isted. Yıldız fali tıbbı sokablen bir profesör! Evet, Nazi tıbbı bvdur.

KİSIRLAŞTIRMA YASASI

1 Ocak 1934'de ciddi kalıtsal hastalıkları olanların çocuk yapmalarını önleyici yasa yürürlüğe kondu. Bu yasa devlete, kalıtsal hastalığı olanları ameliyatla kısırlaştırma yetkisi veriyordu. Kısırlaştırma uygulanacak hastalıklar şunlardı: Doğuştan geri zekalilik, sizofreni, mani-melankoli, kalıtsal sara, kalıtsal köre, kalıtsal sağırlık, kalıtsal körlük, kalıtsal biçim bozuklukları, kronik alkollizm ve cinsel sapıklık. Bu kısırlaştırmının "kardeşce sevgi" adına yapılacağı belirtiliyordu. "Kalıtsal sağlık" mahkemeleleri kuruldu. Bunlar bir hakim başkanı, bir sağlık görevlisi ve bir doktordan oluşuyordu. Celseler halka kapalı idi. Mahkeme kısırlaştırma kararı almışsa bu zorla uygulanıyordu. Bu işe yardımcı olan doktorlar tabii Nazi doktorları arasından seçilmekteydi.

18 Ocak 1935 tarihli yasa ile kalıtsal veya bulaşıcı hastalığı olanlara evlenmek yasaklandı.

Mart 1936'dan itibaren kalıtsal hastalığı olanlar, yumurtalıklarına röntgen ışınları verilerek de kısırlaştırılmaya başlandı.

Bu işin en garip yanlarından biri ise şuydu: Yasa, kısırlaştırma operasyonunu yapacak doktor ile kısırlaştırma kararını veren doktorun ayrı kişi olmasını ön görmüştü. Bu şu demekti: Kısırlaştırma uygulayacak doktor, neden dolayı kısırlaştırma yapmakta olduğunu bilmeyecekti, yanı doktor emre göre ameliyat yapacaktı, teşhise göre değil. Böylece devlet, hoşuna gitmeyen herhangi birini kısırlaştıracaktı.

HUKUKUN KARŞI KOYUŞU

Bütün Almanların kısırlaştırmayı otomatik olarak kabullendikleri söylenemez. Herkes bu olayı "kardeşce sevgi" belirtisi olarak kabul edemedi. Özellikle hukukçular bu yasanın karşısında idiler. Fakat aralarından yalnız birinin sesi çıktı:

Stuttgart Kalıtsal Sağlık Yüksek Mahkemesi üyesi yüksek hakim Goetz. Bu hakim Alman tıbbının resmi organında görüşlerini yayımladı. Bu, doktorlara hakim görevi vermek demekti.

Goetz'in mahkemesi genellikle kısırlaştırma kararları vermedi, ancak ileri

derecede kalıtsal sakatlığı olanlar evlenmek isterse kısırlaştırma kararı veriyordu.

Örnek bir hakim olan Goetz'e ihanet içinde bulunduğu bizzat Ulusal Tip Führeri Dr. Wagner tarafından tebliğ edildi. "Stuttgart hareketi" sona erdirildi. Bir daha hakim Goetz'den haber alınamadı.

IRKÇILIK

Alman doktorları arasındaırkçılık alıp yürümüştü. Yahudiler tip fükültere alınmıyordu. Yahudi profesörler önsıradı değil, daima saf kan Alman profesörlerin arkasında oturmak zorundaydı. Alman doktorlar, Nazilerin teşviki ile, yahudi doktorların hastalarını çaldılar.

1 Nisan 1936'da çıkan bir yasa ile tip mesleği Hımmiller'in İç İşleri Bakanlığına bağlı. Bütün tıbbi sendikalar lağıyedi. Onların yerini Hükümet Sağlık Danışma Konseyi aldı. İç İşleri Bakanlığı doktorlara lisans vermeye başladı. Lisansı olmayanlar doktorluk yapamıyordu. Almanların çoğunlukta olduğu bölgelerde Yahudilere Lisans verilmeyordu. Yahudi doktorlar ancak Yahudilerin çok olduğu bölgelerde çalışabilirdi. Yalnızca büyüğbabası veya büyükannevi Yahudi olanlar bile Yahudi sayılıyordu. Eşi Yahudi olan doktora da lisans yoktu. Yahudi doktorlar sigortada çalışmazdı. Konsey tip mesleğinin elini kolunu bağladı. Sudan bahanelerle lisans reddedilebiliyordu. Morál sorumluluk taşımadı, bilgisizlik, vücut veya ruh hastalığı olmak vb. Konsey maximum doktor ücretlerini tesbit ediyor, onları tayin edebiliyor, 1000 mark'a kadar ceza yazabiliyor ve mahkeme kararı olmadan bir doktor meslekten menedebiliyordu. Yeni yasa doktorların meslek sırrı saklaması mecburiyetini ortadan kaldırdı. "Kamu yararı" söz konusu ise doktor hastasının sırlarını açıklayabilecekti. (ömeğin hastasının bir Yahudi veya bir anti-faşist olduğunu). Naziler devlet politikasını meslek ahlaki kuralları üzerinde tuttular. Oysa meslek sırrı şaklama kuralı olmadan bir hastanın doktoruna herşeyini anlatması çok zordu.

"YENİ" BİR TIB VE BÜYÜK YALANLAR

Tekrar şu Dr. Wagner'in ne inciler döktürdüğine bakalım: "Nasyonal Sosyalizm, bilim delilleri ye Alman teknik okulları yüzünden duracak değildir. Biz yeni bir tedavi bilimi yaratacağız, bu yeni tedavi eski bilimin gereğinden fazla değer verilmiş keşfierine değil, Nasyonal Sosyalist hayat... felsefemize dayanacaktır".

Julius Streicher, bu büyük anti-

Semit (Yahudi düşmanı), tanınmış Nazi radikal ve Bavyera'nın Kahverengi Gömlükler patronu, Alman halkına yeni bir tip satmakla görevli idi. Çıkardığı dergi Halk Sağlığı'nda tip bilimi ile ilgisi olmayan bir sürü şarlatanca konular yer alıyordu, örneğin "Başınız Kuzey'e Doğru Uyuyunuz" (Naziler Kuzey ırkından-Nordik-olmakla öğütürlerdi, bu nedenle akıl almadır bir saçmalıkla Kuzey'i bir çeşit kible ilan etmişlerdi), "Kuzey Usulü Beslenme", "Romatica için en iyi yatak: kurutulmuş eğrelti otu dolu bir çuval", "Tip deneyleri adına hayvanlara işkence edilmesi, Yahudi'lerin işidir" (Daha 1930'larda Prusya ve Bavyera, Göring'in isteği üzerine, hayvanlar üzerinde tip deneylerini yasaklamıştı. Ne garip bir cellspacingidir ki aynı kişiler insan üzerinde tip deneyleri yapmaktan çekinmedi). Övünen tedaviler arasında "ev ilaçları" ile "kanı saflaştırma", "eski Alman şövalyelerinin (Teuton'ların) kullandıkları otlar", "hortumdan soğuk su fışkırtmak tedavi" vb. vardı.

Doğal tip adı altında neler öğretleniyordu ki: bir sürü saçma sapan sağlık kuralları, homeopati (bir hastalığı o hastalığa neden olan bir maddenin küçük dozları ile tedavi), mesmerizm (hipnotizmacılık), otlarla tedavi, çamur banolari, Nordisizm (Kuzey usulü tedavi) ve güneş banyoları. Akapunktur ve suni iltiha tedavi geliştirildi. Bu şarlatan dergi, 2 milyon okuyucusuna akıl almadı yalanlar anlatı. Yanlış bir politikanın bilimi ne kadar çarpıtibileceğine bir örnek olarak bu görüşlerin bir özeti veriyoruz. Bu satırlar Nazilerin tip bilime saygısızlığının bir örneği olarak ibretle okunmalıdır.

"Yüzyıl kadar önce bazı Yahudiler, Masonlar ve Yahudilerin esiri kapitalistler ve onların basımı dünyayı fetihetmeye karar verdi. Tıbbi satın alıp onu bozmak istiyorlardı. Bu başardılar da. Alman tıbbının birçok ileri gelen bilim adamını bu entrikaların "aleti" yaptılar. Bunlardan biri Bismarck'in muhalifi ve Yahudilerin destekçisi olan R. Virchow'du (büyük Alman patologu), zaten kendi de Yahudiyeye benzerdi. Paul Erlich milyonlarca Alman'ın ölümüne neden oldu. Wassermann sonu gelmez başarısızlıklardan, başka birsey başaramadı. Koch, Yahudilerin kiralık usağı idi, bir Yahudi ile evlendi ve Kuzeyli (Nordik) ruhunu satma pahasına üne kavuştu. Koch'un tüberkülozu keşfi bir efsane ve şarlatanlıktır. Koch'un ruhu yoktu. Kendini laboratuvarına kitler ve sözüm ona bir tedavi bulmak için septeler dolusu hayvana işkef eder ve onları öldürdü. Onun ruhuna kara Yahudi şeytanı girmiştir. Tuber-

külozu serümlerla uğraşmaktadır kendi kani da bozuldu ve Koch milyonlarca Alman'ın kuvvet, sağlık ve güzellikini bozdu. İşte salgın hastalık yayıcı Koch'un gerçek öyküsü budur (Bu satırlar Almanya'nın dünya çapında 4 tip bilim adamının karalanmasıdır ve bugün de devam eden bir olgunun tipik bir örneğidir; faşistlerin kara listeyle aldığı kişiler, dünya çapında bilim adamları bile olsalar, binbir yalanla karalanacaktır).

Fakat Yahudiler üstün Kuzey ırkı (Nordik'leri) zehirlmek için acaba ne kullanıyorlardı? Serümler diyordu Halk Sağlığı dergisi. Bu dergi aşılanmaya karşı fanatik bir savaş açtı. Bavyera Nazi Kültür Bakanı Haris Schemm "Yabancı Albümün Zehirdir" sloganını ortaya attı. Schemm'e göre bir damla hayvan kanının bile üstün Aryan ırkına verilişi onun kanının sağlığını bozuyor, onu zehirliyor, ona hastalık, salgın ve ölüm getiriyor. Tıpta hiç ilgisi olmayan şu sözler Schemm'indir: "Yabancı albüm kafa biçimini değiştirir, iskeleti küçültür ve düştürmek yapar." Derginin okurları güvenilir bir şekilde aydınlatıldılar ki Jenner aşısının Almanya'da çiçek hastalığını yoketmesi diye birşey yoktu, gerçi 1874'de aşı İngiltere'den getirilerek uygulanınca çiçek hastalığı sayısı 180 000 den birkaç yüzे düşmüştü, fakat aynı yıl Munich Üniversitesinde I. Hıjyen Kürsüsü açılmış bulunuyordu, mucizeyi yaratın aşı değil, üstün Aryan ırkıının bilim adamlarıydı.

Bütün bu şarlatanlıklar bir komedyi andırmaktadır. Bu komedinin bir perdesi de "Yahudi seksüel sabotajları" propagandasıdır. Açılmış bakalım perdeyi: "Herhangi bir yabancı ırkı menisi de yabancı albümünden sayılır. Cinsel ilişleşmeden sonra erkeğin menisi hemen emilerek kadının vücuduna geçer. Bu nedenle bir Alman kadın bir kere bile bir Yahudi ile cinsel ilişkide bulunsa, ömür boyu kani bozulmuş olur. Yabancı albüm ona yabancı bir ruh da verir. Daha sonra bir Aryan'la evlene bile, safkan Aryan çocuk doğuramaz, ancak bağımda çifte ruh barındıran ve vücutlarının dejenere olduğu hemen belli olan pişler doğurabilir.

İşte bu amaçladır ki Yahudiler Alman kızlarının irzına geçmek ister, bu nedenledir ki Yahudi doktorlar anestezzi ile uyuttukları Alman kadınları ile cinsel ilişkide bulunur, Yahudi kadınlar eşlerinin Alman kadınları ile kendilerini aldatmasına bu nedenle gözyarar. Alman kadın ve kızları! Yahudi doktorların sizi hiptonize etmesine ve ilaçla uyutmasına izin vermeyin aksi halde asla Alman

çocuk doğuramazsınız."

Yalanın kuyruklu işte buna denir. Bilindiği gibi sperm hayvancıları, başı vehareketli kuyruğu olan tohum hücreleridir. Bunlar kadın üreme organlarında en fazla 1-2 gün yaşar. Bir kez bir Yahudi ile yapılan cinsel bir ilişki ömür boyu yarı-Yahudi çocuk doğmasına neden olur demek kuyruklu yalan söylemektedir.

ALMAN TIBBI NAZİ İDEOLOJİSİNE HİZMET ETTİ

Alman doktorları itiraz etmediler. Doktorların daha yeni Düzen'den önceki yıllarda beyni yakanmıştı, doktorların insanlığı yokeldi, dehümanize olmuşlardır. Tibbi cinayetler onları sarsmıştır. Daha 1936'da doktorlar tedavisi zor veya istenmeyen hastaların resmen öldürülüşünde hazır bulunuyordu.

1943'de tanınmış Alman sinir hastalıkları uzmanı George Schaltenbrand, bazı akıl hastalarının beynine maymun ensefalisti (beyni iltihabi) nakledebildiğini bildiriyordu. Hastaların böyle bir deney için izni alınmamıştı. Schaltenbrand yaptığı işin korkunçluğundan öylesine ha-

bersizdi ki bu çalışmanın kopyalarını işviçe kanalı ile ABD'deki meslektaşlarına gönderdi. 1941'e varmadan toplama kamplarındaki mahkumlar üzerinde yapılan deneyler tıbbi toplantılarında açıkça tartışıyordu.

Alman doktorları, bir tek hariç, politik nedenlerle insanların öldürülmesine gözyaradı. 1940'da bir Dr. Ludwig Aschoff çıktı, büyük Alman patologu Rudolph Virchow'un Nazi ideolojisine nasıl karşı çıktığını ve hayatını yayınladı. Virchow'un şarlatan doktorları koruyan Naziler sevmeydiğini, homeopati tedavisini ve aslı esası belli olmayan ot vb. doğal tedavileri eleştirdiğini yazdı. Virchow Nazilere şunları hatırlatmak istemişti: Aryan ırkı "mongoloid" özellikler taşıyordu. Almanların büyük bir bölümünün kökeni Polonyalıllara dayanıyordu. Virchow şöyle diyordu: "Bilimin ve tıbbın yol gösterici gerçek ışıkları enternasyonelik, insanlık ve özgürlüktür. Doktorlar Yoksulların doğal koruyucuları ve savunucularıdır, bir toplumun sosyal sorularının büyük bir bölümü üzerinde doktorlar söz sahibidir". Aschoff'un kitabı

tabiiki ihanet olarak nitelendirildi. Fakat bu insanlık açısından asıl bir ihanetti. Bu, doğruluğa sadık kalmak için, kötülüğe ihanetti. Ne yazık ki tek bir doktor, Nazi Almanyası'nın temellerini ve dünyanın vicdanını sarsmaya yetmedi, yetemezdi.

Nuremberg mahkemesinde Amerikan Tıp Birliği (A.M.A.) temsilcisi Dr. Andrew Ivy söyle demektedir: Nazi doktorları tıp ahlakına karşı geldiler. Suçlarla suç ortağı oldular. Tıbbi cinayetlerin iki nedeni vardı: Irkçılık ve Nazilerin Alman tıp ahlakını ve özgürlüğünü sinsice kontrolleri altına almakları. Buna alman doktorları karşı çıkmadı. Bunun sonucu dünya şuna tanık oldu: Bütün bir Alman tıbbi yalancı bir politik ideojinin peşine takıldı ve emir alma veya politik zorunluk nedeniyle tıbbi cinayetler işledi. Eğer Alman doktorları savaştan önce hasta Almanların kitle halinde yok edilmesine karşı çıksaları, soykırım için ölüm fabrikaları şeklinde çalışan toplama kampları vb. gerçekleştirmeydi. Bütün kanıtlar şunu gösteriyor ki Alman doktorları Nazi Devletine militanca karşı çıkacakları yerde ya sustular ya da isteyerek işbirliği yaptılar".

Nazilerin büyük canı doktorlarının bazları öldü, bazıları intihar etti, bir bölümü yakalanmadı. Nuremberg'de asılan doktorların hiçbiri suçunu kabul etmedi.

Pek azı hatasını anlayıp girdiği yanlış yoldan döndü. Bnlardan biri ünlü operatör Dr. Ferdinand Sauerbruch'dur. Dr. Sauerbruch sonradan anti-Nazi direnme hareketine katıldı. 1943'de Berlin Askeri Tıp Akademisinde bir tıbbi toplantı yapılmıştı, toplantıya tanınmış katılım doktorlardan Karl Gebhardt ve Fritz Fisher yönetiyordu. Konu toplama kampları mahkumları üzerinde yapılan gazlı kangren deneyleri idi (tenanoza akraba mikropların etkisi ile içgri kokulu gaz ve sıvıların oluşu kangren; savaşlarda sık görülür). Sauerbruch bu toplantıda yalnız "operasyon sulfamidlerden daha iyidir" demiş, bu tıp deneylerin insanlar üzerinde yapılmasını eleştirmemiştir.

Nuremberg duruşmasında katil doktorlardan Karl Brandt ile hakim arasında geçen konuşma bu tıp doktorlarının vicdansızlığına tipik bir örnektir.

Bay McHaney: Sizce dondurma deneyleri tehlikeli midir?

Sanık Karl Brandt: Bu gibi deneyler zaman ölüme sonuçlandığına göre tabii tehlikelidir.

Hakim Sebring: Diyalim ki Alman silahlı kuvvetleri için bir insanın ölmenden önce soğuğa kaç saat dayanabileceğini çok önemli idi. Dondurma deneylerinde

kullanılan insanların bu iş için izni alınmadığına ve bu gibiler bu deneyin direk veya indirek etkileri sonucu olduğunu göre mahkemeye şunu açıklar misiniz: Bu yapılanları yasal ve ahlaki buluyor musunuz?

Sanık Karl Brandt: Savaş durumu olduğuna göre bunun sorumluluğu hükümetindi.

Hakim Sebring: Sizce bu deneyleri hükümetin istemiş olduğu doktorun sorumluluğunu ortadan mı kaldırır, yoksa doktoru hükümetin suç ortağını yapar?

Sanık Karl Brandt: Bence doktorun sorumluluğu ortadan kaldırır, doktor bir araçdır, cephe bir subay gibidir. Bir doktorun kendi isteği ile böyle bir deney yapıp onu tıp ahlakına uygun bulabileceğine inanıyorum. Fakat otoriter devlet ona bu konuda yasa ile dokunulmazlık tanımış ve emir vermiştir."

Mahkeme Dr. Brandt'in savunmasını kabul etmedi ve kendisi Nuremberg'de asıldı, Dr. Karl Gebhardt'a da idam, Dr. Fritz Fisher'e ömr boyu hapis cezası verildi.

Bütün bu olaylar faşizm denen olgunun bilim ve bilim adamı anlayışını ortaya koymaktadır. Bu anlayış söyle özettenebilir: Gerçek bilim adamı için bilim liderden daha çok saygındır; bilim, insanın ve insanlığın aleyhine kullanılamaz. Bir faşist içinde politik lider herşeyin üstündedir, bilimin kendi başına bir gücü ve anlamı yoktur ve lider isterse bilimler amaç için kullanılabilir, moral kriterleri bilim adamı değil lider belirler. Bilim faşizmin amaçlarına hizmet ettiği ölçüde bilimdir, onlara göre bilim adamı liderin inancı ve bağlılığı oranında bilim adamıdır. Bu nedenledir ki ta-

rihte faşizmin daima şunu söylediğine tanık oluyoruz: "Bize bilim değil Faşist ideoloji, bilim adamı değil, bizim ideolojimize inanmış insan gereklidir." Bu sözler gerçek bilimin idam, hükümetin niteliğindedir ve bu idam görevi bilim adamina verilmektedir, bir babanın oğlunu idam zorunda kalisı gibi birşey. Gerçek bir bilim adamını öldüren bir tek şey vardır: Kendisinden bilime değil, bilim dışı bir amaca hizmet etmesinin istenmesi. Naziler bilim adamanın bilime değil, Nazi doktrinlerine hizmet etmesini istemelerdir, bunu başarmışlardır. Ancak kendi koymukları kurallara uyandı bilim adamı saymışlardır. Herşey gibi bilime de emretmek tutkusu içindedirler. Bilim adamanın emir aldığı Nazi döneminde, bilim insanlığın kurtuluşu değil, yok edilmesi için çalışan güçlerin emrine girmiş, bilim adamı emir-komuta zincirinde bir halka haline getirilmiş ve böylece bilimin "B'sini" bile bilmeyenlerden "bilimsel" emir alma durumuna düşmüştür. Naziler bilim adamina yete-

neği değil, kendilerine boyun eğmesi oranında puan vermiştir. Bir bilimsel proje Nazi amaçlarına uygunluğu oranında değer kazanmıştır, bilime katkı önemli değildir, yeter ki Nasional Sosyalist Partiye katkıda bulunulsun. Bugün bile dünyanın birçok yerinde bunun örneklerini görüyoruz. "Bilim bütün insanlığın yararları içindir" formülü eski ve yeni faşistlerce söyle değiştirilmiş bulunuyor: "Bilim ideolojimizin yararları içindir". Oysa ne gariptir ki bütün bilimsel araştırmalar zamanın mevcut bilgilerine bir başkaldırma ve başarılı oldukları zaman da bir devrim niteliğindedir, yanı bilimin esasında statükoculuk, tutuculuk, kölelik devrimcilik, ilericilik ve özgürlük vardır.

bilimsel araştırma bir başkaldırma ve her keşif bir devrimdir. Keşifler ulusalda da keşiflerin sonuçları evrenseldir, her keşiften bütün dünya yararlanmaktadır. Ancak bilimden ve gerçekten başka otorite tanımayanlar kendine bilim adamı diyebilir ve ancak böyle olanların söyledikleri ve yazdıkları bilim diye kabul edilebilir. Bunun aside, bilim otoritelerin gündümünde, gerçekleri değil, sloganları savunan robot "bilgin"lerdir. Onlar bilimi değil, lideri tanımaktadır. Bunlar belli dönemlerin başta olabilir, fakat bilimin başta olamazlar, çünkü bilimi başta etmemişlerdir. Belli dönemler sona erinceki birgün mutlaka erer-bu yalancı bilim kralları tahtlarından indrilir ve isimleri yalnız liderlerin adres defterinde ve işkence görümlerinin anlarında kalır, bilim tarihinin şanlı sayfalarında değil. Çünkü sonsuz olan bilindir, gerçekdir, insanlıktır; liderler ve partiler değil.

□

TİS
Sorun Yayınları
Kuruluşunun onuncu yılında sunar:
Boyaç Ahmet Sok. No: 12/307
Cemberlitas-İst.
5112455
★
V. I. Dobrenkov
**ERIC FROMM'UN
ve
YENİ-FREUDÇULUĞUN
ELEŞTİRİSİ**
★
Sırrı Öztürk
**İLERİCİ
YAYINCILIĞIMIZIN
SORUMLULUĞU**

Düzen: İstanbul, CEMMAY
Ankara, ADAŞ - İzmir, DATİC
Cumhuriyet Kitap Kulubü (180)

Rasih Nuri'nin Açıklamaları

Bilim ve Sanat'da yayınlanan 'Kırk Yıl Önce Dergilerimiz' başlıklı anıncıme yazalarım üzerine Rasih Nuri'ler'den iki buçuk yıl kadar önce bir mektup aldım. İlginç açıklamalarda bulunan Rasih Nuri, mektubuna eklediği iki yazıyla, geçmişteki ileri dergiciliğimiz üzerine önemli belge ve bilgiler veriyordu. Bu mektup ve yazıları, tamen özel nedenlerle, sayın ki bağışlanması zor ihmali sonucu, bugüne dek günüsgina çıkarmakta geciktim. Bundan ötürü Rasih Nuri'den ve okurlardan özür diliyorum.

Mektupla birlikte sunduğumuz ilk yazida Rasih Nuri, 1940 Yıllarındaki Sol Dergiler'in adlarını ve yayınları tarihlerini vermektedir. Umarız genç araştırmacıların çalışmalarına bu liste kaynaklık edecektir. İkinci yazida, ilginç bir konu, Marko Paşa olayı ele almaktır ve bu yolda belgeler ve gözlemler anlatmaktadır. O dönemi eylemli ve işlevsel olarak yaşamış olan Rasih Nuri ağabeyi teşekkür ediyor, Bilim ve Sanat'da böyleselikle daha sık görülmesi için bunun bir başlangıç olmasını diliyoruz.

Kısa bilgi: Rasih Nuri'ler, (Babası ve amcaları: Suphi Nuri 1887-1945), Celâl Nuri 1877-1938 ve Sedat Nuri 1888-1942 gibi) tam elli yıldır demokrat kuruluşlarda ve ileriçi yayın organlarında Türk düşüncesi hayatına katkıda bulunmuştur. Bugün 65 yaşında olan Rasih Nuri'ler'in kitaplaşmış çalışmalarından birkaçını burada sayalım: Kooperatifler (Suphi Nuri ile, 1945), Ekonomik Doktrinler (1945), Kapital Özeti (çeviri, 1965), Atatürk ve Komünizm (1969), Kurtuluş (1975), TKP Gereğ (1976), Mihri Belli Olayı (Üç cilt, 1976), Kurtuluş DGM'de (1977).

Remzi Inanç

Kardeşim Remzi Inanç,
"Bilim ve Sanat" dergisinin 10 sayısında 1940 yılında çıkan dergiler hakkında çok olumlu yazılarını büyük bir

ların bir ikisini yanlışlıyorsam yayılmamışım.

Bir de hakkında yanlış haberler yiyor, beni tam yedi yaş büyütüyor, hakin da var; Servet-i Funun dergisinde imzamı taşıyan ilk yazılar 1933 yılına ait (elli yıl geçti uff be!), yine de 1920 doğumlu, 1913 değil.

SES dergileri (ve de YENİ SES'ler), MARKO PAŞA'arda olduğu gibi aynı dergi sayılmasa, onların da sahbetleri ve değişik nitelikte olanları var. SES dergisinin hakkındaki yazında bir de eksiklik var. İlk SES 1938 yılında yayınlandı. Sevi ilgilendirirse yazar ve çizerleri sunlardır:

Celal Nuri'leri, Sadri Ertem, Fehmi Baldaş, Suphi Nuri, Fikret Adil, Togo, Tevfik Fuat (Kent), Asaf Halef, Müneş Fehim, Bedri Rahmi, İhsan Altay, Yaşar Çöl, Abidin Dino, Arif Kaplan, Nurrullah Berk, Hüsamettin Bozok, Fikret Mualla, Mithat Erinanç, Yusuf Ziya Demircioğlu, Celal Sarac, Sait Faik, Çalı Ibrahim, Zeki Kocamemi, Ahmed Muhip Dranas, Sedat Nuri'leri, Zahir Sıtkı, Ressam Ruhi, İlhan Erim, Yusuf Ahiskalı, Sefaettin Karnakçı, Fahrettin Celal, Nüsret Kürkçüoğlu, Zeki Faiz İzer, Amorose Bierce, Sefer Aytekin, Naili Moran, Feyzullah Doğruer, Meta, Mehmet Seyda, Osman Cemal Kaygılı, Lütfü Erişçi, Muvakkat Ekrem Talu, Sabahattin Kudret, Fehmi Arman, C. Onçim, Ferdi Tayfur... Sadece beş sayıyla çok kabarık bir kadro değil mi?

Atatürk'ün (Gazi M. Kemal) imzasını taşıyan karakalem portresine gelince, önce Arif Oruç'un YARIN gazetesinde yayınladığını sanıyorum (1930), sonra da SES dergisinde; aslı benim kütüphanem'in baş köşesinde çerçeveli olarak bulunmaktadır. Dergi 1939'da bu kez aylık olarak yayınlandığında iç kapakta alt kısımında yeniden dirilişini gösteren bir çizgi dizisi bulunmaktadır.

GÜN dergisine gelince, ilk dört sayısını görmemem doğal, bu sayılar gündelik gazete boyutundaydılar (tipik ilk SES'ler gibi), ve de 4 Aralık 1945 günü TAN olayı sırasında Sovyet Konsolosluğunun yarısında bulunan YENİ DÜNYA gazetesi (Estat Adil - Cami Baykurt) ile birlikte dergi yerle bir edildi; aynı sokakta bulunan Nor Or ve La Turquie gazeteleri de aynı akibete uğradılar; bir de Beyoğlu Caddesinde şimdiki gözükçü Emgen'in yerinde bulunan ve Sovyet gazete, dergi ve kitapları satan berrak dükkanı da aynı grubun hismine uğradı; bilindiği gibi, aralarında Ali İhsan Göğüş ve de başkaları... da bulunuyordu.

Seni bu önemli hizmetinden dolayı candan kutularım, Milli Kütüphanede az daha çalışıp bu yazılarını tamamlama ve bir kitap halinde yayınlamamı pek çok isterdim, bu işte sana yardımcı olabilirim. Sevgilerle.

Rasih Nuri'leri

Not: Hayatında yayınlanan tek kafiyeli denemem GÜN dergisinin son sayısında bulunmaktadır, diğerleri Selim Sırı Tarcan'ın tavan arasında hakkıkları sonda ulaştılar.

1940 YILLARINDAKI SOL DERGİLER

Rasih Nuri İLERİ

ADIMLAR 1943
ANT 1945
ALİ BABA 1947
BAŞDAN 1948
BARIŞ 1950
BAŞAK 1940
BİZİM PAŞA 1949
BU YOLLAR UZAR 1947
ÇİĞ (?)
DİKMEN 1945
EDEBİYAT DÜNYASI 1948
GÜN 1945
GÜN 1946
GEVEZE 1947
GERÇEK 1946 günlük
GÖRÜŞLER 1945
GÖRÜŞLER 1946
GERÇEK 1950
GERÇEK 1950 günlük
HÜR 1947
ZİNCİRİ HÜRRİYET 1947 (İzmir)
ZİNCİRİ HÜRRİYET 1948
HÜR VATAN 1947 günlük
HÜR GENÇLİK 1949
HİKÂYELER 1947
İKTİSADI YÜRÜYÜŞ (bir dönem)
İNSAN 1938-45
KÜLLÜK 1940
MARKO PAŞA 1946
MERHUM PAŞA 1947
MALUM PAŞA 1947
HÜR MARKO PAŞA 1949
MEDET 1950
PAŞA MARKO
ÖKÜZ MEHMET PAŞA
YEDI SEKİZ PAŞA
NUHUN GEMİSİ 1949
NAZIM HİKMET 1949
KÖY ENSTİTÜLERİ DERGİSİ 1945
SÖZ 1946
SOKAK 1940
SES 1938
YENİ SES 1939
YENİ SES 1941
YENİ SES 1943
SES 1946-48
SENDİKA 1946
SEÇİLMİŞ HİKÂYELER 1947
TARLA 1950
UYANIŞ (Serveti Fünun) 1939-40
YENİ YOL 1940
YURT VE DÜNYA 1941
YAĞMUR VE TOPRAK 1948
YAPRAK
YENİLİKLER 1946
YENİ BAŞTAN 1950
YIRMİNCİ ASIR 1948
YENİ DÜNYA 1945 günlük
La TURQUIE günlük
TAN günlüğü

Marko paşa

Markopaşanın Mühim Nutku

YÜRÜYÜŞ 1942 ?
YENİ EDEBİYAT 1940
YIGİN 1946
YİRMİDÖRT SAAT 1947
YEDİTEPE 1950
YENİ İNSAN
YENİ ADAM
PROJEKTÖR

İşbu liste tam olmadığı gibi tartışmaya da açık bulunmaktadır.

BİBLİOGRAFİK DENEME

Rasih Nuri İLERİ

Marko Paşa dergisinin Türk gıldürü edebiyatında olduğu kadar sosyal ve politik edebiyatında da çok önemli bir yeri vardır. Bu dergi -çeşitli isimleri ile- demokrasiye, çok partili rıjime geçiş döneminin teşkil eden 1946-1950 dönemini, gerçek bir basın özgürlüğünün bulunmadığı bu dönemde simgelemektedir. MEDET dergisinin başlığı altında (1950) (Marko Paşa, Merhum Paşa, Malum PAŞA, Alibaba, Yedisekiz HASAN Paşa, Öküz Mehmet Paşa dergilerinin devamıdır) diye yazlıdır. Ayrıca bir sabotaj yöntemi olarak da, imtiyaz sahibinin birini kullanarak, yetkili makamlar derginin sahtelerini gerçekleri ile aynı zamanda yayınlatmışlardır.

1960 yılında çıkan Paşa MARKO, Marko Paşa gibi düzmece dergilerin yanında, 1963'de Aziz Nesin'in yayınladığı ZÜBÜK dergisi (43 sayı) vardır. Ancak 1940'ların MARKO PAŞA'ları iktidara karşı bir savaşım verirken, 1960 dergileri 27 Mayıs Devriminin yendiği devrik Demokrat Parti'ye karşı bir savaşım verdiklerinden etkili olamamışlar ve tutulamışlardır.

Marko Paşa'ların bir kronolojisini vermeğe uğraşalım. Bunu yaparken şunu da belirtelim ki bu dergilerde hangi yazıların Sabahattin Ali'nin hangilerinin Aziz Nesin'in, Rifat Ilgaz'ın veya başkalarının olduğunun saptanması son derece önemli bir hizmet olacaktır ve bu görev geciktirilmelidir.

MARKO PAŞA (Sayı: 1; 25.2.46) ilk 14 Sayıda Sahibi ve sorumlusu müdürü S. Ali'dir, sade sayı 6'da sorumlusu müdürü N. Nesin (Aziz Nesin)'dir. Sayı 15 (Sahibi ve sorumlusu Nedim Ofluoğlu), Sayı 16 (teksir), Sayı 17 (tüm klişe), olarak yayınlanmıştır; dergi Sayı 22'ye kadar aynı isimle çakılmaya devam edebilmiştir (19.5.1947).

Merhum Paşa (S:1; 26.5.1947) (Sahibi ve sorumlusu Sabahattin Ali).

Malum Paşa (S:1; 8.9.1947) (Sahibi ve sorumlusu Orhan Erkip), dergi 5 sayı çıkmış. Altıncı sayısı (Tersine çevrilmiş taklidi olarak Marko Paşa S:23'de tespit edilmişdir). Bundan sonrası adeta bir kara mizaha dönüşecektir.

Marko Paşa (S:23) (Sahibi ve sorumlusu Mustafa Uyukusuz).

Marko Paşa (S:24) (Orhan Erkip tarafından tersine çevrilmiştir).

Merhum Paşa (S:2) (Sabahattin Ali).

Marko Paşa (S:25) (O. Erkip, tersine çevrilmiştir).

Merhum Paşa (S:3) (S. Ali).

Marko Paşa (26, 27) (O. Erkip, tersine çevrilmiştir).

Merhum Paşa ((S. Ali)) (1.2.1947).

Ali Baba (Sayı 1-4) (Başyazar Sabahattin Ali, Sahibi ve sorumlusu Nedim Ofluoğlu). (25.2.1947 - 14.12.1947).

Burada Marko Paşa'nın bir dönemi kapanmaktadır. Az sonra Sabahattin Ali öldürülürcektir. Artık Aziz Nesin - Rifat Ilgaz ikilisi vardır. Sunu da belirtelim ki bütün Marko Paşaların unutulmaz karikatüristi Mustafa Uyukusuz olmuştur.

Marko Paşa (Sahibi ve sorumlusu Rifat Ilgaz) (29.2.1948) (?), (4.2.1949) (Sayı 1-16) Bu sayılarında, örneğin: 7-(35), 2-(36) gibi sayılar vardır ki, hem eski seri ile ilişkisi göstermektedir, hem de görüldüğü gibi ikinci sayı bir temele dayanmamaktadır. Ancak yine de arada gözden kaçmış sayıların bulunabileceğini düşündürmektedir, (Sayı 27 ile 34 arasında).

Yedi-Sekiz Paşa (Sayı 1) (Orhan Müstecaplı) (29.4.1949), (S:2)

Hür Marko Paşa (Sayı 1) (Sahibi ve sorumlusu Orhan Erkip) tersi değil. (9.5.1949).

Yedi-Sekiz Paşa (S:3) (Orhan Müstecaplı).

Hür Marko Hür Marko Paşa (S:2)

Yedi-Sekiz Paşa (S:4)

Hür Marko Paşa (S:3), (S:4), (S:5) (Orhan Erkip), (6.6.1949), bu arada Yedi-Sekiz Paşa'nın çıkışını belki de değil.

Hür Marko Paşa (S:6) (Sahibi ve sorumlusu Rifat Ilgaz), (13.6.1949). Bizim Paşa'sadece üç sayısını gördüm. Hür Marko Paşa ise devam etmektedir (Sayı 8-19) (12.9.1949).

Öküz Mehmet Paşa (Sayı 1) (6.10.1949), (S. Abdullah Işıksel)

Marko Paşa (Sayı 1) (6.10.1949), (Sahibi ve sorumlusu M. Zeki Korgunal) (Bu da tersine çevrilmiş sınıfta girmektedir ve iki dergi paralel olarak çıkmaktadır). Paşa Marko (S:6) (17.2.1949) ve Öküz Mehmet Paşa (Sayı 3) (20.10.1949) sayılarından sonra çıkan var mudır bilemiyor.

Hür Marko Paşa (Yeni Seri Sayı 1) (27.3.1950) (Sahibi ve Sorumlusu R. Hakkı Dincer), (Sayı 15) (10.7.1950) (R. Hakkı Dincer)

Medet (Yıl 4, Yeni Seri, Sayı 1) (30.3.1950) (?). (Kurucusu Aziz Nesin, Sahibi ve sorumlusu Mefkûr Demiray).

Medet (Sayı 18) (23.6.1950). Bundan sonra çıkışını bilmeyorum. Bazı sayılarının ikinci baskuları çıkmıştır.

Ancak sunu söyleyebiliriz ki Demokrat Parti dönemi sol basın için tam bir suskunluk dönemi olmuştur. 1951-1960

arası gıldürü daında bile bir atılım olduğunu sanmıyorum.

27 Mayıs Devriminden sonra Mustafa Uyukusuz'un çizgileri, yeni ve benzer bir dergide yer almaktadır, ancak söylediğim gibi, büyük fark, bu kez devrik iktidara karşı bir savaşım yapıldığı ve etkinin bu nedenle azaldığı gerçegine dayanmaktadır.

Külâh (Sayı 1) (17.6.1960) (Sahibi ve sorumlusu Doğan Can).

Deccâl (Sayı 1) (15.6.1960) (Sahibi ve sorumlusu Cenan Biçakçı) Sayı 6'dan sonrası bilmeyorum, Aziz Nesin'in imzalı yazılarını vardır, Mustafa Uyukusuz yoktur.

Vur Abasiza (Yıl 9, Sayı 32/7) (29.6.1960) (Sahibi M. Samim Akay, Sorumlusu Necdet Aktan, Sekreteri Ayhan Yetkiner), (Sayı 33/12) (3.8.1960) dan sonrasında ancak 1962'de: (Yıl 2, Sayı

50/1) (24.10.1962)'de rastlıyabildik. Bu sayıda (Sahibi M. Samim Akay, Sorumlusu Cahit Poyraz, Yazı ve çizgi kadrosu: İhsan Ada, Mim Uyukusuz, A. Yetkiner, Adnan Veli, Yalçın Çetin, Yaşar Tonguç, Behçet Kemak, Emil Galip vs. şeklärde).

Marko Paşa (1960): (Sayı 1) (Sahibi Tarık Mengü, Sekreteri Tekin Aral (29.6.1960), bildiğimiz son sayısı (S:8) (16.8.1960) günlündür.

Zübük (Sayı: 1) (Sahibi ve sorumlusu Aziz Nesin) (5.2.1962) den (Sayı 43) (Sahibi ve sorumlusu Meral Nesis) (26.II.1962)'ye kadar,

Böylece değişik şartlarda aynı şeyin yapılamayacağı kanıtlanmış oldu ve politik gıldürü edebiyatında önemli bir sahife kapanmış bulundu. □

10 98
7654
3210
10 98
7654
3210

ANADOLU LİSELERİNE
ÖZEL KOLEJLERE
YATILI OKULLARA

İLKOKUL ÖĞRENCİLERINE MODERN MATEMATİK

10 98
7654
3210

Matematik Öğretmeni
Öğrene ve Değerlendirme
Bilim Uzmanı

GENEL DAĞITIM
Birlik Dağıtım

Anafartalar Cad. Şan Sk.
Kızılay İş Hanı No/2-03
Tel: 11 92 32 Ulus/Ank.

Haluk Gerger

YILDIZ SAVAŞLARI

Teknoloji Sorunları Sakıncları

Mahmut Tali Ongören
SİNEMA DIYE DIYE...

Hatay Dumluşlar

"İDOOOLOJİK"

Fransız Usulü Devlet Terörü

Gürhan Uçkan

Her şey heyecanlı bir film gibi başlıdı... Uzak bir ülkenin Okyanusa açık limanında demirlemiş bir gemiden keyfili insan sesleri geliyordu. Gece epey ilerlemiş ve gemidekilerin kutlamakta oldukları yağınu bitmek üzereydiler. Derken apansız bir patlama oldu! Bardaklar, tabaklar, insanlar yerlere serildi. İçlerinden biri, geminin fotoğrafçısı, çok değerli kameralarını kurtarmak için alttaki odasına koştu. O sırada, ikinci patlama oldu ve genç fotoğrafçı yaşamını yitirdi. Olayın burasında yönetmen "kes" demedi çünkü gerçek olay bundan sonra başlıyordu...

Olay, 10 Temmuz gecesi, Greenpeace adlı, doğamızı korumakla kendilerini görevlendirmiş insanlardan oluşan örgütün Rainbow Warrior gemisinin, Yeni Zelanda'nın Auckland kenti limanında iki patlama sonucu batırılması ile başladı. Yeni Zelanda, bir zamanların İngiltere gündemindeki yaşamından oldukça uzaklaşmış olan ve şimdiki başbakanı David Lange sayesinde giderek daha da kişilik kazanan bir ülke. (*) Söz konusu gemi, Güney Pasifik Okyanusundaki Mururoa bölgesinde Fransa tarafından yürütülmekte olan atom bombası denemelerini kınamak için ve varlığı ile denemelerin yapılmasını engellemek kararıyla Auckland limanına gelmişti. Geminin varlığı, bu bölge devletlerinin ve halkın protestolarını büyük bir vurdumduymazlıkla kulakarkası eden Fransız yöneticileri epey tedirgin etmekteydi. Burada hemen anımsatalım: Fransa, Israel ve Güney Afrika ile birlikte

oldukları yer aldı. Durumu sert bir dille kinayan David Lange, Fransa hükümetinden, olayı derinlemesine incelemelerini ve biran önce açıklama yapmalarını istediler. Lange, "Mitterand'ın özür dilemesi gerektiğini ve bunun yapılması gereken en küçük şey olduğunu söyledi. Mitterand ise, olayı araştırmakla Bernad Tricot adlı sağ eğilimli ama saygınlık kazanmış bir hukukçuyu görevlendirdi.

Tricot'un raporu 29 sayfa tuttu. Raporla göre, söz konusu olay sırasında Fransız ajanlar Auckland'da bulunuyorlardı ama kimse tarafından gemiyi batırmakla görevlendirmemişlerdi. Onlar yalnızca gemiye izlemek için olay yerindeydiler.

Tricot'un raporu, Fransa dışında ve içinde büyük tepkilere yol açtı. Yeni Zelanda başbakanı David Lange raporu, "Fransa'nın sosyalist hükümetini havaya uçurabilecek bir saatli bomba" olarak nitelendirdi ve şunları söyledi: "Her şey, Fransızların dediklerinin tersini gösteriyor. Bizim polisimiz, geminin Fransız ajanlarının dediklerini kabul etti. Bu rapor, olayın üstüne örtü çekmeyecek denli şeffaf. Biz Fransızlardan gerçeği açıklamalarını ve onurlu kişilere yaraşır bir biçimde özür dilemelerini istiyoruz. Greenpeace'in gemisi Rainbow Warrior'u kim batırdı?"

Greenpeace adına demeç veren bir sözcü ise raporun çok garip sonuca vardığını belirtti ve raporun, olaya Fransız ajanlarının karıştığını kabul ettiğini ama onların suçsuz olduğunu ileri südügününü, bunun da kabul edilebilir bir açıklama olmadığını söyledi. Sözcü açıklamasını şunlarla bitirdi: "Fransa niçin özel kurbağa adam eğitimi görmüş ajanları ta Yeni Zelandaya gönderiyor ve onlara denizcilik öğretmeye çalışıyor?"

Fransa'nın bağımsız sol eğilimli Liberation gazetesi de aynı soruyu sordu ve sağ basının bile desteğini aldı. İngiliz gazetesi Daily Mail, Fransa'nın üst düzeydeki güvenlik görevlilerinin 29 Mayıs'ta Londra'da toplandıklarını açıkladı ve olayda İngiliz gizli polisinin parmağı olup olmadığı sorusunu yükseltti. Aynı kuşku, BBC'nin yorumcularınca da dile getirildi. Le Monde'un genel yayın yönetmeni André Fontaine ise "Bu kötü salon serisini en better yanı, Fransa'nın epey

Başka ateş ettiler...

prestij yitirmiştir olduğu bir bölgede, prestijini daha da yitirmesine yol açmasıdır." diye yazdı.

Raporun ağır eleştirilere uğraması karşısında basının sorularını yanıtlayan Tricot, "Gerçeği söylemek gerekirse Fransız ajanlarının orda ne yaptığını ben de anlayamıyorum," dedi.

Yeni Zelanda'nın, Paris'te ortaya çıkan üç ajanın sorgulanmak üzere Yeni Zelanda polisine teslim edilmeleri isteğini Fransa, 1927 yılından kalan ve ülke güvenlik görevlilerinin yurtdışına sorgu için gönderilmelerini engelleyen yasa gereği geri çevirdi. Bu durumu yüksek sesle kinayan David Lange bu kez de şu açıklamada bulundu: "Başka dost ülkelerin topraklarında askeri manevralar yapmak ve cinayetle suçlanan kişileri sorgulanmaları için teslim etmemek, uygar bir devletin yapmayıcağı bir şevidir. Fransız resmi makamları, polisimize karşı utanç verici bir tavır içindedirler. Olaya Fransa hükümetinin karıştığı açık ortada. (...) Sorun bizim artık böyle bir tavır takınan devletle ilişkili sürdürüp sürdürmeyeceğimiz. Fransızlar, vatandaşlarının Yeni Zelanda'dan apansız yok olabileceklerini gösterdiler. Acaba aynı ilke diplomatları için de geçerli değil mi?

VE BİRDEN SUÇLU BULUNUYOR!

Mitterand yönetimi, Tricot'un raporunun kimseyi inandırmadığını

ni bildirdi.

Yani artık öyle bir devre gelindi ki, silahlanma ve askeri çıkışlar söz konusu oldu mu devletler de, kendini güçlü sanan filmlerin kötü kahramanları gibi davranışları olabilirler! Birisi gidip canı istediği gemiyi batırıyor; öteki kilometrelere uzaktak bir ülkenin topraklarını bombalıyor; bir başkası bulunduğu bölgenin efesi olarak her istediği bağımsız ülkenin iç işlerine karışıyor ve dildeği yere kiralık askerler gönderebiliyor... Filmlerde her kötü kahramanın hakkından, daha güçlü bir iyi kahraman gelir. Gerçek yaşamda iyi kahraman rolü kime düşüyor? Bunun yanıtını vermek, çevresinde olup bitenleri izleyenler için güç olmasa gerek.

Lütfen biraz acele edilsin diyoruz; işçilerin yanması beklenmesin! □

(*) David Lange, bu yılın ilk aylarında ülkesinin karasularına girecek NATO gemilerini içinde nükleer silah olup olmadığı anılarak kontrol edeceklerini ve kontrola karşı çıkan gemilerle, atom silahları taşıyan gemilerin limana girmelerinin yasaklanacağını açıklarak özellikle İngiltere ile ABD'nin öfkelerini üzerine toplamıştı. Öte yandan yapılan anketler, Yeni Zelanda halkın yardım çögünün başbakanı desteklediklerini göstermiştir.

SERGİ KİTABEVİ

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
- Bilimsel - sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar
- Kütüphaneye gereçleri

HİZMETİNİZDE
Adres: Birinci Beyler Sokak,
Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

ACININ IRMAKLARI

Asım Öztürk

Yaba Yayınları
P.K. 404 Ulus/ANKARA
Tel: 16 64 80

Yağmur Atsız : “Fısıltının Çığlığından Daha İyi Duyulacağı Kanısındayım

□ ★ Yarın Yayınları arasında çıkan ve kısa sürede 2. baskısı hazırlanan "Günlerimiz" adlı şiir kitabımda hayatın ve insanın, şiirin merkezine oturtulduğu gözlemleniyor. Bu olgu kendiliğinden mi ortaya çıkıyor, yoksa bilinçli bir seçim mi?

□ • Hayatı ve insanı bir yana bırakısanız zaten bütün sanat dallarından geriye ne kalmıştır?

□ ★ Şürinde hayatın güncel ve gündelik özellikleri yansıyor. Özelden genelle, genelen de özele geçişler gözleniyor. Ne dersiniz?

□ ★ Bu galiba mesleğim olan gazetecilik, radyoculuk ve televizyonculuğun getirdiği bir hava. Eğer sizi doğru anladığım, birçok şırrımda görülen çağrışım dizilerini, silsilelerini kastediyorsunuz. Fakat dikkat edilirse bunlar surrealist çağrımlar değil, somut ve birbirleriyle hemen tesbit edilebilecek biçimde ilgili çağrımlar. Örneğin "Yurdaşık Bilgisi" şiirinin çıkış noktası bir gazete haberidir. Moritanya'da dört öğrenci liderinin kurşuna dizildiğini bildiren kısa bir haber. "Le Monde"da o kısa haber okuduğum günü hâlâ çok iyi hatırlıyorum. Bir Güney Fransa şehrinde kuşluk vakti idi, saat on bir suları. Bir bistroda oturmuş bir kadeh kırmızı şarap içiyorum ve birini bekliyordum. Gazetenin iç sayfalarından birinde o haberin okuduğum anda, nasıl oldu bilmiyorum, zihnen bir dünya turuna çıktım sanki. Ama turistik bir gezi değildi bu. Ayna anda şiirin ilk mîsrârı da dudaklarından dökülüverdi: "Dün Moritanya'da dört kişiyyidik"... Burada özelden genele yâılma var. Bunun aksi de oluyor tabii bâzen. Meselâ "Gece Gelen Konuk" bir genelin tipolojisidir.

□ ★ Şiir geleneginden ne anlıyorsunuz? Genelkle bağlantınızı nasıl açıklarsınız?

□ • Son zamanlarda bu konu açılıncaya

hep, değerli bilim adamı Dr. İlber Ortaklı'nın "Gelenekten Geleceğe" adlı kitabı aklıma geliyor. İlginç içeriği bir yana sadece bu başlık bile insana çok şeyle söyleüyor. Adeta isim değil başlığına bir program. Bir de Yahya Kemal'in "Kökü mazide olan âfiyiz" mîsrâı var.

"Ne harâbi ne harâbâtîyiz.
Kökü mazide olan âfiyiz."

Yani, ne yıkız ne perişanız. Kökü geçmişte olan geleceğiz. Tabii Üstad bunu başka bir bağlamda söylemiş ama biz kendimize göre de yorumlayabiliriz. Ben gelenek olmaksızın gelecek olamayağına kesinlikle inanıyorum. Gelenekleri inkar ederek, bir yere varılamaz.

Şîir ve öbür sanat dalları da bu genel çerçeveye içinde yer alırlar. Her sanatın bir zanaat bölümü vardır, yani teknigi. Bu teknigi öğrenmek için eski büyük ustaları, ama sadice kendi ustalarımızı değil, başka milletlerin başka iklimlerin büyük ustalarını da, çok iyi incelemek gereklidir ki o eski tekniklerden güç alarak günümüzde yaraşır eserler ortaya koymamıştı. Sıfırıncı saat diye bir başlangıç noktası yoktur ve olamaz.

□ ★ Şairin, ya da genel olarak sanatçının, eylemi sadece bir sanatsal yaratımıdır, yoksa sanatçının bir etik, politik, toplumsal sorumluluğu da var mıdır?

□ • Bana öyle geliyor ki geçmiş yüzyılların en ferdiyetçi, en içe dönük sanatçıları, örneğin ömrüleri boyunca ince fırçaya çiçek tasvirleri yapan Japon ressamları bile, geniş anlamda bir toplumsal sorumluluk duygusuna sahiptirler. Çünkü yaratıkları eserleri topluma beğendirmeye kaygı taşıyorlar ki bu zaten her sanat çabasının özünde yatan bir kaygıdır. İnsanlık Tarihi'nin şimdiden kardaki en ilginç yüzü olan bizim yüzümüzde durum daha da değişik: Günümüzde, çağımıza yaraşan eserler ortaya koymak isteyen her sanatçının aynı zamanda entellektüel de olması gerekiyor. Dikkat ederseniz "aydin" demiyorum, "entellektüel" diyorum. Çünkü aydın kelimesinin entellektüel anlamına kolumna yanlış. Aydin, doğru bilgilerle donanarak "aydınlanmış" kimse demek. Örneğin 18. Yüzyıl'ın uygurkî tarihindeki adı "Aydınlanma Çağı"dır. Almancası "Zeitalter der Aufklärung" Fransızcası "Siècle des Lumières" ... Hep ışıkla, aydınlanmaya ilgili sözcükler. İngilizcede de, yanılmıyorsam "Age of Enlightenment" deniyor. Yine ışık kökenli bir kelime. Öte yandan her "aydınlanmış" insanın entellektüel olması gerekmek. Entellektüelin bence en kısa ve en doğru tanımı şudur: Entellektüel, kendini bütün dünyadan sorumlu hisseden kimsedir. Yani bir tür meczub. Ama dünya biraz da bu meczubların yüzü suyu hürmetine duruyor diyebiliriz. Oysa siz adama en iyi okullarda en doğru bilgileri verirsiniz de o yine gidip -ne bileyim- uyarıcı zehir taciri olabilir. Demek ki 'aydin' ve 'entellektüel' birbirinden ayırmamız gerekiyor. Her entellektüel şu veya bu şekilde ayındır ve bunun için de mutlaka üniversite mezunu olması şart değildir. Fakat her aydın entellektüel değildir. Buna paralel olarak bence günümüzde her gerçek sanatçı entellektüeldir ama tabii her entellektüelin sanatçı olması lazımlı gelmez. Ben sanat alanında fisiltının çığlığından daha iyi duyulacağı kâsihâmdayım. Yeter ki, iyi fisıldansın...

Meseleyi daha dar çapta ele alırsak, kendini bütün dünyadan sorumlu hissedeni kışının, kendi öz yurdundan daha da yoğun biçimde sorumlu hissedeceği apaçık ortadadır. Bizim toplumumuz gibi, yöneticilerinin entellektüelleri öteden beri ağır baskılardan tuttuğu ve okuz altında buzağı aramaktan adeta marazi bir zevk aldığı toplumlarda sanatçuya zaten her davranışında siyasi amaç yakıştırılıyor. Birtakım güvenlik görevlilerinin, ki bunlara güvensizlik görevlisi demek daha yerinde, bir yazarın sevdigi içkiyle dünya görüşü arasında bazı bağlantılar yahut çelişkiler "keşfedelecek" kadar ilkel olduğu bir ortamda gerçek sanat-

çının; etik, politik ve toplumsal sorumluluktan -isteșe bile- kaçınmas müür, kün mü? Kaldı ki yukarıda açıkladığım sebeplerden ötürü hiç bir entellektüel bunu isteyemez de. Onun için ben Sayın Aziz Nesin'in, best seller listesindeki son kitabı "Ah Biz Ödlek Aydinlar" başlığını koymasına itiraz ediyorum. Çünkü burada o da 'aydin' 'entellektüel' anlamına kullanıyor. Oysa bir insan eğer entellektüelse ödlek olamaz. Ödlekse entellektüel değildir. Aslı anlamında aydınlarla ödlek veya gözüpek olmasının genel bir önemi yoktur. Üstelik Sayın Aziz Nesin, Şark nezaketi göstererek 'biz' demiş, yani kendini de o ödlekler arasına katmış. Aziz Nesin'e ödlek denilmesine ise -velev ki bunu söyleyen biz- kendi bile olsa- ben isyan ederim.

Bu konuda son bir nokta daha: Ben tabii, entellektüel ödlek olamaz derken, entellektüel Battal Gazi gibi bir herifit demeye getirmiyorum. Eğer bir entellektüel direniyorsa bu onun kahramanlık merakından değil, başka türlü davranışına imkan olmayışından ileri geliyor. Onun için, entellektüel ödlek olamaz, yerine, entellektüel ödlekçe davranışnamaz, demek daha yerinde olur. Çünkü entellektüel, kalbi korkudan göğsünü parçalasya vursa bile yine doğru bildiğini yapar.

N.Fişek: "İdam İlkel Bir İntikam Duygusudur"

Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi 28.9.1985 tarihinde yaptığı toplantıda, son günlerde kamuoyunda yoğun bir biçimde tartışılan "İdam cezaları" konusunu tıp meslek ahlak kuralları açısından inceledi ve aşağıdaki iki önemli nedenden ötürü hekimlerin ölüm cezasına karşı olduklarının kamuoyuna açıklamasına ve ölüm cezasının Türk Ceza Yasasından kaldırılması için Türkiye Büyük Millet Meclisine, Hükümete ve Cumhurbaşkanlığı Makamına başvurulmasına oybirliği ile karar vermiştir.

1. İdam bir bakıma, cezadan çok ilkel bir intikam duygusunun tatminidir. Kutusal olan "hayat" kavramına ters düşer. Bu nedenle gelişmiş olan toplumlar idam cezasını yasalarından çıkarmaktadır. Hekimlik mesleğinin temel ahlak kurallarından birincisi insanı yaşamak olduğuna göre, hekimlerin de hayatı sona erdirecek olan her eyleme karşı olması doğaldır.

2. Yürürlükteki yasalarımız hekimlere, idam cezasının uygulanmasında görev vermektedir. Bu konuya tartışan meslek kuruluşlarının görüşü bu uygulamanın tıp meslek ahlakına aykırı olduğunu savunmaktadır. Hekim bir öldürme işlemesinde yer almamalı ve bir ölüm olgusunun "izin veren" ve sonucun pasif bir bekleyici durumunda olmamalıdır. Dünya Tabipleri Birliği de 1981 yılında toplanan 34. Asamblesinde hekimlerin, ölüm cezasının uygulanmasında görev almalarının meslek ahlakına aykırı olduğu konusunda bir bildiriyi kabul etmiştir.

Kan davasının güdülebildiği bir toplumda yaşayınlar, kültürlerinin baskısı ile idam cezasının savunucusu olabilirler. Türkiye çağdaş uygarlık düzeyinde en ileri aşamada olmağa kararlı bir ülke olduğuna göre, Milletvekillерimizin geleneksel baskılardan etkisinden kurtularak ölüm cezasını yasalarımızdan çıkarmalarını ve Cumhurbaşkanımızın da bu gelişmeyi desteklemesini diliyoruz.

Türk Tabipleri Birliği
Genel Başkanı
Prof.Dr. Nusret Fişek

SİYASAL-KÜLTÜR DİZİSİ

- **TÜRKİYE VE REFORMLARI** Eugene Morel 700 TL
  - **UZAY VE PSİKOLOJİ** Yu. Gagarin/V. Lebedev 700 TL
  - **TÜRKİYE'de KADIN** Aytun Altindal 1100 TL
  - **LATİN AMERİKA** Nur Dolay BAŞKALDIRIYOR 1000 TL
- ## FELSEFE-SANAT DİZİSİ
- **SÖZLER** Halil Cibran (THE VOICE OF THE MASTER) 600 TL
  - **EY BENİM** Afşar Timuçin GÜZEL SEVDALIM 400 TL
  - **İHANET ŞİİRLERİ** Aytun Altindal 400 TL
  - **SAKINCASIZ** Ugur Mumcu 350 TL
  - **BUDİZM VE FELSEFE** 600 TL
  - **CANLI BAYRAKLAR** Kerim Korcan 800 TL
  - **İNSAN, BİR MAKİNA** Julien Offray De La Mettrie 550 TL

NİÇİN DEĞİL DİZİSİ

• NİÇİN FEMİNİZM DEĞİL? Sibel Özbudun 250 TL	• NİÇİN MASONLUK DEĞİL? İlhami Soysal 250 TL
• NİÇİN SENDİKA AĞALIGI DEĞİL? Kemal Süker 250 TL	• NİÇİN VAROLUŞCULUK DEĞİL? Afşar Timuçin 250 TL
• NİÇİN YÖK. DEĞİL? Taktamış Ateş 250 TL	• NİÇİN UYUŞTURUCU DEĞİL? Tanzer Okur 250 TL
• NİÇİN EŞİT İSE EŞİT ÜCRET DEĞİL? Aytun Altindal 250 TL	• NİÇİN KADINSIZ ÇAĞDASLAŞMA DEĞİL? Zeynep Kılıçarslan Çıkacak 250 TL
- Fiyatlara K.D.V. Dahil Değildir.
  - Tek siparişlerde pul gönderilmesi rica olunur.
  - 5000 TL'yi aşan siparişlerde %20 indirim uygulanır. (siparişlerinize posta çeki makbuzunu ekleyiniz. Posta Çeki Hesabı: 15872-0) Posta giderleri yayinevine aittir.
  - Dağıtım: YA-DA İst./ADAŞ Ank./DATIC, Izm.
  - Piyerloti Cad. 47-49 D.8 Çemberlitaş /İSTANBUL • Tel: 526 85 27

süreç

Her Yapıt Bir Fikrin Açılımı Olsalıdır

Afşar Timuçin

Niçin yaziyorsunuz ya da niçin yapıyorsunuz sorusu sanatçıya sık sık yöneltilen bir sorudur. Sanatçılar genellikle çok iyi sanat kuramcılar olmadıkları için bu soruyu hemen her zaman bir takım sezgisel belirlemelerle karşılaşmaya yönelirler. Ancak sanat alanında her gerçekleştirmeye edimi bilinçli bir edim olacağına göre -gelişigüzel girişimden ancak kargaşa doğar- her sanatçı bu soruyu en başta açık ve seçik biçimde yanıtlamış olmalıdır. Bir sanatçıdan gerçek anlamda bir sanat kuramcisı olmasını isteyemezsek de, onun bir sanat yapısını sanat yapıtı kılan temel kurallardan haberli olmasını bekleriz. Sanat kuramları bugüne kadar bir yandan sanatsal deneylerin bir yandan da salt

bir düşünSEL araştırma alanı olarak felsefenin engin kaynaklarından beslenmişlerdir. Baudelaire bir mektubunda şöyle diyor: "Felsefenin her şey olduğuna siz de yavaş yavaş kendinizi inandırın benim gibi." Onun bir başka mektubunda şu cümle yer alır: "Bana her şeyi açık açık gösteren felsefi bir kavrayışım var."

Sanatçının niçin yazdığını ve niçin yaptığı bilmesi onu tüm yaratma çabalarında güçlü kılacaktır. Yeteneğin denilen şeyin bir doğa vergisi olmaktan çok bir kazanım olduğunu düşündüğümüzde bilginin sanat için ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkıyor. Dünya görüşünü felsefenin doğrulayıcı ve yol gösterici etkinliğiyle güçlendirmek her sanatçının

hatta her aydının temel eğilimi olmalı. Ancak sanatçı sanatın temel sorunlarını bir kere tam olarak tartışmakla yaratma sorununu çözmüş olmaz. Sanatçı için böylesi bir kökten çözüm gereklidir ama yeterli değildir. Her yaratma çabası belli bir dünya görüşü çerçevesinde dünyaya yeni bir hesaplaşma anlamına gelir. Birinci romanınızla yetinmeyeip ikinci romanınızı da yazmışsanız, bunun bir takım yapay ya da zorlama nedenler dışında köklü bir nedeni olmalıdır. Kalemi, fırçayı, sazi her elinize alışınız söylemeyecek bir sözümüz daha olduğunu gösterir. Söylemeyecek bir sözü daha olmaksa, amaç saçmamak olmadığına göre, belli bir bakış açısı içinde özgün bir fikri dışlaştırmak anlamına gelecektir.

Dostoyevski her yaratma ediminin açık ve seçik bir fikri dışlaştırmayı amaçladığını şu sözleriyle duyurur: Bir işi yarılm yapmayı sevmiyorum. Bir doğrunun yarısını söylemek hiç bir şey söylememektir benim için." Çehov'un Martı'sında Doktor Yevgeni şunları söyler: "Her yapıt açık ve belirgin bir düşünce ortaya koymalı. Neden yazdığını bilmelisiniz. Bu nereye varacağı pek belli olmayan yolu izlerseniz yitip gidersiniz, yeteneğiniz de sizin yarı yolda bırakır." Gerçekte fikir yaratmayı kendiliğinden getirmez. Öyle olsayı tüm iyi düşünenler kendiliklerinden sanatçı olurlardı. Tüm iyi düşünceler yapıta yıkıcı öğeler olarak katılırlar. Sanatçı için iyi düşünmek ya da doğru düşünmek yetmez, sanatçı estetiğin kuralları içinde düşünmesi gereken insandır.

Yaratmaya yönelik ucuz bucaksız bir deneyin, bir deneyler serüveninin içine dalmaktır. Yaratıya temel olan tasarı ne kadar geliştirilmiş olursa olsun, tasarıyı oluşturan fikir ne kadar açıkça olursa olsun yaratma gene de külfetli ve sancılı bir iştir. Öncesel olarak ortava konulmuş olan fikrin aksıçekiliği yaratının kolayca gerçekleşmesini güvence altına almaz elbette. Ayrıca bu fikir bir anlamda yöntemin ana çizgilerini de içermekte ve buna göre bize gidiş yollarımızı bulmada büyük bir kolaylık sağlamakla birlikte bu yolların bir ağ biçimindeki görünümünü önceden vermez. Fikir bir dayanaktır, yaratının ussal gelişimini düzenler. Yaratının özsəl yapısı ya da içeriği fikrin tutarlı belir-

leyiciliğinde geliştirilir. Fikir bize yaratının mantıksal düzenini sözvermez. O bir plan değildir, bir ana temadır olsa olsa.

Fikir dediğimiz şey insanla ya da dünyaya ilgili herhangi bir durumu ya da ilişkisi açınlayan bütünlüklü bir bilgidir. Bu bütünlüklü bilginin katananları belirlemeler ve görüşlerdir. Demek ki fikir hem olañla hem olañyla ilgilidir. Onda bir bakış açısı olarak öznel doğa, bir dış ve ortak gerçeklikler alanı olarak nesnel doğayı görürür kīlmıştır. Her fikir gerçekliğin basit ve doğru yansları ve bilginin ilkesi yapı taşları olan kavramlarla kurulmuş özel ve öznel bir bilesimdir. Fikrin genelgeçer degēri, gerçekliğin bir yansısı olarak ortaya çıktı ğı an ona kattığımız özel görünümde değil, yalnızca ve yalnızca ne ölçüde nesnel gerçeklik barındırıyor olduğu sorununda belirir. Doğru fikir yanı içeriği nesnel olan fikir üretkendir, bizi yeni bilgi bilesimlerinde yeni yeni fikirlere açar. Fikirler arasındaki ussal geçişim yaşamın sonsuza kadar uzayan kesiksiz yapısına karşılıktır. Üretmeyen fikir, başka fikirlere açılmayan fikir sakattır, böylesi bir fikrin gerçeklikle bağlı ya hiç yoktur ya çok sınırlıdır. Düşüncede fikir bizi gerçekliğin alanına açacak herhangi bir sokak kapısıken, sanatta fikir gerçekliği yeniden kurarcasına güçlü estetik yapılar ya da içerkibicim'ler oluşturmamıza olanak veren kurucu öğēde düşünmesi gereken insandır.

Güvenilir, güçlü kuruluş
ETKİN DAĞITIM
İstanbul, Ankara, İzmir, Adana'da yaygın kitapçı ve bayii dağıtımıyla ve 33 il, 40 ilçe çevresindeki kitapçı dağıtımıyla, süreli yollar dağıtımında ülke düzeyinde tek isim

DAĞITIMINI YAPTIĞIMIZ DERGİLER:

Bilim ve Sanat	Viedo-Magazin
Yarın	Video-Haber
Varlık	Fotograf
Gün	Su
Yapıt	Briç
Günümüzde Kitaplar	Buket
Mülkiyeliler Birliği	İmece
Müzik Ansiklopedisi	Uçurum
Stüdyo İmge	Morköpük
Bilgisayar	Sanat Rehberi
Bilişim	Folklor
Eğitimde Bilgisayar	Halk Kültürü
Bilgi İşlem	İnsan ve Kainat
Mikroprogram	Fenerbahçe Spor

Merkez (İstanbul): Nuruosmaniye Caddesi, Yavuz Apt. No: 9.
Kat: 3 - 4, Cağaloğlu (527 60 11)
Şube (Ankara): Sakarya Caddesi, Unyazıcı Pasajı
Alt Kat No: No: 25 Kızılay
Şube (İzmir): 847, okak, Büyükbeyler İshani,
No: 8/310, Konak

KENT ENGLISH

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığından Tastıklı

PRATİK İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER
- VIDEO PROGRAMI

HAFTA İÇİ KURSLARI : 4 KASIM
HAFTA SONU KURSLARI: 30 KASIM

Mithatpaşa Cad. 46/3 Tel: 34 38 33
ANKARA

Hatay Dumlupınar

ISTAV

BİR AÇIKLAMA:

"Değerli derginizin Nisan ve Eylül sayılarında yayınlanan bir kaç şiirin altına adının yazılı olduğunu duydum. Söz konusu şiirlerle ilgim olmadığı gibi şiir de yazıyor değilim.

Sizden kaynaklanmayan bu üzücü yanlışın böylece düzeltilemesini dilerim.

Saygılarımla
M. Cankoçak
Mamak Cezaevi

YARIN

51

Kutlu Olsun ...

Söyleşi : İbrahim Sayar

Dört yıldan, 51inci sayısına ulaşan yayın yaşamı ile basınımızın önemli bir parçası haline geldiğine inandığımız **Yarın'ın** yazarları yönetmeni **Mustafa Okan'la**, çalışmalarının dünü bugünü ve geleceğine ilişkin bir konuşma yaptı.

Yarın, yayın yaşamında dört yılı geride bıraktı. Bu ay 51inci sayınızda okuyucularınızın karşısına bir kez daha çıkmışsunuz. Şimdi 51 ay öncesine dönelim. Neden "Yarın", neden "gençlerin dergisi"?

Sorunuzun yanıtı, 51 ay öncesinin

toplumsal gerçekliğini çok iyi görebilmekten, değerlendirebilmekten geçiyor. Bizi vareden; demokrasiye, geçmişe geleceğe ilişkin sorumluluğumuz ve inancımıza "gençlerin dergisi" ni "Yarın"ı ortaya çıkarttı. Demokrasinin aldığı derin yaralara karşı, kazanımlarımıza yönelik saldırlılarda somutlanan geçmişi yok savmaya karşı, kayıtsız kalamazdık. Hele hele ortamın bulanıklığı içinde karartılmaya çalışılan gelecek... Toplumun tüm dinamik güçleri gibi gençlik de bulanıklıkta kendine düşen payı aldı. Suçu bulundu. Cezaevleri gençlerle doluverdi. Böyle bir dönemde **Yarın, "sanat ve edebiyatımızda toplumcu gerçekliğin gen soluğu" olma savıyla yayına başladı. Bu, "o günün koşulları o kadına yettiği" için konulmuş bir kayıt degildi. Gençlerin; yaşamın, dünyanın geleceği için bilinçli olarak yöneldikleri bir alanın yayın programına alınmasıydı.**

Geçen Ekim (50) sayınızda "50 ay sonra yine demokrasi için ortak çaba" diyeorsunuz...

Evet, **Yarın'ın geçen 50 sayılık yayın yaşamının eksenini demokrasi mücadeleleri oluşturdu. **Yarın**, yaygın inancın akine, 82 anayasasıyla demokrasinin so-**

kulduğu sınırların, işlenmez hale getirilen demokratik hakların ileri kazanımlarla dönüştürmesinin yolu olarak, önce sınırlı da olsa, anayasal hakların yaşama geçirilmesinin gerekliliğini savundu. Ve herkesin, sorunlarına sahip çıkmaya çağrımı görev bildi. Bunun en somut göstergesinin, demokratik örgütlenmenin gerçekleşmesi olduğu bilinciyle öğrenci derneklerini gündeme getirdi. Çünkü, demokratik örgütlenmeleri demokrasinin en temel garantisidir.

sonucu dar kalıplar içinde sıkışıp kalmaktır. Tüm bunlar size ne ölçüde gerçekleşti? Yukarıda söylemeklerimiz uzun vadeli idi, ama idealize edilmiş amaçlar değildi. Bunları önlümeye koyduğumuzda, sorunun bir süreç sorunu olduğunu biliyoruz. Başlangıçta en önemli sorulardan biri sürecin hangi noktasında olduğumuzu tespit edebilmekti. Bu hiç de sorunsuz olmadı. Hatta eksikler oldu, yanlışlar yapıldı. Böyle de olmalydı. Başlangıç böylesine çizdikten sonra söylebiliriz ki önemli adımlar atıldı. Geçen zaman içinde deneyler önemli ölçüde zenginleşti.

Ardından "simsız bir genel af"ı gündemdeki sorun olarak gördü.

Demokrasi için ortak çaba diyoruz, bu cümplenin altı çizilmeli. Çünkü demokrasi, yaşamın her alanında toplumun tüm dinamik güçlerince sahiplenilmekçe yerlesip boy verme olağlığı bulamaz. Bu temel üzerinde, 50 ay boyunca demokrasi **Yarın**'ın gündeminde hiç çıkmadı.

Tüm sayılarınıza baktığımızda görüyoruz ki, ilgi alanı oldukça çeşitlidi. Barış, filistin sorunu, müzik, şiir, ulusal kurtuluş savaşları, öğrenci dernekleri, sevgi ve cinsellik, af... Çoğalıp gidiyor. Neden böyle bir çeşitlilik?

Deneylerimiz ölçüsünde böylesi bir çeşitliliğe ulaşmaya çalıştık. Düşüncelemizin bir bütünlüğe ulaşması, güçlü bir toplam olarak ortaya çıkması, iki ayaklı üzerine sağlamca basılması, yaşamı olabildiğince genişliğiyle kucaklamasından geçebilir. Bir başka deyişle, yaşamımızı oluşturan hersey üzerine düşünmemeli, tartışmamızı. Eğer dünya görüşümüz, her alanda karşılığını bulmazsa, bunun

BİLGİ YAYINEVİ

BÜTÜN ESERLERİ - 3 **SEVGİSÖYSAĞ**

1. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti

935.-

(1974 Orhan Kemal Ödülü)

2. Yürümek

660.-

(1970 TRT Roman Başarı Ödülü)

3. Şafak

770.-

4. Barış Adlı Çocuk

660.-

5. Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu

715.-

6. Bakmak

605.-

7. Tante Rosa

550.-

8. Hoş Geldin Ölüm/Tutkulu Perçem

550.-

hasan hüseyin BÜTÜN ŞİİRLERİ

1. Acıyi Bal Eyledik.
2. Oğlak
3. Kızılırmak
4. Temmuz Bildirisi
5. Kelepçemin Karasında bir Ak Güvercin
6. Ağlasun Ayşafağı
7. Koçero Vatan Şiiri
8. Hazıranda Ölmek Zor
9. Filizkiran Fırtınası
(1981 Ö.F.Toprak ve Nevzat Üstün Şiir Ödülleri)
10. Acılara Tutunmak
11. Işıklarla Oynamayın
12. Kavel
(1963 Yeditepe Şiir Armağanı)
13. Kızılıkuğu
(TRT-1970 Kitap Başarı Ödülü)
14. Kandan Kına Yakılmaz

550.-

770.-

495.-

495.-

825.-

1100.-

660.-

660.-

550.-

660.-

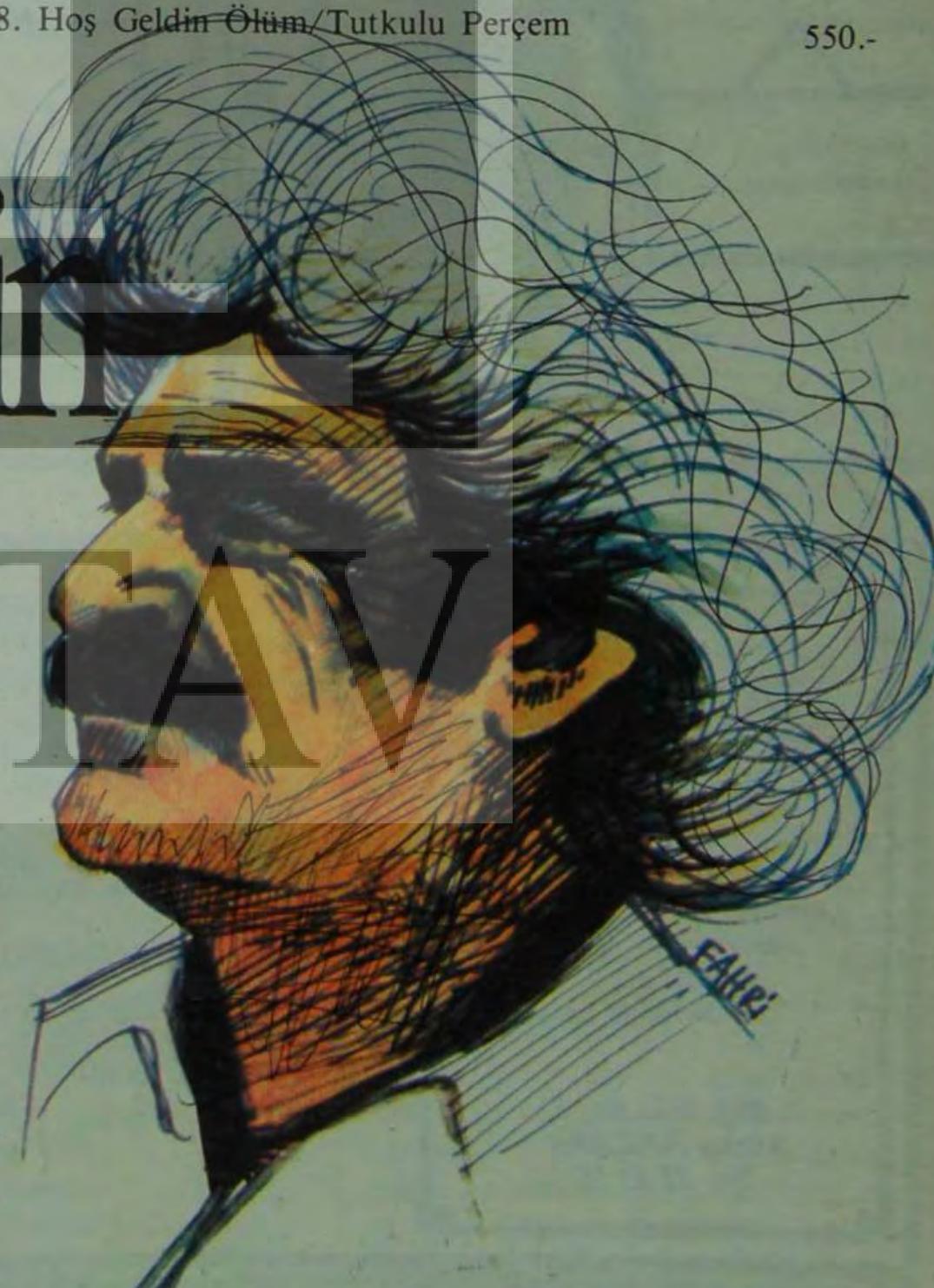
660.-

495.-

550.-

715.-

TÜSTAV

Siparişlerinizin tutarını havale, posta ya da damga pulu olarak gönderebilirsiniz. 5000.TL'den fazla siparişlerinizde %20 indirim yapılır. Ödemeli siparişlerinizde posta masrafı ödemeli bedeline eklenir.

BİLGİ YAYINEVİ: Meşrutiyet Cad. 46/A Yenişehir-ANKARA Tel: 31 16 65-31 81 22